

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GENÇ YETİŞKİNLERDEKİ KİŞİLİK TİPLERİ İLE KARAR VERME
STRATEJİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat CAMBAZ

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Aylin Sözer ÇAPAN

Temmuz, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GENÇ YETİŞKİNLERDEKİ KİŞİLİK TİPLERİ İLE KARAR VERME
STRATEJİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat CAMBAZ

(Y1712.272016)

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Aylin Sözer ÇAPAN

Temmuz, 2019

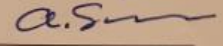
YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY BELGESİ

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı Y1712.272016 numaralı öğrencisi Murat CAMBAZ'ın "Genç Yetişkinlerdeki Kişilik Tipleri ile Karar Verme Stratejileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 12.07.2019 tarih ve 2019/17 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 24.07.2019 tarihinde kabul edilmiştir.

	<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
ASIL ÜYELER				
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi	Aylin SÖZER ÇAPAN	İstanbul Aydın Üniversitesi	
1. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Elif Özge ERBAY	İstanbul Aydın Üniversitesi	
2. Üye	Prof. Dr.	Ahmet ŞİRİN	Marmara Üniversitesi	
YEDEK ÜYELER				
1. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Mine AKKAYNAK	İstanbul Aydın Üniversitesi	
2. Üye	Doç. Dr.	Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi	

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans eğitimimin tez çalışması olarak sunmuş olduğum “Genç Yetişkinlerdeki Kişilik Tipleri İle Karar Verme Stratejileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı çalışmamı, bilimsel ahlak ve gelenekler çerçevesinde tarafımdan yazıldığını, yararlanmış olduğum ve metin içinde atıfta da bulunduğum tüm eserleri çalışmanın kaynak kısmında gösterdiğimi belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Murat CAMBAZ

ÖNSÖZ

Bu çalışmada üniversite hayatı yeni bitirmiş ve ilk iş deneyimlerini yaşamaya başlamış olan genç yetişkinlerde kişilik özelliklerinin karar verme stilleri üzerindeki ilişkisi incelenmiştir. Tez çalışmam boyunca bu zorlu sürecin her aşamasında bana destek olan, sistemli bir şekilde süreci yürütmemi sağlayan, fikir ve önerilerini sunan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Aylin Sözer ÇAPAN'a sabrı ve anlayışı için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Araştırmanın en zorlu süreci olan ve aynı zamanda en çok faydasını gördüğüm veri toplama aşamasında çok fazla kişinin desteğini gördüm. Bu konuda bana destek olan uygulamalara katılmayı kabul eden katılımcılara çok teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca benim gelişimimde emekleri olan tüm öğretmenlerime, tüm zor şartlara rağmen, maddi ve manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman yanımda olan, sevgi ve özverileriyle beni yalnız bırakmayan sevgili anneme ve babama, tez yazım süresi boyunca her zaman desteklerini hissettiğim sevgili eşime ve canım kızıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz,2019

Murat CAMBAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	vi
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem Cümlesi	6
1.2 Alt Problemler ve Amaç	7
1.3 Araştırmanın Önemi	8
1.4 Sınırlılıklar.....	9
1.5 Sayıtlar	9
1.6 Tanımlar	9
2. LİTERATÜR BİLGİSİ.....	11
2.1 Kişilik Kavramı ve Kişiliğin Temel Bileşenleri	11
2.1.1 Mizaç	11
2.1.2 Karakter	13
2.1.3 Zekâ	14
2.2 Kişilik Kuramları.....	16
2.2.1 Sigmund Frued kişilik kuramı	16
2.2.2. Carl Gustav Jung kişilik kuramı	22
2.2.4 Erik Erikson kişilik kuramı.....	29
2.2.5 Alfred Adler kişilik kuramı.....	37
2.2.6 Eric Fromm kişilik kuramı.....	38
2.2.7 Karen Horney kişilik kuramı	40
2.3 Beş Faktörlü Kişilik Modeli	42
2.4 Karar Verme	43
2.5 Karar Verme Kuramları.....	44
2.5.1 Sosyal öğrenme kuramı	44
2.5.2 Beklenen fayda kuramı	46
2.5.3 Çatışma kuramı	47
2.5.4 Bilişsel güdü kuramı	49
2.6 Karar Etkileyen Unsurlar.....	50
2.6.1 Geçmiş deneyimler	50
2.6.2 Bilişsel önyargılar	51
2.6.3 Yaş ve bireysel farklılıklar.....	52
2.6.4 Bireysel inançlar ve bağlılıklar	54
2.7 Karar Stratejileri	56
2.7.1 Rasyonel karar verme	56
2.7.2 Sezgisel karar verme	57

2.7.3 Çekingen karar verme	58
2.7.4 Anlık - kendiliğinden karar verme	58
2.7.5 Bağımlı karar verme	59
3. YÖNTEM.....	61
3.1 Araştırmanın Modeli	61
3.2 Evren ve Örneklem.....	61
3.3 Veri Toplama Aracı.....	66
3.3.1 Kişisel bilgiler formu	66
3.3.2 Beş faktörlü kişilik envanteri kısa formu (5FKE-KF)	66
3.3.3 Karar stratejileri ölçeği	67
3.4 Veri Toplama Süreci	69
3.5 Verilerin Analizi	69
4. BULGULAR	73
5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER.....	100
5.1. Sonuç ve Tartışma	100
5.2 Öneriler.....	106
5.2.1 Kamu kurumlarına	107
5.2.2 İşletmelere.....	108
5.2.3. Okullara	109
5.2.4 Araştırmacılara.....	109
KAYNAKLAR	111
EKLER LİSTESİ	117
ÖZGEÇMİŞ.....	135

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 1: Genç Yetişkinlerin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	63
Çizelge 2: Genç Yetişkinlerin Yaş Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	64
Çizelge 3: Genç Yetişkinlerin Medeni Durum Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	65
Çizelge 4: Genç Yetişkinlerin Yetiştigi Çevre Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	65
Çizelge 5: Genç Yetişkinlerin Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	66
Çizelge 6: Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formunun (5FKE-KF) Boyutlarında Yer Alan Maddelerin Dağılımı	68
Çizelge 7: Karar Stratejileri Ölçeği Alt Boyutlarında Yer Alan Maddeler ve Güvenirlik Katsayısı Değerleri	69
Çizelge 8: Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formuna (5FKE-KF) İlişkin Çarpıklık Ve Basıklık Değerleri.....	71
Çizelge 9: Karar Stratejileri Ölçeğine İlişkin Çarpıklık Ve Basıklık Değerleri	72
Çizelge 10: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tiplerine İlişkin Betimsel İstatistikler.....	74
Çizelge 11: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları.....	75
Çizelge 12: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları	77
Çizelge 13: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Medeni Duruma Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları.....	80
Çizelge 14: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Yetiştikleri Çevreye Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları.....	82
Çizelge 15: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları.....	84
Çizelge 16: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejilerine İlişkin Betimsel İstatistikler	86
Çizelge 17: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları.....	87

Çizelge 18: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları	89
Çizelge 19: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Medeni Duruma Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları	92
Çizelge 20: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Yetiştikleri Çevreye Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları.....	94
Çizelge 21: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları.....	96
Çizelge 22: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanları İle Karar Verme Stratejileri Puanları Arasında Yapılan Pearson Korelasyon Sonuçları	98

GENÇ YETİŞKİNLERDEKİ KİŞİLİK TİPLERİ İLE KARAR VERME STRATEJİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Bu çalışmada üniversite hayatını yeni bitirmiş ve ilk iş deneyimlerini yaşamaya başlamış olan genç yetişkinlerde kişilik özelliklerinin karar verme stilleri üzerindeki ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın evrenini 2019 yılında bir telekomünikasyon şirketinde farklı iş kollarında en fazla 4 yıllık iş deneyimine sahip 20-29 yaş aralığında genç yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Katılımcılar, 99'u (%46,7) kadın, 113'ü (%53,3) erkek olmak üzere toplam 212 kişiyi kapsamaktadır. Araştırmada verileri toplamak için “Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu (5FKE-KF)” ve “Karar Stratejileri Ölçeği” kullanılmıştır. Genç yetişkinlerin kişilik tipleri ile karar verme stratejileri arasındaki ilişki durumunu ve derecesini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Verilerin analizi için Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formu (5FKE-KF) ve Karar Verme Stratejileri Ölçeği puanlarının cinsiyet, medeni durum, yetiştiği çevre ve eğitim durumuna göre anlamlı olarak farklılaşma durumunu belirlemek için bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Yaş değişkenine göre puanların aritmetik ortalamasında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ortaya çıkan farklılaşmanın hangi gruplar arasında meydana geldiğini belirlemek için de yardımcı analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel amacını oluşturan kişilik tipleri ve karar verme stratejileri arasındaki korelasyona bakılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular, kişilik tipleri ile karar verme stratejileri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yönündedir. Genç yetişkinlerin kişilik tipleri ile cinsiyet, medeni durum, yetiştikleri çevre değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri ile yetiştikleri çevre değişkeni arasındaki farklılığın da anlamlı düzeyde olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Karar Verme, Kişilik Profilleri, Genç Yetişkinler, Kişilik, Karar*

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSONAL TYPES AND DECISION MAKING STRATEGIES IN YOUNG ADULTS

ABSTRACT

In this study, the relationship between personality types and decision-making styles in young adults who have just finished university life and have started their first work experiences are examined. The population of the study consists of young adults aged 20-29 years with a maximum of 4 years of work experience in different business lines in a telecommunication company in 2019. The participants consisted of 212 people, 99 (46.7%) female and 113 (53.3%) male. In order to collect data, “Five Factor Personality Inventory Short Form (5FKE-SF)” and “Decision Strategies Scale” were used. In this study, the relational screening model was used to determine the relationship status and degree between the personality types and decision making strategies of young adults. For the analysis of the data, independent groups t-test was used to determine the meaningful differentiation status of the Five Factor Personality Inventory Short Form (5EFE-SF) and Decision Making Strategies Scale scores according to gender, marital status, education environment and education level. One way ANOVA was used to determine whether there was a significant difference in the arithmetic mean of the scores according to the age variable. Ancillary analyzes were also conducted to determine the differentiation between the groups resulting from the one-way analysis of variance. Correlation between personality types and decision making strategies which are the main objectives of the study were examined. The findings of the study suggest that there is no significant relationship between personality types and decision making strategies. There was a statistically significant difference between the personality types of young adults and gender, marital status and environment variables. It was found that the difference between young adults' decision making strategies and the environment variable they raised was significant.

Key Words: *Decision Making, Personel Types, Young Adults, Decision, Personality*

1. GİRİŞ

Tutarlı davranış kalıplarının ve kişilik içi süreçlerin kaynaklarının neler olduğu sorusuna farklı kuramcılar tarafından verilmiş farklı yanıtlar bulunmaktadır. Psikanalitik yaklaşım, insanların davranış biçemlerindeki (tarz) önemli farklılıklardan bilinçaltının sorumlu olduğuna işaret etmektedir. Ayırt edici özellik yaklaşımını savunan psikologlar kişinin ayırt edici özellikler yelpazesini oluşturan değişik kişilik özelliklerinden bazılarına sahip olduğunu ileri sürerken, biyolojik yaklaşımı savunan psikologlar kişilikteki bireysel farklılıkları açıklamak için kalıtsal eğilimlere ve fizyolojik süreçlere dikkat çekmektedirler. Buna tepki olarak insancıl yaklaşım, kişilik farklılıklarının ana nedeni olarak kişisel sorumluluk ve kendini onaylama duygusunu göstermektedir. Davranışsal/toplumsal öğrenme kuramcıları, tutarlı davranış kalıplarını koşullanma ve beklentilerin sonucu olarak açıklamaktadır. Bilişsel yaklaşımı savunanlar ise davranıştaki farklılıkları açıklamak için insanların bilgiyi işleme yöntemlerindeki farklılıkları incelemektedirler (Burger, 2006).

Yetişkinlik döneminde insan hayatını yöneten kişiliğin oluşması için ergenlik çok önemli bir gelişim evresidir. Ergenlik evresinde farklı kimlikleri deneyimlemek, bu gruplarda ait olma ve kabullenme hislerini yaşamak için farklı klikler, kalabalıklar ve ya çeteler gibi arkadaşlık gruplarının parçası olurlar (Rubin, Bukowski, & Laursen, 2008). Bireyin grup üyeliğinden oluşturulan öz kavramının bir parçası olan sosyal kimlik ergenlerin bu dönemdeki en büyük öğrenimleridir. Sosyal kimlikleri ait oldukları okul, din, cinsiyet, müzik, spor grupları içerisindeki diğer bireylere nasıl benzerlik ve farklılık içinde olduklarına göre anlam bulur. Ergen bireyler aile dışında bağımsız olarak anlamlı sosyal ilişkiler kurarak sosyal yetkinlik duygularını

geliştirirler. Bu durum ergenlik dönemi için sağlıklı olsa da bağımsızlık istekleri nedeni ile aile den biraz uzaklaşıp özerkliklerini yaşamak ve karar alma konularından aile ile tartışma durumları yaşarlar (Nevid, 2018).

Genç yetişkinliğin zorlukları büyük ölçüde yetişkin rollerini ve ilişkilerini çözme ile ilgilidir. Genç ve orta yetişkinlikte meydana gelen ana yaşam olaylarının zamanlaması bireyler arasında farklılık gösterse de sosyal bir saat olarak tabir edilen genel bir diziyi takip etme eğilimindedir. Sosyal saat, çocukluk ve ergenlik evrelerinden çıkma, evlenme ve çocuk sahibi olma gibi kültürel olarak doğru zaman tabir edilen bir zaman dilimidir (DePaulo, 2006). Okul yılları sonrasında hayatlarına şekil vermek isteyen genç yetişkinler üzerinde bir aile kurmak için girdikleri partner seçimi ve evlilik arayışı ciddi bir baskı oluşturmaktadır. Bu evrede eş seçimi konusunda alınacak kararlar ilerleyen yıllarda yaşamlarını yoğun bir şekilde etkileyecektir.

Erikson'a (1963) göre, genç yetişkinliğin temel psikososyal krizi, mahremiyete karşı tecrüttür. Bir yanda yalnız kalmakla karşı karşıya kalmak ve diğer yandan izole olmaktır. Ergenlik döneminde güçlü bir ego kimliği duygusu yaratan genç yetişkinler, genç yetişkinlik döneminde, evliliklerinde ve arkadaşlıklarında başkaları ile kimliklerini kaynaştırmak için çaba harcarlar. İstikrarlı bir yaşam oluşturamayanlar ve ego kimliği kazanamayanlar, güvenli ve kalıcı ilişkiler kurma konusunda başarısız olurlar (Nevid, 2018). Evli insanlar ile evli olmayan insanlar arasında yapılan araştırmada, evli bireylerin daha fazla yaşam doyumu ve aynı zamanda daha az sağlık problemleri olduğu görülmüştür (Gallagher & Waite, 2001). Türkiye İstatistik Kurumunun 2017 verilerine bakıldığında evliliklerin %38,7 sinin ilk beş yıl içinde sonlandığından yola çıkarak bu evliliklerin de bu oranda sonlanacağını varsayabiliriz. Genç yetişkinler için karar vermek bu dönemde hayatlarında yaşayacakları birçok önemli konuya yön vermektedir.

Eylem ya da eylemsizlik bir sonuç doğurur, ortaya çıkan sonuçlar hayatımızın nasıl şekillendiğini etkiler. İnsan hayatını sürekli etkileyen bu davranış biçimlerinin arkasında ise karar verme sürecimiz yatmaktadır. İnsan davranışına bağlı bir yapı olan karar verme, psikoloji alanından araştırılması gereken öncül bir konu olarak değerlendirilip birçok araştırmanın ana konusunu oluşturmuştur. Günlük alınan kararlar bireylerin hayatlarını etkilediği için karar vericilerin değişen çevreye uyum sağlama, sosyal yetkinliği sürdürme ve hedeflere ulaşma konusunda etkili kararlar almaları gerekmektedir (Nezu & Ronan, 1987). Alternatifler arasında karar vericinin seçim yapabilmesi için risk ve belirsizlik gibi durumsal faktörleri, bilgi, değerler ve beklentiler gibi kişisel faktörleri, kararın faydası ve önceliği gibi pratik faktörleri dikkate alması gerekir. Çeşitli alternatifler arasında uygun bir kararın oluşturulması, değerlendirilmesi ve seçilmesi, karar vericinin birçok faktörü göz önüne almasını gerektirir (Atran, Medin, & Ross, 2005). Bununla birlikte, birçok koşul karar verme sürecine müdahale eder ve kararların kalitesini ve uyarlanabilirliğini etkiler.

Karar sözlük anlamı olarak, “bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı”, karar verme ise “karar birimlerinin belirlenmiş bir ya da daha fazla amaca ulaşmak için var olan çeşitli seçenekler arasında seçim yapmalarına yönelik davranış biçimi” olarak tanımlanır (Akalın, Toparlı, & Aksu, 2011). Karar vermenin yönetsel anlamda en basit tanımlaması ise “alternatiflerin değerlendirildiği ve seçimin yapıldığı süreç” olarak ifade edilir (Hambrick & Mason, 1984). Yaşamımızda bulunan dört temel faktörün karar verme süreçlerimiz üzerinde etkisi olduğunu görülmektedir. Bunlar; (Yaşar, 2016)

- Çevresel Faktörler
- Örgütsel Faktörler
- Kararın Kendine Has Özellikleri

- Bireysel Özellikler

Karar verme sürecini tam olarak anlayabilmek için her bir boyutun derinlemesine incelenmesi karar verme çeşitliliğindeki evrenin anlaşılmasına katkı sağlar. Yaşar (2016) bu tür bir araştırmanın başında, çalışmanın kapsamlılığına mı yoksa derinliğine mi karar verilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yaşamları boyunca bireyler değişik konularda karar vermek durumunda kalırlar. Yaygın karar konularına bakıldığında genç yetişkinlik döneminde verilen kariyer kararları, evlilik kararları, nerede yaşanacağına ait kararlar gibi kritik kararların yanında günlük yaşama ait kararlar ile karşılaşılır. Karar verilmesi gereken konunun önemi arttıkça bireyler çoğunlukla belirsizlik altında karar vermek durumunda kalırlar. Karar sürecine odaklı yaklaşımların temelindeki varsayım uzun vadede, iyi karar verme süreçlerinin iyi sonuçlar üretme ihtimalinin yüksek olduğudur. Bazı davranışçı karar verme araştırmacıları da sonuçlara odaklıdır ve iyi sonuçların da bireyleri iyi karar verme süreçlerine yönlendirdiği görüşündedirler (Keren & Bruin, 2003). Hem seçim kuramları hem de karar verme teorileri ve kişiliğe dair anlayışımızdan yola çıkarak, kişiliğin seçim yapmayı nasıl etkileyeceği konusunda bazı genel prensipler çıkarmak mümkündür. Net olan şey, kişilik faktörlerinin seçim yapma sürecinin tüm yönlerini etkilemesidir (Beresford & Sloper , 2008):

- Bir durum / problemin nasıl algılandığı,
- Bir kişinin karar vermeyi kontrol altına almak istediği,
- Bir kişinin bilgiyi ne ölçüde kullandığı / aradığı,
- Karar verme sürecine başkalarını dahil etme arzusu,
- Kişinin tercih ettiği karar verme tarzı,
- Yaptıkları kararın türü,
- Bir kimsenin kararını başkalarına karşı koyma ihtiyacını ne ölçüde hissettiği.

Karar eyleminin düzenleme ve değerlendirme olmak üzere iki aşamalı bir süreçten geçtiği varsayılır. Düzenleme kısmı, karar vericinin problemin ya da alınması gereken kararın eylemlerini, olasılıklarını ve sonuçlarını içeren içsel bir sunumunun oluşturulduğu ilk aşamadır. Bu aşamaya karar çerçevesi denir (Svenson & Maule, 1993). Bu aşamada alternatifler organize edilir ve yeniden yapılandırılır, genellikle seçim durumunun basitleştirilmiş bir temsiliyle sonuçlanacak bir dizi düzenleme işlemi tanımlanmaktadır. Karar vericinin kabul edeceği çerçeve kısmen sorunun nasıl formüle edildiğine, karar vericinin normlarına, alışkanlıklarına ve kişisel özelliklerine bağlı olduğu görülmektedir (Tversky & Kahneman, 1981). Bu görüşe göre bireyler karar verilmesi gereken aynı konuları, bu faktörlere bağlı olarak farklı şekillerde çerçevelendirebileceği varsayılmaktadır. Çerçeve aşamasının ardından, ikinci veya değerlendirme aşaması, çerçeveli alternatiflerin değerlendirildiği bir aşamadır (Svenson & Maule, 1993). Bireyin risk ve belirsizlik gibi seçim alternatiflerini değerlendirmesi, alternatiflerin sunulduğu bağlam ve aynı bilgilerin sunulurken ne şekilde çerçevelendiği kararı şekillendirir. Alınan kararı oluşturan unsurları, karar vericinin bu unsurları nasıl algıladığı karar davranışını etkiler (Atran, Medin, & Ross, 2005). Bir bireyin açık, kurallı ve kontrollü bilişsel süreçlere dayalı bir karar verebilmesi gerçekçi değildir, çünkü dolaylı ve otomatik bilişsel süreçler karar sürecini kaçınılmaz olarak etkiler (Hastei, 2001).

Bireyler aldıkları kararlardan sonra çeşitli sonuç ve tepkilerle karşılaşır, bu kararlardan bireyler pişmanlık ve ya memnuniyet duyabilir. Bu da bireyin gelecekte alacağı kararları etkileyecektir. Karar verme sürecindeki mevcut seçenek sayısı, karar verildikten sonra pişmanlığın ne şekilde yaşanacağını etkileyebilir, bireylerin bu süreçte kararın nasıl alındığına göre pişman olduğu gözlemlenmiştir. Bireyler her bir seçimin artılarını ve eksilerini dikkatlice tartıp, daha fazla bilgi kullanarak bir önceki seçimlerinde göz ardı ettikleri eksileri dikkatlice değerlendirdiklerinde, daha iyi bir

seçim yapabildiklerini düşündükleri için pişmanlık duydukları görülmüştür (Sagi & Friedland, 2007). Karar sonrası çıkan sonuca bağlı olarak yaşanan pişmanlıklarla daha sonraki karar verme süreci daha karmaşık ve daha yorucu olabilir. Karar verme davranışı yaptığımız her şeyin temelinde vardır, hayatta başarılı ve mutlu hissetmek için kritik bir unsurdur. Bireylerin etkili karar verme becerileri ve stratejileri geliştirmesi önemlidir (Wester, Christianson, Fouad, & Santiago-Rivera, 2008). Bireylerin karar verme konusunda beceri geliştirmesi ve bir strateji sahibi olması önemlidir, bununla birlikte bireylerin kişilik yapılarından kaynaklanan karar verme eğilimlerini biliyor olmaları birçok kararı vermeden önce durup kararlarını bir kere daha sorgulama fırsatı ve sonrasında yaşanacak pişmanlıklardan kaçınma fırsatı tanır.

1.1 Problem Cümlesi

Genç yetişkinler okul hayatının tamamlanması ile birlikte yavaş yavaş iş hayatına atılır ve kendi bireysel dünyasını yapılandırmaya başlarlar. Bu dönemde evlilik için eş seçiminin oluşturduğu sosyal baskı ve meslek hayatına girmenin getirdiği yeni sorumluluklar ile genç yetişkinler karşı karşıya kalır. Genç yetişkinler tarafından bu dönemde alınacak kararlar ilerleyen yıllarda yaşamlarındaki birçok hayat deneyimi için bir altyapı oluşturacaktır. Karar verme üzerine hazırlanan ulusal ve uluslararası alan yazın incelendiğinde söz konusu çalışmaların çoğunlukla öğrenciler, yöneticiler, sporcular ve farklı sektörlerde çalışan profesyonellerin yaptıkları meslekler ile ilişkili olduğu görülmektedir. İleride yapılacak araştırmalara ve araştırmacılara yol göstermesi için karar verme ve kişilik tipleri arasındaki bağlamsal ilişkinin ve bağımsız değişkenlerin ortaya çıkarılması adına literatüre katkı sağlaması amacı hedeflenmektedir.

Bütün bu gerekçelerden yola çıkarak yapılan bu çalışmanın problem cümlesi “Genç yetişkinlerde kişilik tipleri ile karar verme stratejileri arasında bir ilişki var mıdır?” olarak belirlenmiştir.

1.2 Alt Problemler ve Amaç

Bu araştırma genç yetişkinlerde kişilik tipleri ile karar verme stratejileri arasındaki ilişkinin araştırılması amacı ile yapılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda araştırma süresince aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. Genç yetişkinlerin kişilik tipleri nedir?
2. Genç yetişkinlerin kişilik tipleri ortalama puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Genç yetişkinlerin kişilik tipleri ortalama puanları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Genç yetişkinlerin kişilik tipleri ortalama puanları medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Genç yetişkinlerin kişilik tipleri ortalama puanları yetiştikleri çevreye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Genç yetişkinlerin kişilik tipleri ortalama puanları eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
7. Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri nedir?
8. Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri ortalama puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

9. Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri ortalama puanları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
10. Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri ortalama puanları medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
11. Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri ortalama puanları yetiştikleri çevreye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
12. Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri ortalama puanları eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, yetişkin hayatının şekillendiği genç yetişkinlik döneminde kişilik tiplerinin karar verme stratejileri üzerindeki etkilerini anlaşılması, buna bağlı olarak sağlıklı kararlar almamıza ve kararları gözden geçirmemiz için bir zemin oluşturabilir. Buradan hareketle;

- İş hayatına yeni başlamış genç yetişkinlerdeki kişilik tipleri ile karar verme stratejileri arasındaki ilişkiye dair sayısal verilerinin ortaya konulması açısından,
- Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, yetiştiği yer gibi bazı bağımsız değişkenlerle kişilik tipleri ve karar verme stratejileri ilişkisini ortaya koyması açısından,
- Kişilik tiplerinin karar verme süreçlerine etkilerini anlayarak, bu dönemde verilen kararların altında yatan nedenlerin anlaşılmasını sağlamak açısından önemlidir.

1.4 Sınırlılıklar

Bu çalışmanın örneklemini Türkiye'nin değişik illerinde bölge ofisleri olan bir Telekom şirketinde çalışan, 20 – 29 yaş arası 200 genç yetişkinden oluşması hedeflenmiştir. Araştırma uygulaması 2019 yılı içerisinde yapılacaktır. Araştırmaya katılan genç yetişkinlerin sosyodemografik özellikleri uygulanan kişisel bilgi formu sorularıyla toplanacaktır. Araştırmaya katılan genç yetişkinlerin kişilik tipleri Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu verileri, karar verme stratejileri verisi ise Karar Verme Stratejileri Ölçeğinin ölçtüğü maddeler ile sınırlıdır.

1.5 Sayıtlar

Araştırmada;

- Örnekleimde yer alan Telekom şirketinde çalışan 20-29 yaş arası toplam 200 genç yetişkinin evreni temsil ettiği,
- Örnekleimdeki çalışan genç yetişkinlerin sorulan soruları objektif bir şekilde yanıtladıkları,
- Ölçekleri yanıtlayan genç yetişkinlerin isteyerek ve gerçeği yansıtan nitelikte cevaplar verdiği,

1.6 Tanımlar

Genç Yetişkinlik: Kariyer belirlemek için iş hayatına katılımın olduğu, samimi ilişkiler geliştirerek eş seçiminin yapıldığı, sosyal ve sivil gruplara katılarak sosyal hayatın bir parçası haline gelinen bu dönem için birçok kuramcı birbirinden farklı yaş aralıkları vermektedir. Bu dönem Havighurst'e göre 18-35, Neugarten ve Moore' a göre

20-30, Erikson'a göre 20-40, Böhler'e göre 22-45 yaşları arasındadır (Zastrow & Kirst-Ashman, 2007).

Karar Verme Stratejisi: Bireyler kendilerine fayda sağlayacak en doğru kararı vermek için iki veya daha fazla karar seçeneğinin sonuçlarını olası dünyada sırayla modelleyebilir ve olumsuz sonuçlar keşfederlerse vazgeçip dikkatlerini en iyi modellenmiş sonucu elde edecekleri seçime yönlendirirler (Evans, Over, & Handley, 2003). Bireylerin karar verme aşmasında bilinçli ya da bilinçsiz uyguladıkları seçimi optimize etme işlemine karar verme stratejileri denir (Yaşar, 2016).

2. LİTERATÜR BİLGİSİ

2.1 Kişilik Kavramı ve Kişiliğin Temel Bileşenleri

Kişilik kavramı, bireyin kendine özgü olan ve başkalarından ayırt ettiren uyum özelliklerini içerir. Bu özellikler bireyin bilişsel ve duygusal değerlendirmelerine dayanarak iç ve dış dünyaya uyum için geliştirmiş olduğu duygu, düşünüş ve davranış örüntülerinden oluşur. Bu örüntüler, belli durumlarda belli duygusal tepki gösterebilme yetileri, engelleme ve çatışma karşısında yerleşmiş baş etme biçimleri ve savunma düzenekleridir (Öztürk & Uluşahin, 2015). King'e (2011) göre ise kişilik bir kalıptır ve kişi bu kalıbı oluşturan farklı düşünceler, duygular ve davranışlar ile dünyaya adapte olma şeklini belirler.

Bireylerin davranışlarındaki tutarlılığı sağlayan içe dönüklük, arkadaşlık, dürüstlük, vicdanlılık ve yardımseverlik gibi nispeten kalıcı olan özellikler kişiliği oluşturur. Kişilik sözcüğünün literatür taraması yapıldığından birbirinden farklı bir çok tanımlı mevcuttur. Henüz kişilik kavramının net tanımlaması yapılmamış olmakla birlikte bireyi diğerlerinden ayıran, bireye özgü, tutarlı ve kalıplaşmış özellikler bütünü olarak tanımlanabilir. Kişiliğin en büyük tanımlayıcılarından birisi de tutarlılıktır, bireyin benzer durumlarda davranışlarının değişmediğini ifade eder. Diğer tanımlayıcı ise bireyi oluşturan tüm özelliklerin kendi içerisinde bir ilişkisi olduğu ve bütünü oluşturmasıdır (İnanç & Yerlikaya, 2012).

2.1.1 Mizaç

Genel olarak kişilik, zaman içinde gelişen ve belirli bir bireyi karakterize eden karmaşık tutum, ifade ve davranış karışımı anlamına gelirken, mizaç her bireyin

insanlara ve durumlara karakteristik bir tepki paterniyle sonuçlanan zihinsel ve duygusal doğasını yansıtır (Zastrow & Kirst-Ashman, 2007). Aynı araştırmacılar mizacı, bireyin geçmişte yaşadığı deneyimlere bağlı olarak değişik kişilik özelliklerine dönüşen, genel davranış ve duygu durum kalıpları olarak tanımlarlar. Çocukluk yaşlarında başlayan genel eğilimlerin ilerleyen yıllarda netleşen kişilik özelliklerine ne şekilde dönüşeceği, bireylerin içinde yetiştiği çevre ve ailelerinden gelen kalıtsal eğitimlerinin bir karmasıdır. Davranıştaki genel eğitimin ilerleyen dönemlerde ne şekilde belirgin özelliklere dönüşeceği, bireylerin büyüdüğü çevre ile bu eğilimleri kullanarak nasıl ilişkiye girdiğine bağlıdır (Burger, 2006). Mizacın şekillenme süreci çocuğun doğumu ile başlar. Her çocuk farklı doğar ve ebeveynlerin başka çocukları olsa bile ebeveynlik stilleri açısından yeni doğan bebeğe göre uyumlanması gerekir. Bebeğin yetişkin bağlanma şekli bile kısmen mizaçtan yani doğuştan gelen kişilik özelliğinden etkilenir. Bazı çocuklar zor mizaçlıdır ve bu çocuklar için daha fazla ebeveynlik özverisi gerekebilir.

Bireyin fiziksel özellikleri ile birlikte genel yetenek gibi daha çok işlenmemiş özelliklerinin oluşturduğu yapıya mizaç denir. Duyusal uyarılmaya ve çalkalanmaya eğilim gibi duyusal ve kalıtsal yönlerinin olduğu bireyi birey yapan kişisel bir bütündür (İnanç & Yerlikaya, 2012). Bireysel davranış stilleri ve duygusal tepkilerin oluşturduğu mizaç için aynı araştırmacılar çocukluk döneminin mizaç yapısı ile genç yetişkinlik dönemindeki mizaç yapısı arasında ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Buna karşın ergenlik dönemine göre birçok kişi genç yetişkinlik döneminde daha az duygusal çalkantı, daha az risk ve daha fazla dengeye sahip bir mizaç yapısına erişir (Santrock, 2016).

Gelişimsel olarak istikrarlı, duygu temelli ve sosyokültürel öğrenmenin etkili olmadığı kişilik bileşeni olan mizaç, fiziksel duyular tarafından algılanan basit uyarılarla ortaya çıkan alışkanlıklar ve beceriler olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin alışkanlık,

iğrenme, öfke ve korku gibi duygusal tepkilerdeki farklılıkları belirleyen basit duygusal uyaranlara otomatik birleştirici tepkiler olarak tanımlanan çoklu mizaç boyutları vardır. Bunlar, zarardan kaçınma (dışarı çıkma ve risk alma kaygısına yatkınlık), yenilikçilik arayışı (keşif dürtüsellik) ve ödül bağımlılığı (uzaklığa karşı toplumsal bağlanma), sebat etmedir (Cloninger, 2004).

2.1.2 Karakter

Ahlaki düşünce, dürüstlük, sorumluluk sahibi olma gibi erdemleri kullanarak bireylerin ve toplumun iyiliği için en doğru davranışlarda bulunmayı sağlayan kişisel ve duygusal bütünlüğe karakter denir. İyi karakterli bireyler topluma pozitif fayda sağlayabilmek için toplumu oluşturan diğer bireyler ile eşit, adil ve saygılı bir tutum içerisinde bulunurlar (Battistich, 2008). Mizaç gibi doğum anından itibaren edinilen davranış kalıplarından farklı olarak karakter, bireyin yaşamı boyunca deneyim ve seçimleri ile iyi veya kötü şekilde gelişen bir kişilik yönüdür. İnsanlar içgüdülerine göre hareket etseydi ya da her hareketinde durup düşünüp hareket etmeye kalksaydı bu davranışları çok verimsiz olacaktı. Bundan dolayı bireyler içgüdülerine göre hareket etmek yerine karakterlerine göre hareket ederler. Karakter özelliklerine göre hareket ederek insanlar hem verimli hem de tutarlı davranırlar (Fromm, 1992). Bireyin içgüdüsel olmayan, göreceli olarak kalıcı bir şekilde bireyler ve doğal çevresi ile ilişkilendirdiği yapı karakterdir. Bireyde karakter içgüdü eksikliğinin yerini tamamlar (Fromm, 1973). From (1973) insanları pozitif özgürlüğe ve kendini gerçekleştirmeye yaklaştırmayacak stratejiler önermek için “üretken olmayan” terimini kullandı. Üretken olmayan karakter tiplerini de şu şekilde tanımladı;

Alıcı karakterler (Receptive), olumsuz olarak pasiflik, boyun eğicilik ve kendine güven eksikliğini barındırırlar buna karşın sadakat, kabul ve güven bu karakterlerin olumlu özelliklerindendir. İyilik kaynağının kendileri dışında olduğunu düşünüp bilgi,

tek yollarının sevgi ve maddiyatla ilgili şeylerin almak olarak düşünürler. Bunları kendilerinin gidip almasını değil başkalarının ona getirmesini beklerler.

Sömürücü karakterler (Exploitative), alıcı karakterler gibi iyiliğin kaynağını kendi dışlarında görürler. Alıcı karakterler gibi iyiliği almak için pasif bir durum içinde olmazlar ve elde etmek için agresif bir şekilde davranış geliştirirler. Bu karakterlerin olumsuz yönleri bencil, kibirli ve alaycı olmalarıdır, olumlu tarafları ise kendisine güvenen, büyüleyici ve gururlu oluşlarıdır.

İstifleyici karakterler (Hoarding), dışarıdaki şeylere değer vermekten çok elde edilen şeylere sonsuza kadar sahip olmak isterler. Para, duygu ve düşünceleri kendilerine saklarlar, ikili ilişkilerde sahip olmaya çalışırlar. Karşısındaki kişinin değişmesine ve büyümesine izin vermezler ve kabullenmezler. Geçmişte yaşama eğilimleri vardır. Olumsuz özellikleri sertlik, uygunsuzluk, yaratıcılık eksikliği ve zorunluluktur, olumlu özellikleri ise düzenlilik, temizlik ve dakiklıktır.

Pazarlamacı karakterler (Marketing), başkalarına yetenekli ve kullanılabilir durumda olduklarını hissettirmek için kişilikleri kendilerini sürekli talep halinde görür. Kişiliklerini şu anda moddo olan duruma göre ayarlamak durumundadırlar ve bu yüzden sürekli değişken bir zemin üzerinde olduklarını bilirler. Daimi ilke ve değerlere sahip değildirler, en pazarlanabilir özellik ne ise onu içlerine doldurmaya hazır halledirler. Olumsuz özellikleri amaçsız, fırsatçı, tutarsız ve israfçıdır, olumlu tarafları ise değişebilme, uyarlanabilme, açık görüşlülük ve cömertlik sayılabilir.

2.1.3 Zekâ

Bireyin gün içerisinde karşılaştığı sorunları çözme ve değişen durumlara karşı uyum sağlama ve bunlardan yeni öğrenimler çıkartarak kendisine geliştirebilme yeteneğine zekâ olarak isimlendirebiliriz. Kişilik içinde bireysellik önemlidir fakat zekâ ile ilgili

bireysel farklar daha da önemlidir (Santrock, 2016). Düşük zekâ seviyesine sahip ebeveynlerden yüksek zekâyâ sahip bir çocuğun doğmayacağı anlamına gelmemektedir. Buradaki durum zekâ potansiyeli açısından sağlık problemi olmayan tüm bireylerin aynı doğduğu, bebeklik döneminden başlayarak gelişim evresindeki çevresel koşulların etkileriyle zekâ seviyesinin belirlendiğidir (Burger, 2006).

Kalıtım derecesi istatistiği, bir grup içerisindeki insanlar arasındaki gözlemlenebilir farklılıkların, grubun genetik farklılıkları ile ne şekilde ilişki olduğunu ölçmek için kullanılır. Kalıtım derecesi, bir gruptaki gözlemlenebilir farklılıkların, grup üyelerinin genlerindeki farklılıklar ile açıklanabilecek orandır. Zekânın kalıtım derecesini ölçmek için geç ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde Amerikan psikologlar birliği tarafından yapılan bir araştırmada genetik etkinin %75 olduğu sonucuna varılmıştır. Kalıtımın zekâ üzerindeki etkisi yaşa bağlı olarak artmaktadır. Bunun muhtemel sebebi de yaşlandıkça birey etkileşimlerindeki çevre etkisi aynı kalsa bile bireyin bunu algılaması daha önceki dönemlerdeki gibi olmadığı için kalıtsal genetik eğilimlerin daha rahat ortaya çıkmasına izin veren ortamın oluşmasıdır (Neisser, et al., 1996). Kalıtımsallık istatistiği araştırmacılar için genetiğin zekâ dahil diğer psikolojik özellikler üzerindeki etkisini ölçmede etkin bir metot olmuştur. Buna karşın bu çalışmaların bize ne sonuçlar verdiğine iyi bakmak gerekir. Burada dikkat edilmesi gereken kalıtımsallık istatistiğindeki sonuçlar bireyin değil bir grup hakkında bilgi sağlayan bir istatistiktir. Bir grup üzerinde sadece bir konu için yapılan çalışmanın sonuçlarının %75 olması, bireyin zekâsının kalıtımsallıkla ilişkisi hakkında net bir sonuç vermeyecektir (King, 2011).

2.2 Kişilik Kuramları

2.2.1 Sigmund Frued kişilik kuramı

Freud insan davranışlarındaki en önemli motivasyon kaynağının cinsel dürtüler olduğunu savunmuştur. Cinsiyet ile ilgili katı kuralların olduğu Victorya döneminde çalışmalarına başlamış ve histerik semptomları olan birçok kadın ile uzun süre çalışmıştır. Cinsel dürtünün kişilik gelişiminin temeli olduğunu, psikolojik sorunların, insan davranışlarının ve hayallerin bilinçdışı cinsel dürtü ile toplumun talepleri arasındaki çatışmayı temsil etmektedir. Yaptığımız her şeyin çok sayıda bilinçsiz nedeni vardır (King, 2011). Freud'un kişilik kuramı temelde bir zihin kuramıdır. Buna göre vücut mekanik bir enerji sistemidir, vücudun bir parçası olan aklın da bir enerji sistemi olduğunu söyler (Cervone & Pervin, 2013). Herhangi bir zamanda her an farkında olduğumuz şeylerden oluşan bilinçli düşünce düzeyimiz vardır. Bunun yanında şu an bilinçsiz olduğumuz ama istendiğinde bilinçli zihnimizle kolayca hatırlayacağımız bilinçaltı zihin vardı. Son olarak da farkında olmadığımız duygular, düşünceler, hatıralar, dürtü ve fantezilerden oluşan bilinçsiz olarak ama aktif bir şekilde tutulan bilinçdışı olarak adlandırılan bilinç seviyesi vardı. Freud bu şekilde üç farklı bilinç tanımlamıştır. Bizi korkutan, saldırgan ve kabul edilemez cinsel dürtülerimiz bilinçaltında baskı altında tutulur (Maltby, Day, & Macaskill, 2010).

Freud'a göre (1963) ruhsal yapımız topografik kuram olarak isimlendirilen üç farkındalık düzeyinden oluşmaktadır, bunlar bilinç, bilinçöncesi ve bilinçdışı olarak adlandırılır.

Bilinçdışı: Bilinçdışı, bilinçli olarak farkında olmadığımız halde dürtü, istek ve güdülerimiz aracılığıyla duygularımızı, sözlerimizi ve davranışlarımızı yönlendirir. Farkında olduğumuz davranışların bilincinde olsak da bu davranışların altında yatan

zihinsel süreçlerin tam olarak farkında olmayız. Bilinç düzeyine, bilinçdışının içeriği paylaşılmadığı için varlığını ispatlamak zordur ve varlığı sadece dolaylı olarak izah edilebilir (Freud, 1960). Bilinçdışı bireyin uğraşı ile bilinç ve farkındalık düzeyine getirilemeyen yaşantıların gizli olduğu ruhsal bölge veya süreçlerdir. Bu yaşantılar uyutum, serbest çağrışım, düşler ve anormal ruhsal belirtilerin incelenmesi gibi özel yöntemlerle açığa çıkarılabilir (Öztürk & Uluşahin, 2015). Bireydeki birçok zihinsel olay bilinçli farkındalığın dışında gerçekleşir ve hangi faaliyete katıldığımızda, ne kararlar aldığımızda ve nasıl hissettiğimizde bilinçdışı süreçlerin etkisi olduğu görülmüştür (Cervone & Pervin, 2013). Yapılan çeşitli araştırmalarla bilinçdışı etkilerin her yerde olduğu sonucuna varılmıştır. İnsanların bazen bilinçli bir şekilde plan yaptıkları ve hareket ettikleri açıktır. Bununla birlikte, çoğu zaman, davranış bilinçdışı süreçlerden etkilenir; yani, harekete geçip sorgulanırsak bu davranışlarla ilgili çeşitli mazeretler üretebiliriz (Jacoby, Lindsay, & Toth, 1992). Bilinçdışı zihinsel içerik, bilmediğimiz ve özel durumlar dışında farkında olamayacağımızın bir parçasıdır. Bu içerikler birey üzerinde endişe doğurduğu için bu bölgede tutulur, birey tarafından bunların bilinçli bir şekilde düşünülmesi kaygı uyandıracak kadar travmatik olabilir ya da sosyal olarak kabul edilemez düşüncelere ve arzulara sahip olunmasıdır. Bu tür fikirlerin bilinçlenememesinin nedeni, belirli bir gücün onlara karşı çıkmasıdır (Freud, 1960). Kendimizi kaygıdan koruma arzumuz, bu düşünceler bilinçaltında bilinçsiz farkındalık dışında kalmaya zorlar (Feist & Feist, 2006).

Bilinçöncesi: Anlık olarak farkında olunmayan buna karşın yeterli bir çaba ile ya da kendiliğinden bilince gelmesi mümkün olan bilgilerin ve yaşanmış anıların bulunduğu düzey bilinç öncesidir (Freud, 1963). Bireyin bir an içerisinde bilincinde ayırt edemediği birçok düşünce ve duygu vardır. Bazı duygu, düşünce ve anılar o anda bireyin bilinç seviyesinde bulunmasa ve birey bunu bilinç düzeyinden silindiğini

düşünse bile uyaranlarla, çağrışımlarla ya da bilinçli bir çaba ile bilinç seviyesine tekrar geri getirilebilen anı, düşünce, dürtü ve duyguların yer aldığı bölüme bilinçöncesi denir (Öztürk & Uluşahin, 2015). Freud'a (1963) göre hatırlayabildiğimiz her türlü anı ya da bilgi bilinçöncesinde yer alır. Bilinçöncesi, bilinçdışı ve bilinç arasında köprü vazifesi görür. Bireyin algıladığı şey geçici bir süre için bilinç düzeyinde kalır, bireyin algısı farklı bir fikre geçtiğinde daha önce algıladığı şey hızlı bir şekilde bilinçöncesi seviyeyi atılır. Bilinç ve bilinçöncesi arasında kolaylıkla geçiş yapabilen bu fikirler gerçekte bilinç seviyesindeki görüntülere, dilinçdışı dürtülerden çok daha fazla benzerdirler (Feist & Feist, 2006).

Bilinç: Bilinç, o an farkında olunan her türlü duyum ve yaşantıların bulunduğu düzeydir. İki farklı yolla bilinç seviyesi beslenir. İlki, dış dünyadan bireye doğru gelen ve dış uyaranların algılanması için bir araç görevi gören algısal bilinçli sistemdendir. Yani, duyu organlarımızda algıladıklarımız, eğer fazla tehdit edici değilse, bilince girer. İkinci bilinçli elemanlar kaynağı zihinsel yapı içindedir ve bilinçöncesinden tehdit edici olmayan ama iyi gizlenmiş görüntüleri ve fikirleri içerir (Freud, 1963). Psikanalitik kuramda göreceli olarak küçük bir rol oynayan bilinç, herhangi bir zamanda farkındalığın farkında olan zihinsel unsurlar olarak tanımlanabilir. Bize doğrudan ulaşılabilen tek zihinsel yaşam seviyesidir (Feist & Feist, 2006). Bilinç zihinsel düzeneğin yüzeyidir. Sadece işlevsel anlamda değil uzamsal olarak da dış dünyadan ulaşılan ilk sistemdir. Bu nedenle araştırmalarda da bu algılayıcı yüzeyi bir başlangıç noktası olarak almak gerekir (Freud, 1923).

Freud'un kişiliğin yapısına ilişkin görüşlerinin temelini bilin d ş zihinsel süreçler oluşturmaktadır. Bununla birlikte Freud, 1920'lerin başlarında, kişiliğin organizasyonuna ilişkin görüşlerini gözden geçirerek, yapısai model olarak da adlandırılan kişiliği oluşturan üç yapı olduğunu belirtmiştir:  d, Ego ve Süperego. Kişiliğin bu üç bölümünün dengesi ve etkileşimleri, davranışımızı ve karşılaştığımız yaşam zorluklarını etkin bir şekilde yerine getirme yeteneğimizi büyük ölçüde belirler. Freud, bu zihinsel varlıkları beyinde bulabileceğimiz gerçek yapılar olarak düşünmedi. Aksine, onları kişilik içindeki karşıt güçleri temsil eden varsayımsal kavramlar olarak düşündü (Nevid, 2018).

 d: Tüm güdüleyici enerjinin orijinal kaynağı ve zihinsel enerjinin büyük rezervuarıdır.  d'in bu enerjileri yönlendirdiği psikolojik işlevler çok basittir.  d, uyarma veya gerginliğin serbest bırakılmasını ister. Sessiz ve sakin bir i  duruma dönmek için gerginliğin azaltılması olarak daha önceden tanımlanmış zihinsel bir işlevi yerine getirir.  d, tamamen ahlaki bir yapıda değildir, sosyal norm ve kurallarla ilgilenmez. Ne olursa olsun, gerginliğin hemen serbest bırakılmasını ister.  d bilinçli farkındalığın dışında görev yapar ve bilin d ş içerisinde hareket eder (Freud, 1923).  d, temel hayvan tahriklerimizi yani açlık, susuzluk, yok etme, cinsiyet ve saldırganlık dahil içgüdüsel d rt lerimizi içerir.  d, temel biyolojik ihtiyaçlarımızın karşılandığından emin olmak için bizi harekete geçirir. Doğumda mevcut olan tek psişik yapıdır ve zevk ilkesi, sosyal kurallar veya adetler göz önünde bulundurulmadan anlık haz talebi dediği şeyi izler (Nevid, 2018).  d, tanımlanması özellikle basit olan zevk ilkesine göre çalışır. Haz peşinde koşar ve acıyı önler bu nedenle hayal kırıklığına tahammül edemez. Aynı şımarık bir  ocuk gibi, istediği zaman istediği şeyin olmasını ister.  d, memnuniyeti iki yoldan biriyle arar: eylem yoluyla veya yalnızca istediğini elde ettiğini hayal ederek. Tatmin olma fantezisi, gerçek tatmin olma kadar iyi olabilir.

(Cervone & Pervin, 2013). Doğduğumuzda tek bir kişilik yapısında yani id ile doğarız. Bebekler gördükleri şeyi istediklerinde o nesnenin başkasına ait olması, zararlı olması fark etmeksizin onu elde etmek isterler. Bu davranış yetişkin olduğumuzda kaybolmaz, sağlıklı bir yetişkin kişilikte id, diğer bölümler tarafından dengede tutulur. İd, bilinçaltında gömülü olarak çalışır. İd dürtülerinin çoğu cinsellik ve saldırganlık temaları içerir, bu nedenle bilinçaltı bilgilerden haberimizin olmaması büyük ihtimalle bizim için daha iyi bir durumdur (Burger, 2006). İçgüdüsel dürtüler kaynaklarını bedenden alırlar ve ruhsal karşılıklarını ilk olarak id de bulurlar. İd ruhsal aygıtın ilk güç kaynağıdır. Zaman ve yer kavramı taşımazlar, dış dünya ile bağlantıları yoktur. Bekletme, erteleme söz konusu değildir (Öztürk & Uluşahin, 2015).

Superego: Ulaştığımız idealleri ve onları ihlal edersek suçluluk hissetmemize neden olan etik standartları içerir ve sosyal dünyanın ahlaki kurallarının içsel bir temsilidir. Süper egonun işlevleri sosyal davranışların ahlaki yönlerini içerir. Davranışı bu kurallara uygun olarak kontrol etme işlevini yerine getirir, “iyi” davranış için ödüller (gurur, kendini sevme) ve “kötü” davranış için cezalar (suçluluk, aşağılık duyguları) sunar (Cervone & Pervin, 2013). Superego, Oedipus kompleksinin varisidir ve böylece en önemli nesneleri egoya sokmuştur. Süperegonun egodaki sonraki değişikliklerle olan ilişkisi, ergenlikten sonraki çocukluk dönemindeki birincil cinsel evreye benzemektedir. Her ne kadar daha sonra etkilenebilecekleri erişilebilir olsa da, yaşam boyunca kendisine verilen karakteri baba - kompleksinden türetmesiyle - yani egodan uzak durma ve ustalaşma kapasitesini korur (Freud, 1923). Yaklaşık beş yaşına gelindiğinde annelerin ve babaların değer yargılarını ve standartlarını temsil eden kişiliğin üçüncü bölümü olan süperego oluşur. Süperegonun kullandığı en etkili silah suçluluk duygusudur, bu nedenle süperego kavramı için bazı insanlar vicdan olarak da kabul ederler. Süperego suçluluk duygusu ile kuralları çiğnediğimizde sadece vicdan azabı yaşatmanın dışında egonun bir davranışın erdemli ve övgüye değer olup

olmadığına karar vermek için kullandığı standartları da belirler (Burger, 2006). Superego, gerçeklik testinden görece yetersizdir - yani koşullarına bağlı olarak eylemini değiştirebilir. Böyle durumlarda, kişi düşünce ile eylem arasında ayrım yapamaz, eyleme yol açmasa bile bir şeyi düşündüğünde suçlu hissedebilir. Dahası, birey siyah-beyaz, hepsi-hiç yargıları ve mükemmellik arayışıyla bağlanır. İyi, kötü, yargılama ve deneme gibi kelimelerin aşırı kullanımı katı bir süperego ifade eder. Ancak, süperego da anlayışlı ve esnek olabilir. Örneğin, bir şeyin bir kaza olduğu ya da şiddetli stres altında olduğu açıksa, insanlar kendilerini ya da başkalarını affedebilirler. Gelişim sürecinde, çocuklar bu kadar önemli ayrımlar yapmayı ve sadece ya hiç ya da hiç değil, aynı zamanda doğru ya da yanlış, siyah ya da beyaz terimlerle de şeyler görmeyi öğrenirler (Cervone & Pervin, 2013).

Ego: Egonun işlevi, idin isteklerini iki şeye göre ifade etmek ve tatmin etmektir: gerçek dünyada var olan fırsatlar, kısıtlamalar ve süperegonun talepleri. İd zevk ve süperego mükemmellik isterken, ego gerçeklik arar. İd, zevk ilkesine göre işlem yaparken, ego gerçeklik ilkesine göre işlemektedir: İçgüdülerin tatmin edilmesi, gerçekte bir şeyin en az acı veya olumsuz sonuçlarla maksimum zevk elde etmesini sağlayana kadar ego tarafından geciktirilir. Ego, sizi dürtüsel hareket etmektan alıkoyabilir; ego gerçekliği izler, başarıya ulaşma şansı olup olmadığına karar verir ve başarı getirebilecek bir strateji geliştirene kadar eylemi geciktirir. Gerçek ilkesine göre, id in enerjisi, tümü gerçekliğin ve süperegonun taleplerine göre yavaş yavaş bloke edilebilir, yönlendirilebilir veya serbest bırakılabilir (Cervone & Pervin, 2013). 2 yaş ve altındaki çocuklarda çevre ile etkileşime geçmenin etkisi ile ego gelişmeye başlar. Gerçeklik ilkesine göre hareket eden egonun birinci görevi idin dürtülerini gerçekleştirmek fakat bunu yaparken durumun gerçeklerini de dikkate almaktır. Toplumsal olarak uygun olmayan ve bizim için tehlike oluşturabilecek dürtülere sahip olan İdin taleplerini ego bilinçaltında tutmaktadır. İdden farklı olarak ego, bilinç

bilinçöncesi ve bilinçdışı alanlarında serbestçe hareket eder (Burger, 2006). Bekletebilme, erteleme, dürtülere başka türlü doyum yolları bulma, dürtüleri değiştirebilme, bastırabilme, yeri ve zamanı gelince doyumunu sağlamak için eyleme geçme sadece gelişmiş bir ego yapısı ile mümkündür. Ego, dürtüler üzerinde göreceli bir egemenlik kurmayı öğrenir (Rosenzweig, 1944). Gerçeği değerlendirme becerisi bireyin ruhsal dünyasında olup bitenleri ayırt edebilmesidir. Hangisinin düşünce, hangisinin eylem veya olay olduğunu, neyin hayal, neyin gerçek olduğunun bilinmesidir. Bunların hepsi egonun görevidir. Egonun içten gelen dürtülerle dışta bulunan durum arasında bir denge kurmaya çalışması, bir yandan organizmanın bellek, algılama, zekâ, uyarın eşiği gibi doğal gelişme yetileri, diğer taraftan da engellenme ve çatışmalara karşı geliştirdiği savunma yolları ile gerçekleştirilir (Öztürk & Uluşahin, 2015).

Superego ve id arasında duran ego büyük bir uzlaşmacı gidi davranır. Superego'nun ahlaki standartlarını ihlal etmeden idin taleplerini yerine getirmeye çalışır. Davranışımız, id, ego ve superego arasındaki dinamik mücadelelerin bir ürünüdür. Bu kavramlar bilinçdışı zihin aşamasında, bilinçli farkındalık dışında gerçekleşir. Egonun çoğu, kabul edilemez cinsel veya agresif dürtüler veya dilekler hakkındaki farkındalığı önlemek için savunma mekanizmaları adı verilen stratejiler kullanan bilinç yüzeyinin altında çalışır (Nevid, 2018).

2.2.2. Carl Gustav Jung kişilik kuramı

Jung'un kişilik modeli oldukça çeşitlidir; geniş bir davranış yelpazesini kapsar ve diğer birçok disiplinden materyaller içerir. Günlük yaşamda aldığımız her karar, yaptığımız her seçim daha önce yaşadığımız çatışmaların bir sonucudur ve Jung ruhun yapısı içerisindeki çatışmaların sonsuz olduğunu düşünüyordu (Bennett, 1983). Jung, ruhun karşıt güçler ağı içerisinde kişiliğin yapısı ile uyum sağlamaya çalıştığını ve toplam

kişiliği de ruh olarak tanımladı. Yaşam içerisindeki enerjiyi, cinsel ve agresif hareketlerden çok ruh içindeki farklı güçler arasındaki çatışmalardan kaynaklanmaktadır (Maltby, Day, & Macaskill, 2010). Jung, insanların, hem insanlar arasında paylaşılan, hem de nesiller boyunca genetik olarak aktarılan bilinçdışı zihninde birikmiş fikirlerin ve imgelerin toplandığı, bilinçli olmayan ya da birikmiş fikir ve imajlardan oluşan bir kişisel bilinçaltına sahip olduğuna inanıyordu (Nevid, 2018).

Jung'a göre insan kişiliğinin kavramlaştırma süreci üç dizi soruyu içermektedir:

- 1) Kişilik yapısını oluşturan bölümler nelerdir? Bu bölümler bir birleriyle ve dış dünyayla nasıl bir etkileşim içerisinde?
- 2) Kişiliğe etkinlik kazandıran enerji kaynakları nelerdir ve enerji kişiliğin çeşitli bölümlerine hangi oranlarda dağılmıştır?
- 3) Kişilik nasıl oluşur ve bireyin yaşamı boyunca nasıl bir değişime uğrar?

Bu üç soru kişilik kavramının yapısal, işlevsel ve gelişimsel yönlerini yansıtır (Geçtan, 2002) Jung'un kişilik kuramına göre hepimiz kişisel bilinçaltı gibi ortak bir bilinçaltına da sahibiz. Ortak bilinçaltında tutulan şeyler bilinç düzeyine taşınması zor olan şeylerdir fakat bunu bilincimizde bastırmaya çalışmayız. İnsanlar doğduğunda atalarımızdan bize miras kalan bu ortak bilinçaltı ile doğar ve etrafımızdaki her şeye bu ortak bilinçaltında var olan imgelere göre davranır ve tepki veririz. Jung bu imgelere arketipler adını vermiştir (Burger, 2006).

Maske (Persona): Persona'nın işlevsel kompleksi, yalnızca nesne ile, yani dış dünya ile olan ilişkiyle ilgilidir. Persona, bireyle toplum arasında insanın nasıl görünmesi gerektiği konusunda bir uzlaşmadır. Çevrenin koşullarıyla, bireyin iç yapısal gereksinimi arasında bir uzlaşmadır (Jung C. G., Analitik Psikoloji, 2006). Tiyatrodaki

aktörler tarafından giyilen maskeyi ifade eden persona bireyin kendisi tarafından belirlenmiş ve dış dünyaya gösterdiği yüzüdür (Feist & Feist, 2006). Kişiliğin ön yüzünde bulunan bir arketip olan persona, kişinin diğer bireylerle sosyalleşmesi sırasında kullandığı bir arketiptir. Toplumun kişiden bekledikleri ile bireyin egosu arasında bir geçiş kapısı görevi üstlenir. Katı bir persona sahip bireylerde, kişiliğin diğer özelliklerinin sosyal yaşamda gösterilmesi engellenir (Cebeci, 2009). Toplumun beklentileri ile bireyin kendisi ile kuracağı denge psikolojik olarak sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Toplumun önemine aşırı değer yükleyerek personayı sürekli yaşamak, kişinin bireyselliğinden habersiz olmasına ve toplumun kuklası olmasına neden olur (Jung, 2012) Birey, çevresindeki insanların onun hakkında olumlu düşünmesi için en iyi yanlarını sergilediği bir sahne oluşturmak amacıyla personayı kullanır, personanın bu nedenle yapmacık bir yanı vardır. Bu nedenle çocukluk döneminden başlayarak toplum tarafından kabul edilen özellikler personada biriktirilirken, kabul edilmeyen özellikler baskılanır ve gizlenir (Stevens, 1999).

Gölge (Shadow): Ahlaki açıdan sakıncalı eğilimler ile yüzleşmek için çok da istekli olmadığımız yapıcı ve yaratıcı nitelikleri taşır. Karanlığın ve baskının arketipi olan gölge, kendimizden ve başkalarından gizlemeye çalıştığımız onaylamak istemediğimiz nitelikleri temsil eder (Jung, 1959). Kişiliğimizin içerisinde görmeyi istemeyerek ret ettiğimiz kötülük ve çirkinlikleri gibi karanlık taraflarımızı başkalarına yansıtmak daha kolaydır. Bireyler kişiliklerinin parlak taraflarını görmeyi tercih ederek içlerindeki karanlıkla başa çıkmaya çabalamamayı tercih edip, gölgelerini gerçekleştirmesini sağlayamazlar (Feist & Feist, 2006). Genel olarak bakıldığında bireyler istediklerinden daha az iyidir. Her birey bir gölgeye sahiptir ve bilinçli hayatlarında ne kadar az şey toplanmışsa gölgesi de bunun aksine o kadar koyu ve yoğun olur. Bireyde aşağılık duygusu bilinçten uzaklaştırılarak bilinçaltına atılmışsa

bunu düzelmek mümkün olmaz fakat aşağılık duygusu bilinç seviyesinde ise bireyin bunu düzeltme şansı vardır (Jung, 1998).

Anima – Animus: Erkek dünyasında mantıksız davranışlara neden olan anima, erkek bedeninde az sayıda kalan dişi genlerin psişik temsilcidir. Kadınlarda makul olmayan fikirler ve rahatsız edici konular ortaya atan animus ise kadın bilinçdışında kalan az sayıdaki erkek imgesine sahip figürlerdir. Anima ve animus'un en tipik görünümü kin ve düşmanlık olarak anılır, her ikisi de rüya figürleridir (Jung, 1998). Freud gibi Jung da bütün insanların psikolojik olarak biseksüel olduğuna ve hem erkeksi hem de dişi bir yanı olduğuna inanıyordu. Erkeklerin kadınsı tarafı kolektif bilinçsiz olanlardan arketip olarak doğar ve bilinçliliğe son derece dirençli kalır. Çok az insan animasyonu ile yakından tanışır, çünkü bu görev büyük cesaret gerektirir ve gölgeleriyle tanışmaktan bile daha zordur. Anima projeksiyonlarında ustalaşmak için, erkekler entelektüel engellerin üstesinden gelmeli, bilinçsizlerinin uzak girintilerine dalmalı ve kişiliğinin kadınsı tarafını anlamalıdır. (Feist & Feist, 2006). İnsan cinselliğinin belirleyicisi bireydeki gen sayıdır. Bireyde karşı cinse ait gen ne kadar az ise bilinç dışında kalan o kadar karşıt cinsellik karakterleri oluşur. Animus ile anima düşlerde ve fantezilerde kişileşmiş olarak belirir; ya da erkeğin duyguya, kadınsı düşünceye verdiği aşırı önemde görülür. Erkek tarafından anima bilinç düzeyinden uzak tutulur ve içerisindeki unsurlarla birlikte bilinçaltına itilir. Bu nedenle erkeğin animasına karşı direnmesi normal bir davranıştır (Jung, 2006). Anima, erkeğin genel bir resmini oluşturmak için bir araya gelen genç erkeklerin kadınlarla (anneler, kız kardeşler ve sevenler) yaşadıklarından kaynaklanır. Zamanla, bu küresel kavram tüm erkeklerin toplu bilinçdışı anima arketipi olarak gömülür. Tarih öncesi günlerden bu yana, her erkek, kadınlarla olan bütün ilişkilerini şekillendiren önceden belirlenmiş bir kadın kavramıyla dünyaya gelmiştir (Feist & Feist, 2006).

Büyük Anne (Great Mother): Jung (2019), anne kavramının üç özelliğine vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki bakıp büyüten ve iyiliği besleyen özelliği, ikincisi arzu dolu duygusallığı ve son olarak da yeraltına özgü karanlığıdır. Bir yanda doğurganlık ve beslenme diğer tarafta kendi yavrularını yok edebilen ve ihmal edebilen iki karşıt kuvveti temsil eden bir arketiptir. Bu önceden var olan anne kavramı her zaman hem olumlu hem de olumsuz duygularla ilişkilidir (Feist & Feist, 2006). Anne arketipinin bir türevi olan büyük anne arketipi çok özel koşullarda ve nadiren karşımıza çıkmakta olup din tarihi kökenli bir kavram ve ana tanrıça tiplemesinin çok çeşitli yönlerini içerir (Jung C. G., 2019).

Bireyin, çocukluk döneminde tam bir ortaklık ve bilinçdışı özdeşleşme içerisinde olduğu anne, arketipin ilk taşıyıcısıdır. Bu nedenle anne, çocuğun fiziksel ve de psişik önkoşuludur. Bilincin önkoşulu ise anne ile kurulan ortaklığın yavaş yavaş kalkarak bilincin uyanması ve bilinç ile bilinçdışının zıtlasmaya başlamasıdır. Bu durumda annenin kişisel özellikleri belirginleşerek ben ve anne ayrımı oluşur. Anne üzerindeki gizemli ve efsanevi özellikler ortadan kalkarak bu özellikler en yakın olası kişiye örneğin büyükanneye yüklenir. Asıl büyük anne odur, çünkü annenin annesidir, yani daha büyüktür. Anneden büyükanneye geçiş, arketipin statüsünün yükseldiği anlamına gelir. Bilinç ile bilinçdışı arasındaki mesafenin büyümesiyle, büyükanne de Büyük Ana konumuna yükselir ve bu imgenin zıt özellikleri genellikle ayırır. İyi bir peri ve kötü bir peri, aydınlık bir tanrıça ya da karanlık, tehlikeli bir tanrıça ortaya çıkar (Jung C. G., Dört Arketip, 2019).

Bilge Yaşlı Adam (Wise Old Man): Bireyin kendi kaynakları ile ulaşamadığı fakat iyi bir tavsiye, iyi bir karar ve plan gibi şeylere ihtiyaç duyduğu durumlarda yaşlı bilgi adam arketipi rüyada büyücü, hekim, din görevlisi, öğretmen ya da otorite sahibi herhangi bir kişi şeklinde görünür. Bu arketip sadece düşlerde değil meditasyon sırasında görülebilir (Jung, 2019). Arketip anlamı bilinçsiz olan ve doğrudan tek bir

birey tarafından yaşanamayan Bilge yaşı adam, bilgelik ve anlamın arşivi, insanların yaşamın gizemleri hakkındaki önceden var olan bilgilerini sembolize eder. Bilge yaşı adam arketipinin egemen olduğu bir erkek ya da kadın, kulağa mantıklı gelen ancak gerçekte çok az mantıklı olan ve toplu bilinçdışı, doğrudan bir bireye bilgeliğini veremediği için çok az anlam ifade eden sözcükler kullanarak insanları etrafında toplayabilir. Duygu yanı sıra akla hitap eden politik, dini ve sosyal liderler bu bilinçsiz arketip tarafından yönlendirilir (Feist & Feist, 2006). Tanrı kavramının en eski ve en aşağıda düzeylerinden biri olan, özel becerilere ve büyü gücüne sahip bir kişilik olan ilkel bir sihirbaz ve ya büyücü hekim görünümündeki olumsuz ve tehlikeli bir görünüm sergileyen şeytan simgesidir. Ayırt edilebilecek durumda olsa bile bazen gölgeden ayırt etmek güç olur, büyüsel niteliği ne kadar fazla ise ayırım o kadar kolay olur. Şeytanın yaşı bilge adam gibi son derece önemli bir yanı da olabilir (Jung, 2006).

Kahraman (Hero): Kahraman arketipi, şeytan ve kötülükleri yok etmek için savaşan, bazen tanrı olan güçlü bir kişinin efsanelerde ve mitolojide ejderhalar, canavarlar ve yılanlarla mücadele ederken temsil edilir (Feist & Feist, 2006). Kahramanca işler yalnızca zayıf ya da savunmasız biri tarafından yapılabilir. Zayıflığı olmayan ölümsüz bir insan bir kahraman olamaz. Kahraman imgesi, film kahramanları, romanlar, oyunlar ve televizyon programlarına olan hayranlığımızın gösterdiği gibi içimizdeki bir arketipe dokunur. Kahraman kötüyü yenerse, bizi iktidarsızlık ve sefalet duygularından kurtarır; aynı zamanda ideal kişilik için modelimiz olarak hizmet etmektedir. Kahraman motifinin kökeni, en eski insanlık tarihine, yani bilincin şafağına kadar uzanır. Kötü adam fethi sırasında, kahraman sembolik olarak insanlık öncesi bilinç dışılığın karanlığının üstesinden gelir (Jung, 2019).

Kahraman mitleri yapısı bir birine benzeyen ama ayrıntılarda çok büyük farklılıklar gösteren bir yapıya sahiptir. Bulundukları coğrafya konumları nedeni ile bir birinden uzak ve birbirleriyle doğrudan kültürel temasları olmayan toplumlar ve bireyler

tarafından geliştirilmiş olsalar da hepsinin benzer evrensel bir örgüsü vardır. Kahramanın yoksul ve alt tabakadan olması, gizemli bir doğum hikâyesine sahip olması, daha ilk zamanlardan insanüstü gücünün belli olması, önemli konuma veya güce hızlıca sahip olması, başarı ile kötülerle mücadele etmesi, kibirle günaha kapılması ve mücadelesi için kahramanca kendini feda edişi ya da bir ihanet sonucu ölümü ile ilgilidir hikayeler (Jung, 2009).

Kendilik (Self): Bireyi tanımlayan şey evrensel ve kurallı değil, eşsiz olma niteliğidir. Birey, aynı şekilde tekrarlanan bir birim olarak değil, tek ve benzeri olmayan ve son tahlilde başka hiçbir şeyle kıyaslanamayacak ve bilinemeyecek bir şey olarak düşünülmelidir (Jung, 1999) Kendilik arketipi, bilinçdışındaki arketipleri ve bu arketiplerin bilinç düzeyinde ortaya çıkışlarını düzenleyip kişiliğin bütünleşmesini sağlamakla görevlidir. Kişiliğin gerçek hedefi bütünleşmeyi temsil eden düzenleyicilik ilkesidir. Kendilik, bilince ve bilinçdışına ait olanı kapsar. Egonun bilincin merkezi olması gibi, kendilikte bütünlüğün merkezi olarak, birbirinden ayrı ögelere sahip kişiliği ve bilinçdışındaki süreçlere karşı bir çekim merkezi oluşturur. Birey kendini daha iyi tanıyarak ve anlamaya başlayarak kendilik arketipini geliştirir (İnanç & Yerlikaya, 2012).

Bilinç ve bilinçdışı bir birine karşıdırlar ama bir birilerini de tamamlarlar. Kendillik bu her iki alana doğrudan uzanır. Bilinç, bilinçdışına göre daha dar ve daha küçüktür. Bilincin öznesi kendiliktir ve bilincin ortasında bulunur. Bilinç, ruh içerisinde kendilik ile ilişkisini sürdüren işlev ya da eylemlerdir. Yaşadığımız her şeyin anlamlandırılabilmesi için kendilikte işleminden geçmesi gerekir. Ortak bilinçdışı, bireysel kendiliğimizin edindiği şeylerden oluşmaz, kalıtsal bir olgu ve soydan gelen bir beyin yapısıdır. Persona, kendilik ile dış dünya arasında aracıdır, ruh imgesi ise kendilik ile dünya arasındaki aracı işlevdir. Kendilik ile bilinçdışının iç dünyası

arasında aracılık eden Animus ve Anima'dır. Dışarıdan bakıldığındaki ruhsal halimizi kendilik ve parsona birlikte gösterir (Jung, 2006).

Tüm arketiplerin en kapsamlısı olan kendilik, arketiplerin arketipidir. Diğer arketipleri bir araya getirir ve onları gerçekleşme sürecinde birleştirir. Diğer arketipler gibi, bilinçli ve kişisel bilinçsiz bileşenlere sahiptir, ancak çoğunlukla toplu bilinçdışı imgelerden oluşur. Bir arketip olarak kendilik, bir kişinin mükemmellik, tamamlama ve bütünlük fikirleriyle sembolize edilir, ancak nihai sembolü, bir kare içindeki bir daire, bir daire içindeki bir kare veya başka bir konsantrik şekil olarak gösterilen mandaladır. Kollektif bilinçsizliğin birlik, denge ve bütünlük çabalarını temsil eder. Kendilik hem kişisel hem de kolektif bilinçsiz imgeleri içerir ve bu nedenle sadece bilinci temsil eden ego ile karıştırılmamalıdır (Feist & Feist, 2006).

2.2.4 Erik Erikson kişilik kuramı

Erikson'ın kişilik kuramına göre, kişiliğin gelişimi yaşam boyunca devam eder. Freud'un kuramında olduğu gibi yaklaşık altı yaşında gelişim süreci durmaz. Erikson'a göre her bireyin ömrü boyunca kişilik gelişiminde yaşamsal öneme sahip sekiz evre vardır. Birey gelişimi boyunca geçmesi gereken bu evrelerin her birinde bir sonraki evreye sağlıklı geçmesi için seçimler yapması gerekir. Seçim yapılması gereken bu noktalara bunalımlar denir ve kişinin bunalımları aşmak için yapacağı seçimler bir sonraki evreye sağlıklı girmesini ya da orada takılı kalmasına neden olur (Burger, 2006). Erikson'ın kişilik gelişim kuramına göre bu evreler;

Temel Güvene Karşı Güvensizlik: Bebeklerde sosyal güvenin oluştuğuna dair ilk belirtiler beslenmenin bir dengeye oturması ve kolaylaşması, uykunun daha derin ve süre olarak uzaması, bağırsak faaliyetlerinin düzene girerek gevşeme sağlanmasıdır. Bebekte giderek artan kalıcı becerilerin düzene girmesi, onun doğduğu dengeli

ortamdan dışarı çıkarak olgunlaşmamış olmasından kaynaklanan rahatsızlığını üzerinden atarak yavaş yavaş dengelemesine yardımcı olur. Bebek etrafında tanıdık ve tahmin edilebilen insanların olması, bu kişiler tarafından devamlı ve tutarlı bir şekilde yaşatılan deneyimin, hatırlanan ve beklenen duyuların ve görüntülerin olması bebek üzerinde basit bir ego kimliği duygusu sağlar (Erikson, 1987).

Yaşamın ilk yıllarına denk gelen bu evrede bebek ağız yoluyla ve farklı duyu organları ile etrafını tanımaya çalışır. Bu evrede ana psikoseksüel adaptasyon ‘oral duyum’, psikososyal karmaşa ‘temel güvene karşı güvensizlik’, temel gücü ise ‘umut’ tur (İnanç & Yerlikaya, 2012).

Bu dönemde ego’nun ilk görevi güven çatışmasının çözümüne yönelik kalıcı sağlam kalıpların oluşturulmasıdır. Buradaki en büyük görev annenindir fakat burada oluşacak güven miktarının annenin sağlayacağı yemek miktarına ya da göstereceği sevgi miktarına değil anne bebek ilişkisinin kalitesine bağlı görünmektedir. Bu da bebeğe bakım sağlayan anne ya da diğer bireylerin kendi kültürlerindeki güvenilir çevre içerisinde bebeğin bireysel ihtiyaçlarına duyarlı bakım ile oluşur. Bu çocukta “tamam” olma, kendisi olma ve başkalarının güveneceği bir şey olma duygusunu birleştirerek ilk kimlik duygusunun temellerini oluşturur (Erikson, 1987). Bu dönemde bebek kendisinin temel ihtiyaçlarını karşılayan kişi ile etkileşime geçer ve ihtiyaçlarının görüşmesi durumunda bebekte temel güven duygusu gelişir. Ters durumda yani temel ihtiyaçlarının giderilmediği ya da geciktirildiği durumlarda bebek çevresindeki insanlara güvenmemeyi tercih eder. Bakım sağlayan kişi bebek üzerinde yeterince umut geliştiremez ise bebeklik döneminin temel patalojisi ‘geri çekilme’ ortaya çıkar (İnanç & Yerlikaya, 2012). Ebeveynler sadece yasak ve izinle yönlendirilecek belirli yollara sahip olmamalı; Aynı zamanda çocuğa, yaptıklarının bir anlamı olduğuna dair neredeyse somatik bir inanç sunabilmelidir. Sonuçta çocuklar, hayal kırıklıklarından değil, bu hayal kırıklıklarında toplumsal anlamın eksikliğinden ya da kaybolduğundan

nevrotik hale gelir. Yoksun bırakılma, bölünmüş olma ve terk edilme duygusunun bu güçlü kombinasyonuna karşı, temel güvenin yaşam boyunca kendini sürdürmesi gerektiğidir. Her ardışık aşama ve kriz, toplumun temel öğelerinden biriyle özel bir ilişkiye sahiptir ve bu, insan yaşam döngüsünün ve insanın kurumlarının birlikte gelişmesinin basit bir nedenidir (Erikson, 1987).

Özerkliğe Karşı Utanma ve Şüphelilik: Freud'un anal dönemi olarak adlandırdığı psikosozal gelişim dönemine denk gelir. Freud'dan farklı olarak çocuk bu dönemde dışkısını tutup bırakmak ile değil aynı zamanda bazı bedensel işlevleri yapmaktan zevk aldığı dönemdir. Bu davranışları ile çocuklar bedenlerini ve çevrelerini kontrol etmeye başladıklarını algılar ve kontrol edebilme duygusu ile özerk olmak isterler (Feist & Feist, 2006). Bebek kasların olgunlaşması ile birlikte eş zamanlı olarak bekletme ve bırakma şeklinde iki sosyal modalite kümesi oluşturur. Bu dönemdeki temel çatışmaları sonunda düşmanca veya iyi niyetli beklenti ve tutumlara yol açabilir. Bu nedenle tutma davranışı yıkıcı ve acımasız veya sınırlama şeklinde kendini gösterebilir. Bırakmak yani gitmesine izin vermek de içerisinde bulunan yıkıcı güçlerin kaybolmasına neden olabilir. Bu dönemde dış kontrol kesinlikle güven verici olmalı ve kendi ayakları üzerinden durabilmeyi teşvik etmelidir (Erikson, 1987).

Ebeveynler bu dönemde utanç ve kuşku yolu ile çocuğu kontrol etmek istediğinde bu dönemde yaşamaları gereken temel karmaşa ile tanışır. Çocuğun bu dönemde kendi bedenini kullanarak çevresindeki nesneleri kontrol etmesine izin verilirse ikinci temel güç olan 'irade' nin kazanılması sağlanır. Aksi durumda ise çocukta bu dönemin temel patalojisi olan 'zorlantı' gelişir (Feist & Feist, 2006). Bebekte serbest seçimle kademeli ve iyi yönlendirilmiş özerklik deneyiminin oluşturulamaması durumunda bebek ayrımcılığa ve manipüle etme dürtüsüne karşı yönlendirilmiş olur. Utanç, görünür olmaya hazır olmayan birinin tamamen açığa çıktığını ve diğerleri tarafından bakıldığını varsayar. Bu durum kişinin yüzünü diğerlerinden gizleme ya da oradan

toprağa gömölme dürtüsü ile ifade edilir ve kişi kendi görünmezliğini dilemeye zorlanır. Görsel utanç, işitsel utançtan önce gelir. Şüphe, utancın kardeşidir (Erikson, 1987).

Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duygusu: Okul öncesi döneme denk gelen bu evrede çocuk eylemleri başlatması ve başarı ile sürmeye çabaladığı bir dönemdir. Başarılarında başarılı olan ve desteklenen çocuklar bu evrede inisiyatif almayı ve yetkinliklerini geliştirirler. Buna karşı eylemlerinde başarılı olamayan ve bu konuda desteklenmeyen çocuklar da güçsüzlük ve suçluluk duyguları gelişir (Nevid, 2018). Her aşamada, her zaman, herkes için yeni bir sorumluluk oluşturan güçlü bir açılım ve umut mucizesi vardır. Girişim, kendi isteğiyle aktif olmak, hareket halindeyken bir görevi planlamak, küçük meydan okumalara fırsat vermek ve bağımsızlık için mücadele etmektir. Bu aşamanın tehlikesi, coşkulu bir şekilde zevkle başlatılan eylem ve hedefler üzerinde istenen sonuçlara ulaşılmaması durumunda oluşan başarısızlık suçluluğa ve endişeye neden olur. Daha önce çocuksu bedeninin ve zihninin büyümesini arttırmış olan içgüdü parçaları şimdi büyüme potansiyellerinin coşkusunu devam ettiren bir çocukluk setine ve kendini gözlemleme, kendi kendine rehberlik ve kendi kendini cezalandırmayı destekleyen ve artıran bir ebeveyn setine bölünmüştür (Erikson, 1987).

Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu: Okul, kendi amaçları, sınırları, başarılı ve hayal kırıklarını barındıran kendi başına bir kültür yapısıdır. Çocuğun gelişimi, aile yaşamı onu okul yaşamına hazırlamakta başarısız olduğunda ya da okul yaşamı daha önceki aşamaların vaatlerini yerine getirmede başarısız olduğunda bozulmaya uğrar (Erikson, 1987). Okul çağı bir cinsel gelişim dönemi olsa da aynı zamanda çok iyi bir sosyal öğrenme ve büyüme zamanıdır. Bu dönem çocukların bireysel çaba ile çalışkanlık, bir şeylerle meşgul kalabilme, iş birliği kurallarına göre iş becerilerini öğrenebildiği bir dönemdir (Feist & Feist, 2006). 6-12 yaş arasına denk gelen bu evrede çocuk okulda

ve okul dışı faaliyetlerde arkadaşları ile birlikte etkin bir performans gösterebiliyor ise başarı duygusu pekişecektir. Aksi durumda çocukta oluşan yetersizlik ve başarısızlık duygusu çocukta aşağılık duygusunun oluşmasına neden olacaktır (Nevid, 2018). Bu dönemde çocuğun içinde kalacağı zorluk yetersizlik ve aşağılık hissidir. Çocuk becerilerini, ihtiyaç duyduğu araçları ve başarı için gerekli olan ilişkileri sağlıklı kuramaz ve ümitsizlik içinde kalırsa, yetenekleri ve çevresindeki dünyanın bir bölümü ile özdeşleşmekten vazgeçebilir. Böyle bir şekilde umudunu yitirmek onun kendini kısıtlamasına, ufkunu daraltmasına ve kendini daha izole hale getirir. “İşe yararlılığı” tek değer ölçütü olarak kabul ederse, çalışmayı tek yükümlülüğü olarak kabul eder. Bu onun istismar edilerek düşüncesiz köle haline getirebilir (Erikson, 1987).

Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası: Ergenlik dönemine gelinmesi ile birlikte genç bireyler cinsel, ideolojik ve mesleki kimliklerini keşfetmeye ve yeni roller aramaya başlarlar. Bu dönemde kim olduklarını ve kim olmadıklarını bulmak için çaba sarf ettikleri bir dönemdir (Feist & Feist, 2006). Becerilerini geliştirmiş ve başarı için gerekli araçlar dünyası ile iyi bir başlangıç ilişkisi kurulmasıyla çocukluk dönemi sona erer ve ergenlik başlar. İçinde bulundukları fizyolojik devrim ile büyüyen ve gelişen gençler, önlerindeki somut yetişkin görevleri ile karşı karşıya kaldıklarında, başkalarının gözünde nasıl göründükleri konusundaki soru ve hisleriyle karşı karşıya kalırlar. Yeni bir süreklilik ve aynılık duygusu arayışlarında ergenler, daha önceki yılların savaşlarının çoğuyla yeniden mücadele etmek zorundadırlar. Daha önce edinilmiş rol ve becerileri ile günün meslek prototiplerini nasıl birleştirecekleri onları için önemlidir. Bu dönemde yapay olarak oynayacakları iyi niyetli insan rollerini ve rakiplerinin rollerini atamaları gerekir. Kendileri için de kimliklerinin koruyucusu olarak kalıcı idoller ve idealler yüklemeye hazırdırlar. Bu dönemde entegrasyon ego kimliği biçiminde gerçekleşir. Bu dönemde gençler karşılarındaki bireyin ten rengi, kültürel zemini, zevkleri, geçici olarak seçilmiş bile olsa kıyafetleri ve jestlerin küçük

boyutlarında bile farklı olan herkesi dışlayarak dikkate değer derecede cüretkâr ve zalim olabilirler. Kendilerine benzer ergenler ile gruplar oluşturarak, ideallerini ve düşmanlarını stereotipleyerek birbirlerine yardım etmekle kalamayıp, gruba sadakat vaadinde bulundukları için birbirlerinin kapasitelerini bilerek test ederler. Gençlerin, yetişkin dünyasında başarılı olmak adına en iyi olma zorunluluğu baskısını hissederek sinsice ve kayıtsız bir şekilde kaybetmemek için ikna edilmeleri gerekir (Erikson, 1987).

Yakınlık Kurmaya Karşı Soyutlanma: Kişilik gelişiminin her aşamasında elde edilen güç, bireyin bir sonraki aşamada başarı ile aşması için test edilir. Bu aşamada kimlik arayışı ile ortaya çıkan genç yetişkin kimliğini başkaları ile birleştirmeye isteklidir. Somut ortaklıklara kendini samimiyetle adamaya, önemli fedakârlıklar yapmaya hazır durumdadır. Bu tür taahhütlere uymak için etik gücü geliştirmeye hazır vaziyettedir (Erikson, 1987). Yakınlık, kimlik kaybetme korkusu yaşamadan başka birinin kimliğiyle kaynaşma yeteneğidir, bu durum ancak istikrarlı bir ego oluşturduktan sonra gerçekleşebilir. Kimliğinden emin olmayan bireyler, psikososyal yakınlıktan uzak durabilir ve anlamsız cinsel ilişkilerde yakınlık arayabilir. Sağlıklı bir yakınlık karşılıklı güveni ve paylaşmayı içerir, iki sağlıklı bireyin bir ilişki içerisinde fedakârlık, uzlaşma ve bağlılık içinde bir olabilmeleridir. Bireyin çok fazla beraberlik yaşaması onun ego kimlik duygusunu azaltabilir. Bu durum kişide psikososyal gerileme ve bir sonraki gelişim evresine geçememeyle karşı karşıya bırakabilir (Feist & Feist, 2006).

Ego kaybı korkusundan dolayı bireyin bu tür deneyimlerden kaçınması, derin bir yalıtılmışlık hissine ve bunun sonucunda kendi kendine emilime yol açabilir. İzole etmeye ve eğer gerekliyse, kendi için tehlikeli gibi görünen ve yakın ilişkilerinin kapsamına giriyor gibi görünen güçleri ve insanları yok etmeye hazırdır. Bu şekilde geliştirilen önyargılar, kimlik mücadelesi sırasında tanıdık ile yabancı arasında keskin

ve acımasız bir şekilde farklılaşan kör itirazların daha olgunlaşmış bir halidir. Bu aşamadaki tehlike, kendi adıyla insanlar arasında ve kendilerine karşı samimi, rekabetçi ve savaşçı ilişkilerin yaşanmasıdır (Erikson, 1987). Genç yetişkinlerin bu dönemde yakınlık ve yalıtılmış arasındaki karmaşayı çözmeleri ve olgun cinselliğine ulaşarak bu dönemin psikosoyal gücü olan sevgiyi kazanmaları gerekir (İnanç & Yerlikaya, 2012). Bu dönemde genç erkek ve kadınlar, duygusal olarak olgunlaşacakları ve yakınlık geliştirebilecekleri bir ilişki arayışı içine girerler. Sağlıklı ilişkiler çoğu zaman evlilik ve ya duygusal bağlılıkla sonuçlanır, bu aşamada yakınlık kurulamazsa bireyler duygusal soyutlanma ile karşı karşıya kalırlar (Burger, 2006).

Üretkenliğe Karşı Durgunluk: Olgun bireylere ihtiyaç duyulmaktadır ve olgunluğun üretilip özen gösterilmesi gerektiğinden teşvik edilmesinin yanı sıra onların rehberliğe ihtiyacı vardır. O zaman üretkenlik, esas olarak, gelecek konusunda rehberliktir. Ancak talihsizlik veya başka yönlerden beceri eksikliği nedeniyle bu rehberliği kendi yavrularına uygulamamış kişiler olabilir. Böyle bir zenginleşmenin tamamen başarısız olduğu durumlarda, genellikle sapkın bir durgunluk ve kişisel bozulma duygusu ile sahte bir samimiyet ihtiyacına yönelik gerileme meydana gelir (Erikson, 1987). Genç yetişkinliğin sonu ve altmışlı yaşlar arasında kalan dönemdir. Psikoseksüel adaptasyon modu ‘üreme’, psikosoyal karmaşası ise üretkenliğe karşı durgunluktur. Üretkenlik kavramı, üretim yapabilme, yaratıcılık, gelecek kuşağın oluşturulması ve onlara rehberlik edebilmeyi içerir. Ego’nun bu dönemdeki en büyük işlevi, üreme, üretme, üretilen şeylere sevgi ile bağlanılarak onların varlığının sürdürülmesi, gelişimlerinin sağlanması ve kültürün yeni nesiller üzerinden geleceğe aktarılmasıdır. Bu üretkenliğin sağlanamadığı durumlarda birey durgun, verimsiz ve içine dönüktür (İnanç & Yerlikaya, 2012).

Üretkenliğin antitezi durgunluktur. Bireyler üretkenlik içerisinde değil ve bilgi birimlerini yeni nesillere aktaracak sosyal bir etkileşim içerisinde değil ise bu kişiler

üzerinde durgunluk duygusunu teşvik eder. Bazı durumlarda durgunluk gereklidir, özellikle yaratıcı bireylerde yeni bir üretim ve büyüme için zaman zaman sessiz ve durgun kalınmalı ve birey kendi kendini absorbe edebilmelidir (Feist & Feist, 2006).

Benlik Bütünlüğü ya da Umutsuzluk: Her insan, anlam veren tüm yaşam tarzlarının göreceliğinin farkında olmasına rağmen, çabalarının sonucunda elde edilecek kendi tarzının saygınlığını ve bütünlüğünü tüm fiziksel ve ekonomik tehditlere karşı savunmaya hazırdır. Çünkü bireysel yaşamın, bir yaşam döngüsünün ancak bir tarih dilimiyle değil, bir yaşam döngüsünün tesadüfler sonucunun eseri olduğunu bilir. Bu döneme kadar oluşması gereken ego entegrasyonunun yokluğu veya kaybı, ölüm korkusuyla ifade edilir. Bir ve tek yaşam döngüsü, yaşamın sonu olarak kabul edilmez. Umutsuzluk, başka bir hayata başlama girişimi ve alternatif yolların bütünlüğünü denemek için zamanın kısa, çok kısa olduğu hissini ifade ediyor. Her birey, olgun bir yetişkin olmak için, belirtilen ego özelliklerini yeterli derecede geliştirmelidir, böylece bilge bir vatandaş, gerçek bir beyefendi ve olgun bir köylü, bütünlüğün son aşamasını birbirleriyle paylaşır ve tanır. Dolayısıyla, ego bütünlüğü, liderliğin sorumluluğunun kabul edilmesinin yanı sıra çevresindekilerin katılımına izin veren duygusal bir bütünlüşmeyi ifade eder (Erikson, 1987).

Birey yaşamının son evresine denk gelen dönemdir. Artık fazla zaman kalmamıştır ve bir önceki dönemlerdeki aşamaları sağlıklı bir şekilde atlatan bireyler bu dönemde bütünlük içerisinde yaşamlarını sürdürürler. Daha önceki evrelerde takılı kalmış bireyler artık gençler için tanınan fırsatların kendileri için tanınmadığını görürler ve her şeyi farklı yapmış olmayı dilerler, bu durum onların umutsuzluk içerisinde kalmalarına neden olur (Burger, 2006). Cinsel üreme sona ermiş olabilir fakat yaşlılık bireylerin üretken olmadığı bir dönem demek değildir, torunlar ve gençlere sosyal ortamlarda dokunarak hala üretken olabilirler. Kişi bu dönemde yaşamını gözden geçirerek yaşadığı olumlu ve olumsuz her yaşantıyı olduğu gibi kabul edebiliyorsa

yaklaşmakta olan sonu korku ve endişe ile karşılamayacaktır (İnanç & Yerlikaya, 2012). Bireyler varlıklarını oluşturan sağlık, fiziksel güç, zihinsel yetenekler, bağımsızlık, eş ve arkadaş gibi şeyleri kaybettiklerini gördüklerinde ego bütünlüğünü korumak isterler. Bu baskı bireylerin başkalarına karşı saygısız, depresyon, iğrenme ve son dönemlerini kabul etmeyeceğini gösteren farklı davranışlar oraya koyan umutsuzluk duygusunu hissetmesine neden olur (Feist & Feist, 2006).

2.2.5 Alfred Adler kişilik kuramı

Adler hepimizin yaşama çaresiz ve güçsüz olarak başladığımızı, hayatta kalabilmek için bizden daha güçlü yetişkinlere bağımlı olmamızdan dolayı yaşama bir aşağılık duygusu ile başladığımızı söyler. Bunu üstünlük çabası olarak isimlendirdi. Yaşam boyunca aşmaya çalıştığımız tüm engeller bir üstünlük kurma ve aşağılık duygusundan kurtulma çabasıdır. Adler'e göre sağlıklı davranış üstünlük sağlamak değil mücadelenin toplumsal çıkarlar doğrultusunda uyum sağlamak olarak tanımlamıştır (Burger, 2006). Her bireyin kendisine özgü bir potansiyel sahip olması nedeni ile teorisine bireysel psikoloji adı verilir. Bireyde kişilik farkındalığının olduğu ve kendisine hedef arama davranışını düzenleyen kısma yaratıcı benlik adı verilir. Yaratıcı benlik, kişisel hedeflere ulaşmak amacıyla benliğin potansiyelini takip etme, olunmaya çalışılan kişi olmak için karşısına çıkılan tüm engelleri aşmaya çalışmaktadır (Nevid, 2018). Adler'in bireysel psikoloji yaklaşımında, birey algısında kendini belli bir insan olarak tanımlar ve tanımladığı bu insan sınırları içerisinde kalmaya çalışır. Kişi davranışlarında tutarlı olmaya çalışır ve bunu sürdürmek için çaba harcar. İçinde yaşadığımız sosyal dünya, kim olduğumuzu belirlediği gibi aynı zamanda yaşadığımız sorunların belirlenmesini de sağlar. Bu nedenle Adler kişilerin yaşamlarında kollektif bir bütüne katılmak dışında büyük bir anlamadı olamadığını değerlendirmiş ve topluluk kavramına büyük önem vermiştir (Maltby, Day, & Macaskill, 2010). Psikolojik olarak sağlıklı bireyler kişisel üstünlük için çaba sarf

eder, oysa psikolojik olarak sağlıklı insanlar tüm insanlık için başarı elde etmeye çalışırlar.

Adler'e göre sosyal ilgili sonsuza kadar sürece düşünülen bir toplum yapısı için bütünle birleşmiş gibi hissedecek şekilde çabalamaktır. Kişilik gelişiminde annenin ilk sorumluluğu çocuğun sosyal ilgisinin oluşmasında onu cesaretlendirerek desteklemek, ikinci olarak gelişen bu sosyal ilginin kendisi dışındaki diğer insanlarla olan ilişkisinde de çocuğun kullanabilmesidir. Anne eşine, diğer çocuklarına ve diğer insanlara gösterdiği sevgi ile çocuk için bir model oluşturur. Çocuk annenin içten sevgisini hissederek, kendisi işbirliği, bağlılık ve yoldaşlık duygularını geliştirir (İnanç & Yerlikaya, 2012).

2.2.6 Eric Fromm kişilik kuramı

Belirli sınırlar içerisinde kalmak şartı ile birçok birey istediği bir yerde olmakta ve istediğini yapmakta özgürdür. Bu özgürlük, aynı zamanda bireylerin karşısına büyük sorunlar çıkarır. Kişilerin, sorumluluğunu üstlenmeleri gereken önemli kararlar almalarına neden olduğu için özgürlük korkutucu olabilir. Birey büyüyüp bireysellik duygusu geliştikçe, kontrol edemediği şeylerin farkına varır ve çaresizce ne kadar önemsiz olduğu gerçeğiyle yüz yüze gelir (Burger, 2006). Kapitalizmin ve dinin bireye getirdiği yeni özgürlüklerle birey daha yalnızlaştı, izole edildi. Kendisinin dışında ezici güçler elinde bir araç haline geldi ve güvensiz bir birey haline dönüştü. Bu temel güvensizliği aşmasında bireye yardımcı olacak bazı faktörler vardır. İlk olarak, başkaları ve kendisi tarafından tam teşekküllü bir kişi olabilmesi için mülke sahip olmaktır. Mülkün verdiği destekle başkaları tarafından duyulan hayranlık ve onlar üzerindeki güç, güvensiz bireyin kendisini destekler. Küçük mülkiyeti ve sosyal saygınlığı olanlar için, aile bireysel bir prestij kaynağıdır. Eşi ve çocukları tarafından itaat edilir, sahnenin merkezindedir ve bu rolü doğal hakkı olarak kabul eder. Sosyal

ilişkilerinde kimse olmayabilir ama evde bir kraldır. Ailenin yanı sıra, ulusal gururda bireye bir önem duygusu verir. Bireysel olarak kimseden olmasa bile, diğer benzer gruplardan üstün olduğunu hissedebileceği bir gruba ait olmaktan gurur duyar. Destekleyici faktörler sadece güvensizliği ve kaygıyı telafi etmeye yardımcı olur. Bunları çözülmez, örtbas edilir ve böylece bireye bilinçli olarak güvende hissetmeleri sağlanır; fakat bu his kısmen sadece yüzeydedir ve sadece destekleyici faktörlerin var olduğu ölçüde devam eder (Fromm E., 1969).

Özgürlüğün getirdiği kaygı ve güçsüzlük duygularını aşmak için bireyler üç yöntem kullanır. Birey kendini güçlü hissetmek için, daha güçlü insanlar ya da nesnelerle özdeşleştirilerek otoritecilğe başvurur. Otoriter karakterler, birbirine tezat olan boyun eğme ve egemenlik kurma çabalarını bir arada yaşarlar. Otoriter kişilikler, güçlü insanlara ya da örgütlere katılarak kendi bireyselliklerinden vazgeçer ve böylece aşağılık duygularını yenmeye çalışırlar. Öte yandan da, kendilerinden zayıf insanları ezip sömürerek bir güç duygusu elde etmeye çalışırlar (Burger, 2006). Bu şekilde, birisinin veya kendisinden daha büyük bir şeyin bir parçası olarak bireysel varlığının ayrılığını aşar ve kimliğini onun verdiği güçle bağlantılı olarak yaşar (Fromm E., 1981). Bu güçlü bir ortakla birleşmek için gereken gereksinim iki formdan birini alabilir - mazoşizm veya sadizm. Mazoşizm, temel güçsüzlük, zayıflık ve aşağılık duygularından kaynaklanır ve kendini daha güçlü bir kişi veya kurumla birleştirmeyi amaçlar. Mazoşizmle karşılaştırıldığında, sadizm daha nevrotik ve daha sosyal olarak zararlıdır. Mazoşizm gibi sadizm, başka bir kişi veya kişilerle birliği sağlayarak temel kaygıyı azaltmayı amaçlar (Feist & Feist, 2006). Birbirine yakın kümelenmiş üç çeşit sadist eğilim tanımlamıştır. Birincisi, başkalarını kendine bağımlı yapma ve zayıf olanlar üzerinde güç kazanma ihtiyacıdır. İkincisi, başkalarını sömürme, onlardan faydalanma ve birinin yararı veya keyfi için kullanma zorunluluğu. Üçüncü bir sadist

eğilim, başkalarının hem fiziksel hem de psikolojik olarak acı çektirme arzusudur (Fromm, 1969).

Birey kaçışın ikinci yöntemi olarak yıkıcılığı seçer. Kendisi için tehdit olarak gördüğü insanları ve koşulları yok etmeye çalışarak kurtulmayı dener. Bu antisosyal eylemleri din, görev duygusu, vatanseverlik gibi kavramları kullanarak mantığa bürümeye çalışır (Burger, 2006). Otoriterlik gibi, yıkıcılık da yalnızlık, tecrit ve güçsüzlük duygularına dayanır. Bununla birlikte, sadizm ve mazoşizmden farklı olarak, yıkıcılık başka biriyle sürekli bir ilişkiye bağlı değildir; aksine, diğer insanlarla uzaklaşmaya çalışır. İnsanları ve nesneleri yok ederek, bir kişi veya millet, kaybedilen güç duygularını geri kazanmaya çalışır. Bununla birlikte, diğer insanları veya milletleri yok ederek, yıkıcı insanlar dış dünyanın çoğunu elimine eder ve böylece bir tür sapkın izolasyon elde eder (Feist & Feist, 2006). Son olarakda bir çok insan ise mekanik uyumluluğu (Konformizm) tercih eder. Özgürlükle özdeşleşen kaygılardan kurtulmak için toplumun kişi için uygun gördüğü yaşam tarzını benimser. Böylece sistemin sağladığı güvenli alanında kalmış olur (Burger, 2006). Uyum sağlayan insanlar, bireyselliklerinden vazgeçerek ve başkalarının olmasını istedikleri her şeye dönüşerek, yalnızlık ve tecrit duygusundan kaçmaya çalışırlar. Beklenen davranış standartlarına sadık kalarak nadiren kendi fikirlerini ifade ederler ve genellikle katı ve otomatik görünürler. Ne kadar uyum gösterirlerse, o kadar güçsüz hissederler; ne kadar güçsüz hissediyorlarsa o kadar uygun olmalıdırlar. İnsanlar bu uygunluk ve güçsüzlük döngüsünü ancak kendini gerçekleştirme veya pozitif özgürlük elde ederek kırabilirler (Fromm, 1969).

2.2.7 Karen Horney kişilik kuramı

Nevrozu Freud, kişinin cinsel dürtü ve tedirginlikleriyle baş edememesi sonucu ortaya çıkan bir durum olduğunu söyler. Horney ise nevrozun insan ilişkilerindeki

rahatsızlığa dayandığını, özellikle çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkinin sağlıklı gelişmemesinden kaynaklandığını belirtir. Bu durum ilerleyen yaşlarda çocuğun yaşamında sorunlara neden olmaktadır. Kişilik gelişiminde yapılan hatalardan kaynaklanan nevroz cinsel rahatsızlıkları yaratır, Freud'a göre ise cinsel rahatsızlıklar nevrozun oluş sebebidir (Maltby, Day, & Macaskill, 2010). Nevrotik kişiler kendilerini diğer insanlardan davranışları ile uzak tutmaya çalışsalar bile aslında içlerindeki yetersizlik ve güvensizlik duyguları ile mücadele eden sürekli korku yaşayan insanlardır. Bu nedenle kişiler arası ilişkilerde sıkışmış ve sürekli sorun yaşayan, başkaları ile iletişime girmek için kullandıkları yöntem aslında onları diğer insanlardan soyutlayan sonucun nedenidir. Diğer insanlar ile iletişim için kullandıkları hatalı yöntem, içlerinde yaşadıkları kaygıyı gidermek için kullandıkları bir savunma mekanizmasıdır (Burger, 2006). Horney, halkların yaşadıkları kültürlere göre kendine özgü korkular ürettiğini gördü ve nevroitik bireylerin savunma mekanizmalarını sağlıklı olarak kullanamadıkları için toplumun ürettiği bu korkulara uyum sağlayamadığını gözlemledi. Toplum içinde bireyler sosyal yaşama dahil olup etkileşime girdikçe sorunları ve korkuları yarattığını ileri sürdü (Maltby, Day, & Macaskill, 2010).

Horney kişilik gelişiminde çocukların sıcak ve sevgi dolu fakat disipline ihtiyaç duyulan olumlu koşulla ihtiyaç olduğunu belirtir. Çocukların bakımını sağlayan kişiler eğer onların güvenlik ve doyum ihtiyaçlarını yeterince sağlayamazlarsa çocuklarda ebeveynlerine karşı temel düşmanlık duygusu oluşur. Çocuklar tarafından bu duygu genelde baskılanır ve tehlikelerle dolu dış dünyada kendilerini küçük, önemsiz, çaresiz ve tehlikede hissederler (İnanç & Yerlikaya, 2012). Aileler ve bakım veren kişiler çocuklara karşı sert ve umursamaz bir davranış içerisinde olduklarında, çocuk düşmanca bir dünyada çaresiz ve izole edilmiş hissedecektir. Çocuk bu durum karşısında yetişkinlere karşı kızgınlık ve temel bir düşmanlık geliştirecektir. Fakat

aileyi ve ya bakım veren kişiyi kaybetme korkuları nedeni ile düşmanlıklarını baskırlar. Bastırılmış düşmanlık daha fazla endişe ve güvensizlik oluşmasına neden olur. Böylece çocukta temel kaygı olarak adlandırılan derin bir kaygı gelişecektir (Nevid, 2018).

2.3 Beş Faktörlü Kişilik Modeli

Araştırma katılımcılarına Türkçeye çevirisi ve karşılaştırılması Tatar (2017) tarafından yapılmış olan Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu (5FKE-KF) ve Kuzgun (1993) tarafından geliştirilen ve geçerlilik çalışmaları yapılan Karar Verme Stratejileri Ölçeği ile birlikte genç yetişkinlerin yaşı, cinsiyeti, eğitimi, yetiştikleri yer gibi bazı bilgileri içeren Kişisel Bilgi Formu uygulanacaktır.

5FKE-KF ile genç yetişkinlerin kişilik profilleri değerlendirilecektir. MMPI türündeki psikopatoloji kişilik ölçeklerini takiben, normal kişilik özelliklerini ölçen envanterlerin endüstri ve rehberlik psikolojisi alanlarındaki ihtiyacı karşılamak için kullanılmaktadır. Bu kapsamda Somer, Korkmaz ve Tatar (2002) tarafından Beş Faktör Kişilik Envanterinin Türkçe geliştirmeleri yapılmıştır. Ölçek kişiliği 5 temel faktörde incelemektedir. Bunlar; Dışadönüklük–İçedönüklük (Extraversion-Intraversion), Yumuşak Başlılık–Düşmanlık (Agreeableness-Hostility), Öz Denetim / Sorumluluk–Yönsüzlük / Dağınıklık (Conscientiousness-Undirectedness), Duygusal Denge-Dengesizlik (Emotional Stability), Gelişime Açıklık / Zeka-Gelişmemişlik (Openness to Experience / Intellect) (Somer, Korkmaz, & Tatar, 2002).

5FKE-KF iki ayrı çalışmada test edilmiş, varyans açıklama oranının iki çalışmada da kabul edilebilir düzeyde ve birbirine yakın olduğu görülmüştür. Faktör yapılarında madde dağılım açısından sorun gözlenmeyen testin DFA sonuçları ise bazı model uyum indekslerinde çok iyi, bazılarının da iyi, bazılarında ise kabul edilebilir uyum düzeyi sınırından biraz daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. (Tatar, 2017)

Genç yetişkinlere uygulanacak diğer envanter ise Scott ve Bruce (1995) tarafından geliştirilen Taşdelen (2001) tarafından Türkçe'ye uyarlanan toplam 24 maddeden ve 5 alt boyuttan oluşan “Karar Verme Stilleri Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçekte rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınma ve kendiliğinden-anlık karar verme stilleri olmak üzere beş farklı tip karar stili yer almaktadır.

2.4 Karar Verme

Sözlük açıklamasına bakıldığında, en az iki seçenek arasında bir eylem ve ya bir problem hakkında düşünülerek verilen kesin yargıya karar denildiği görülmektedir (Akalin, Toparlı, & Aksu, 2011). Sözlük anlamında da vurgulandığı gibi burada amaçlı ve rastgele olmayan bir seçim yapıldığı anlaşılmaktadır. Karar verme sürecinde akıl yürütme, karmaşık düşünme ve problem çözme gibi bilişsel süreçlerin yoğun olduğu düşünülse de duygusal ve motivasyonel fonksiyonların önemli rol oynadığı psikoloji alanında yapılan birçok çalışma ile anlaşılmıştır. Karar alırken bireyler bilişsel yargılarını kendi duygusal deneyimlerine dayanarak formüle eder (Lerner, Li, Valdesolo, & Kassam, 2015). Bebeklik döneminde kimliğin dışında gelişen ego zihnin gerçeklikle iletişim halinde olan tek bölgesidir ve bireyin dış dünya ile olan iletişim

kaynağı haline gelir. Ego, zihnin dış dünya ile tek iletişim yolu olduğu için kısmen bilinçli, kısmen önceden bilinçli ya da kısmen bilinçsiz olduğundan bu üç seviyenin her biri için kişiliğin karar verme kolu haline gelir (Feist & Feist, 2006).

Karar verme sürecinde bireylerdeki bilgilerin bir kısmı eksik olabilir ve sahip olunan bilgilerin tamamına yakını güvenilir olmayabilir. Karar vermek, bilgiyi tartmak ve sonucu en üst faydaya ulaşacağına inanılan çıktıya varmak anlamına gelir (King, 2011). Bireyler genelde verilecek kararların sonuçlarını çoğunlukla bilemeyebilirler. Bu alanda çalışan uzmanlar karar vermeyi iki farklı şekle ayırır, bunlardan biri hızlı ve sezgisel şekilde otomatik (genellikle sistem 1 olarak anılır) olarak alınan kararlardır. İkinci ise daha yavaş, analitik olarak kontrol edilerek (genellikle sistem 2 olarak anılır) alınan kararlardır (Stanovich & West, 2000). Kararların alınış şekillerinin ne olduğundan bağımsız olarak sonucunun çoğunlukla bilinmediği durumlarda karar vericiler üzerinde stres yaşanmasına neden olmaktadır. Karar vermeyi etkileyen duygusal faktörlere, teorilere ve karar vermenin bilişsel aşamalarında aktif olan zihinsel süreçlerle ilgili kurumlara bu bölümde yer verilecektir.

2.5 Karar Verme Kuramları

2.5.1 Sosyal öğrenme kuramı

Bireyler kararların genelde nesnel gerçekler ve rakamlar temel alınarak yapıldığına inanma eğilimindedir. Buna karşın değerler ve varsayımlar çoğu kararın asıl belirleyicisidir, olgular ve rakamlar yalnızca bu değerler ve varsayımlarla ilişkilendirilerek sonuca ve bir karara ulaşılabilir. Her karar verici, karar verme sürecine yalnızca nesnel bilgi ve uzmanlığını değil aynı zamanda değer yönelimlerini de getirir. Değer yönelimi, bireyin arzulanan ve değerli olan ne olduğu hakkındaki kendi fikirleri anlamına gelir. Çoğu değer, bir insanın düşüncesi üzerinde bir etki

bırakan aile, arkadaş, eğitimciler gibi ya da okul ve dernekler gibi organizasyonlar ile bireylerin etkileşime girdiği önceki öğrenme deneyimleriyle elde edilir (Zastrow & Kirst-Ashman, 2007).

Genç yetişkinlerde kişiliğin erken yaşta gelişme şekli ilerleyen yıllarda karar verme şekillerinin netleşmesinde belirleyici bir yer tutar. Erken yaştaki kişilik gelişiminde ise sosyal öğrenme bireyin gelişiminin önemli bir parçasıdır. Sosyal öğrenme sisteminde, yeni davranış kalıplarının başkalarından edinilebilir, doğrudan deneyime dayanan daha ilkel öğrenme şekli, verilen herhangi bir işlemi izleyen ödüllendirici ve cezalandırıcı sonuçlara bağlıdır (Bandura, 1999). Bu kurama göre bireyler gelişimleri sırasında başa çıkmaları gereken bu durumlarla defalarca karşı karşıya kalırlar. Bazı davranışların başarısız olduklarını, bazılarının ise daha olumlu etkiler ürettiğini gözlemlerler. Sonuç olarak, farklı şekillerde deneyimlenerek başarılı olduğu görülen davranış kalıpları kabullenilirken, etkisiz olanlar atılır. Bandura (1999) bireylerin gelecekteki değişen durumlara adapte olabilmek için hareketlerinin işlevsel yönlerini değerlendirip stratejik olarak seçilen tercihleri organize ederek olası sonuçları değerlendirdiklerini, bu davranışlarıyla insan zihninin tek taraflı şekilde olaylara tepki veren değil, karar verici işlevleri bulunan düşüncelerin aynı zamanda üreticisi olduğunu vurgular.

Meslek seçimi konusunda karar verme genç yetişkinlik dönemindeki en önemli evrelerden biridir. Bandura'nın sosyal öğrenme kuramını temel alarak John Krumboltz ve meslektaşları bireylerin kariyer kararları nasıl verdikleri hakkında, kariyer karar vermede davranış (eylem) ve bilişlerin (bilme ya da düşünme) önemini vurgulayan bir kuram geliştirmiştir (Sharf, 2017). Krumboltz (1976) karar verilmesi gereken her bir durum için birçok seçenek bulunmakta ve yapılan tercihe göre bireyin önündeki fırsatlar artmakta ya da azalmakta olduğunu vurgulayarak dolaylı olarak bireyler aldıkları kararlarla çevrelerini etkilediklerini ya da alınan kararlardan bağımsız olarak

koşullar ve olaylar bireyin etkisi olmadan da değişebildiğini belirtmiştir. Bireyin kişilik özellikleri gibi kalıtsal özellikleri, yetiştiği çevresel koşullar, eğitim tercihleri meslek seçimi kararlarında etkili olmaktadır.

Çevredeki insanların bireye nasıl davrandıkları aslında bireyin çevredeki insanlara nasıl davrandığının bir sonucudur. Buna bağlı olarak bu bireyin nasıl davrandığı da kısmen çevredeki diğer insanların bu bireye nasıl davrandığıyla ilişkili bir döngü içerisinde. Bireyler davranışları için dışsal ödüller olmadığı durumda kendi içsel pekiştiricilerini üretirler. Kişisel hedeflere ve içsel ölçütlere ulaşmakta bireyler için içsel pekiştirici olabilir (Burger, 2006).

2.5.2 Beklenen fayda kuramı

Karar teorilerinin amacı genel olarak bilinmeyen bir dünyanın geleceği ya da durumu için yine sonuçları tamamen tahmin edilemeyen eylemler arasında seçim yapmaktır. Beklenen fayda teorisine göre ise, bu sonucu her bir sonuç için nicel bir fayda, dünyanın her bir durumuna bir olasılık atayarak ve daha sonra ortaya çıkan faydadan beklenen değeri maksimize eden bir eylem seçmektir (Parmigiani & Inoue, 2009). Beklenen fayda kuramına göre, insan eyleminin amacı zevk aramak ve acı çekmekten kaçınmaktır. Bu teoriye göre, insanlar kararlar verirken keyfi en üst düzeye çıkarmayı (pozitif fayda olarak adlandırılır) ve acıyı en aza indirmeyi (negatif fayda olarak adlandırılır) ararlar (Sternberg, Sternberg, & Mio, 2012). Çoğu zaman belirsizlik altında seçim yapan bireyler iç tutarlılık koşullarını sağlamak için tercihlerini faydayı maksimize edecek şekilde kullanırlar. Birey için verilecek karar için mümkün olan her bir seçimi değerlendirir. Olası seçimleri ağırlıklandırır ve tercihlerin her birinin ortalama değerlendirmesini kendi gelişimi sırasında kazandığı değer yargısına göre öznel olarak yapar.

Bu kuramda bireylerin istikrarlı ve tutarlı tercihlere sahip olduğu varsayılır. Ne istediklerini bilirler ve belirli bir seçenek için tercihleri içeriğe bağlı değildir. Seçimle karşı karşıya kalan bireyler, en iyi olduğunu düşündüklerini seçmeden önce mevcut tüm alternatifleri gözden geçirir. Bireysel alternatifler için tercihler karar verme sürecinde oluşturulmaktadır ve bu nedenle seçim probleminin nasıl tanımlandığına (çerçeveselendiğine) ve seçenekler arasında arama yaparken kullanılan yönteme bağlıdır (Hedesström, 2006). Karar vericinin dış dünyadaki eksik, yanılabilir ve birbirleriyle çelişen bilgileri matematiksel bir bütünleştirebilme kabiliyeti ile işleme yeteneğine sahip olduğu ve rasyonellik ilkelerine uygun bir şekilde durumu değerlendirdiği varsayılır. Bu teori de, karar vericinin alternatifleri tarafsız bir şekilde tarayabildiği ve hangi alternatifin maksimum fayda sağladığını belirlemek için olasılıkları hesaplayabileceği fikrine dayanmaktadır (Edwards & Fasolo, 2001)

2.5.3 Çatışma kuramı

Organizma üzerinden çatışma durumu, bir biri ile uyum içinde olmayan birçok dürtü ya da dürtü nesnesi ile karşılaşılması durumunda gerçekleşir. Bireylerde bu durum iki ve daha fazla olumlu özellik barındıran nesne ve istekler arasında seçim yapmak durumunda kalınan yavaşma-yavaşma çatışmaları şeklinde görülebilir. Aynı şekilde iki veya daha fazla olumsuz özellik barındıran durumlar için uzaklaşma – uzaklaşma çatışması şeklinde veya her iki durumu da içinde barındıran yavaşma-uzaklaşma çatışması şeklinde görülebilir. Bu durumlar bireyler üzerinde gerginliğin artmasına neden olur (Öztürk & Uluşahin, 2015). Kararın alınma şeklini ve karar alırken yaşanan toplam deneyimi yaşanan çatışmalar etkiler. Bireyler karar aşamasında yaşadıkları çatışma nedeni ile belirli kararları almaktan uzaklaşabilirler. Zayıf bir kişinin olgunlaşmamış anlayışı, yeni ve daha verimli çözümlere ulaşmak için gereken

esneklikten mahrumdur. Elbette "Gerçekçi kararlar" vermeye hazır olma, bireyin bir şeyleri görmeye istekli olmayışı için bir başlangıç olabilir (Lewin, 1997). Çatışma her insanın kendi içinde sürekli olarak yaşadığı ve baş etmesi gereken bir olgudur. Eski yaşanan ve bireyi etkisi altında tutan çatışmalara çözüm getirilmezse, bireyin kendisi tekrar etmesi her zaman yaşanacaktır (Eçtan, 1990). Alınan kararlar çatışma kuramı açısından incelendiğinde karar vericinin duygusal koşulları ve karşı karşıya kaldığı içi çatışmaları güvenilir bir şekilde yeniden yapılandırma konusunda güçlük çektiği görülmüştür. Duyguları “rasyonel” argümanlardan ayırmak ve göreceli ağırlıklarının ne olması gerektiğine karar vermek genellikle zordur, bazen imkânsızdır (Keren & Bruin, 2003). Birey ve çevre arasında temel bir dengenin var olduğu üzerine kurulan bu kuramda, dengenin herhangi bir şekilde bozulmasından kaynaklanan rahatsızlık gerginliğe yol açar. Yaşanan bu içsel çatışmanın gerginliğini gidermek ve dengeyi yeniden kurmak için bireyin harekete geçiren kararlar alması gerekir. Lewin (1997) karar anında yaşanan çatışmaları kaçınma ve yaklaşım olarak incelemiştir. Çatışmalar iki iyi sonuç arasında ise buna yaklaşım- yaklaşım çatışmaları, bazı yönler açısından tek alternatifin daha iyi veya diğerlerinden daha kötü olduğu durumlar için ise yaklaşım-kaçınma çatışmaları olarak adlandırmıştır.

Birey karar verilmesi gereken durumda bir seçeneği seçtiğinden diğeri ya da diğerlerinden vazgeçmiş olur ve bu durum karar vericinin diğer seçenekler hakkında bir iç çatışma yaşamasına neden olur. Böylece bir karar, her biri olası seçeneklerden birini savunan, farklı kişiler arasında geçen bir rekabet olarak tanımlanabilir (Keren & Bruin, 2003). Janis ve Mann (1977) yaptıkları araştırmalarda çatışmanın yaşattığı stress üzerine durmuşlar ve çatışma teorisi karar modeli oluşturmuşlardır. Bu çalışmaya göre alınan kararın bir şeyi etkilemeyeceği durumlarda karar almak az stres içerdiği için kolaydır. Karar vericinin bilgiye ihtiyaç duyduğu ve seçenekleri tartışmaya başladığı, bunlar için yeterli zaman arandığı durumlara uyanık karar verme

süreci olarak adlandırılır. Bu durumlar genelde seçeneklerden herhangi birinin riskleri olduğu durumlarda gözlemlenir. Seçeneklerden biri diğerlerinden daha iyi olsa bile, tüm seçeneklerin mevcut durumdan kötü olduğu, daha iyi bir çözüm bulmanın beklenmediği durumlarda orta derecede stres oluşur. Birey bu durumda iddialı karar verme sürecine girer. Birey karar aşamasında zaman baskısı yaşıyorsa stres seviyesi fazladır. Karar vericinin seçim yapmak için bilgiyi arama şekli sistematik değildir ve en gerekli kanıtlar stres etkisi ile genelde fark edilemez. Karar vericinin çok az kanıt arayarak, birbirini izleyen bir şekilde çılgınca ve düzensiz arama şeklinin oluşması “hipervigilance” olarak adlandırılır (Janis & Mann, 1977). Çatışma kuramı ile ilgili çalışmaların da bize gösterdiği gibi karar verme süreci durumsal koşullardan oldukça etkilenir. Aynı kişi bir durumda mantıklı kararlar alabilirken koşullar değiştiğinde bilgiyle sağlam bağlantısı olmayan zayıf kararlar alabilir.

2.5.4 Bilişsel güdü kuramı

Güdü, insanları davranışlarını, düşüncelerini ve hissettiklerini yapmalarını sağlayan içsel bir güçtür. GÜdülenmiş bir davranış sürdürülebilir, yönlendirilebilir ve enerji doludur. Birçok araştırmacı organizmaların gerçekleştirdiklerini yapmak için neden motive oldukları hakkında çeşitli çalışmalar üretmişlerdir. (King, 2011) Bilişsel güdü kuramı düşüncelerimizdeki, inançlarımızdaki ve tutumlarımızdaki motivasyonu açıklamaya çalışmaktadır. Birey kendi içindeki tutarlılığa doğru çaba gösterir. Kişinin görüşleri ve tutumları, içsel olarak tutarlı olan kümelerde var olma eğilimindedir (Festinger, 1957). Hedefe yönelik davranışları etkinleştiren, yönlendiren ve sürdüren faktörlere güdü denir. İçsel ve dışsal güdüler davranışı harekete geçirir, hedefe yönlendirir ve ulaşılan kadar bunun sürdürülmesini sağlar. Davranışı yönlendiren ve bireyin yaptığı şeyi neden yaptığını açıklayan ihtiyaçlara ve isteklere motifler “davranış biçimleri” denir (Nevid, 2018).

İçsel motivasyon, bireyin davranışından doğan tatmin duygusu ile oluşur ve sürdürülür. Bu motivasyonun sürdürülebilmesi, elde edilen ödüller ile pekiştirmeye dönüşür ya da tatmin duygusu yeterli değil ise aktivite sonlanır. İçsel motivasyonun tetiklediği karar verme süreci ile davranışa dönen eylemin belirleyicileri üç ana alanda gerçekleşir. Bunlar bireyin karakter yapısı, yetiştiği ve bulunduğu çevredeki kültürel baskılar ve son olarak da içinde bulunulan durumun kendisidir (Maslow, 1970). GÜdülenmenin dışında organizmanın gereksinimlerini karşılayan davranışlar için karar verip harekete geçiren dürtülerimiz de vardır ve güdü ile dürtü kavramları sıklıkla bir birinin yerine kullanılır. Açlık, susuzluk, cinsel arzular gibi biyolojik gereksinimleri belirleyen itici güç için dürtü kullanılır. GÜdü ise dürtü kavramını da içine alacak şekilde daha çok yaşanmış hayat deneyimlerinden yola çıkan fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçları belirleyen daha kapsayıcı bir kavramdır. Organizmanın dış uyaranlara maruz kalması sonucu hissettiği eksiklik ya da fazlalık duygusu ile birlikte homeostatik denge bozulur. Bireyler kendi üzerlerinde oluşan baskıyı gidermek amacıyla harekete geçmek için verecekleri karar sürecini başlatan itici güce güdü denir (Öztürk & Uluşahin, 2015).

2.6 Karar Etkileyen Unsurlar

Bireyler günlük yaşamları içerisinde birçok şey hakkında karar vermek durumunda kalır. Bazı kararlar az bilgiye ihtiyaç duyulan basit kararlar iken bazı alınması gereken kararlar içerisinde birçok bilinmeyi içeren ve stres dolu karmaşık kararlardır. Birçok faktör karar vermeyi etkiler, bu bölümde karar vermeyi etkilen faktörler incelenecektir.

2.6.1 Geçmiş deneyimler

Geçmiş deneyimler gelecekteki alacağımız kararları etkiler ve bireyler geçmişte yaşadıkları hataları tekrarlamak istemezler. Daha önce yaşanan olumlu bir deneyim

alınan bir karardan kaynaklanmış ise benzer bir durum göz önüne alındığında verilecek kararın da benzer olması beklenebilir. Kendimiz yaşamamış olsak bile etraftan gözlemlediğimiz sonuçları pekiştirme ile öğrenme yeteneğimiz sayesinde tahmin etme kapasitesine sahibiz. Kişi, kendisi yaşamamış olsa bile daha önce gözlemlediği bir davranışın sonuçlarını zihninde canlandırıp, sonrası için bu şekilde davranıp veya davranmamak için davranışlarını düzenleyebilir (Schultz & Schultz, 2011). Eğitim ve kişisel gelişim sırasında ihtiyaç duyulan diğer kaynaklara daha az ulaşabilen düşük sosyoekonomik gruptaki kişilerin kendi kontrollerinin ötesinde olumsuz olayları deneyimlemeye daha duyarlıdırlar. Bu da bu gruptaki bireylerin geçmiş kararlarına dayanarak daha zayıf kararlar almalarına neden olabilir.

İnsanların birçoğu güdü ve arzularını ortadan kaldırılması gereken bir tehdit, bir sıkıntı kaynağı olarak görüp engellenmesi gerektiğini düşünmüştür. Psikolojik ihtiyaçlar, daha önce ihtiyaçların giderilmesi sırasında, sorunlu deneyimler yaşamış bireyler için bu doyuma ulaşma konusunda güvenini yitirdiklerinden can sıkıcı etkenler olarak görülür. Kişi, ihtiyaçları için daha önceki deneyimleri sırasında ödüllendirilmişse, gelecekteki ve şimdiki doyuma güvenebiliyorsa bu konuda içsel onayı vererek kararlar alabilir (Maslow, 1970).

2.6.2 Bilişsel önyargılar

İyi niyetli ve mantıklı kararlar aldığımızı düşünsek de yapılan araştırmalar bireylerin bilişsel önyargılardan etkilenerken genellikle rasyonel ve sağlıklı seçimler yapma becerilerinin etkilendiğini görmüşlerdir (Kahneman & Frederick, 2005). İnsanlar genellikle daha önceki deneyimlerini hatırlamada önyargılıdırlar. Birey mevcut yaşamında kronik bir ağrı çekiyor ise geçmişte yaşadığını ve ya yaşamadıklarını hatırlama olasılığı yüksektir. Böyle bir acıyı yaşamamış bireylerde ise geçmişte yaşadıkları deneyimlere bakılmaksızın buna benzer bir acıyı hatırlama olasılıkları daha

düşüktür (Sternberg, Sternberg, & Mio, 2012). Onaylama ön yargısı beklentilerimiz ve önceki inançlarımızla uyumlu olan bilgilere, bunlara itiraz eden bilgilere göre daha fazla önem vermemize neden olmaktadır (Hernandez & Preston, 2013). Bilişsel önyargılar, bireylerin karar verme aşamasında büyük resmi göz önünde bulundurmadan, belirsiz olarak etiketlenen gözlem ve bilgileri göz ardı etmesine neden olur bununla birlikte önceden edinilmiş bilgilere ve gözlemlere güvenmelerine ya da daha fazla güvenilirlik göstermelerine neden olur.

Günlük yaşam içerisinde bireyler farklı türde uyaranlara maruz kalıp, bilgi yığınlarıyla karşı karşıya kalırlar. Sunulan bu bilgi yığınları arasında ihtiyaç duyulan bilgiyi diğerlerinden ayırmak gerekir. Bu durum karar verme süreci içinde geçerlidir. Belirli bir süre içerisinde karar verebilmek için mevcut bilginin yönetilebilir bir seviyeye indirilmesi gerekir. Bu davranış biçimi, harcanan çabayı azaltarak, daha az bilgi parçasını dikkate alıp daha az verinin işlenmesini ve hedefe ulaşılmasını sağlar (Shah & Oppenheimer, 2008). Sezgi ve önyargıların oluşturduğu zihinsel kısa yollar karar verme sürecindeki bilişsel yükü hafifletir fakat hatalı karar alma olasılığını artırır. Yaşanan olaylar ve alınması gereken kararlar karşısında bireyler, sahte sebep-sonuç ilişkileri üretebilirler. Belli bir davranış için karar vermek gerektiğinde, kalıpları oluşturmak ve kullanmak için kişisel önyargıları kullanabiliriz (Sternberg, Sternberg, & Mio, 2012). Bilişsel önyargılar, hafıza hatalarına, yanlış kararlara ve hatalı mantığa yol açabilecek gözlem ve genellemelere dayanan düşünme kalıplarıdır.

2.6.3 Yaş ve bireysel farklılıklar

Duygu, çevreden uyaran enerjiyi algılama işlemidir. Algılama ise gelen duyuşsal bilgilerin düzenlenerek anlam kazanması ve yorumlanması sürecine denir. Tüm duyumlar, duyuşsal reseptörlere, duyuşsal nöronlara ve beyine bir uyarıcı hakkında bilgi ileten özel hücrelerle başlar. Duyuşsal reseptörler seçicidir ve farklı nöral yollara

sahiptir. Duyusal uyaranların tespiti, uyaranların fiziksel özellikleri dışındaki birçok faktöre bağlıdır ve bu diğer faktörlerdeki farklılıklar, farklı kişilerin aynı uyaranlar hakkında farklı kararlar vermesine neden olabilir. (King, 2011) Birçok araştırma bilişsel yeteneklerin, sosyoekonomik durumun ve yaşın karar verme üzerinde farklı etkilerini olduğunu ortaya koymuştur. Bilişsel yetenekler yaşın ilerlemesi ile azalmakta ve karar performansını düşürebilmektedir.

Aşırı güven bireylerin karar verme aşamasında yaşadıkları yaygın bir hatadır. Kendi bilgisini, becerisini ve yargısını aşırı değerlendirebilir. Bunun sebebi, bireylerin ne kadar az şey bildiklerini genelde fark etmemesidir, diğer bir neden de bilgilerin güvenilir kaynaklardan geldiklerinin farkına varmamalarıdır (Sternberg, Sternberg, & Mio, 2012). Özellikle genç yetişkinlik döneminde aşırı güven duygusuna bağlı karar yanılgıları sıkça yaşanmaktadır. Yaşın ilerlemesi ile gelen deneyime bağlı olarak aşırı güven duygusu yerini daha temkinli kararlar almaya bırakır. İlerleyen yaşla birlikte duygusal ve bilişsel gelişim kişiden kişiye göre zayıflamaya ve kötüleşmeye başlar. Bilişsel yeteneklerin zayıflaması ile birlikte işlenmesi gereken bilginin çoğalması verilecek kararın karmaşık hale gelmesine ve yetişkinlerde karar verme güçlüklerine neden olur (Finucane, Mertz , Slovic , & Schmidt, 2005).

Gençlik ve ergenlik döneminde bireyler yaşam döngüsünün ilerleyen yıllarında kullanmak için bilgi ve beceri biriktirirler. Genç yetişkinlik döneminde kazanılan bu bilgiyi bireyler ilerleyen yıllarda ulaşmayı hedeflediği başarı ve kariyeri için nasıl kullanacağını anlamaya çalışır. Orta yaşlara gelindiğinde bireyler sosyal liderlik rollerini almaya başlayarak önemli sayılmayan faaliyetler ile zaman kaybetmek istemezler ve yeni bilgiler edinme konusunda eskisi gibi motive değillerdir. Gençler ve yetişkinler arasındaki karar verme stillerindeki farklılıklar, ilerleyen yaşa bağlı olarak bilişsel yeteneklerini kullanmak için farklı nedenleri olmasından kaynaklanır (Erber, 2013).

2.6.4 Bireysel inançlar ve bağılıklar

Dikkatli bir şekilde gerekçeli paylaşılan bir argüman başka bir kişinin öz-bilinçliliğinin seviyesini yükseltmekte çoğunlukla başarısız olur. Bazen de mantıklı bir açıklama başka bir bireyin gördüğü farklı gerçekleri hatırlamasına veya çeşitli bireysel inançlar arasındaki çelişkinin azalmasına yardımcı olabilir. Muhakeme ile farklı seçeneklere yönelebiliriz fakat iç görüş her zaman sezgiseldir ve deneysel göstergelere dayanmaz. Bireylere sunulan argümanlar, deneysel sonuçlar ve ya akıl yürütme bireyin inançlarıyla tutarsızsa bunları gerçekçi olmadığını söyleyerek ret eder. Bireyler sezgisel olarak deneyimlemedikleri gerçeklikleri ret ederler (Cloninger, 2004). Kişinin davranışlarındaki tutarlılık, doğru tanımlanmış ve net beklentilerinin sonucudur. Bununla birlikte birey, yeni karşılaşılan ve karar verilmesi gereken durumlarda genellenmiş beklentilerine başvurur. Bu da bu tür eylemlerinin ne sıklıkta pekiştirme ve cezalandırmaya yol açacağına dair bireysel inançlarına bağlıdır. Bu durumda bireyler kontrol odağı denen bir duruma düşerler. Bu boyutun bir ucunda her yaşana durumun kendi özelliğinin veya eylemlerinin sonucu olduğu inancına sahip içsel yönlendirme yaşayan insanlar vardır. Diğer uçta ise başlarına gelen her durumun kendi kontrollerinin dışında şans ya da başka insanların etkilerinden olduğu inancın sahip dışsal yönlendirme yaşayan insanlar vardır (Rotter, 1982). Karar teorisyenleri yaptıkları çalışmalarda özellikle belirsizlik altında karar alınması gereken durumlarda değerlerin ve inançların karar vererek hareket geçme istekliliğini etkilediğini gözlemlemişlerdir (Keren & Bruin, 2003). Algı, dikkat, inanç ve beklentilerden etkilenir. İnsanlar, mantıksız bir bağılılık artışına dayanarak kararlar verirler; yani bireyler, kendilerini taahhüt ettiklerini düşündükleri bir karara daha fazla zaman, para ve çaba harcarlar; ayrıca, insanlar zamandan, paradan ve çabadan sorumlu olduklarını düşündüklerinde riskli kararlar vermeye devam etme eğiliminde olacaktır. Sonuç olarak, karar verme zaman zaman, bireyin kendi inanç ve bağılıkları ile alınması gereken karar arasında çelişkiye bağlı olarak etkilenir.

Bazı durumlar karşında karar vermek gerektiğinde bireyler kalıplar oluşturabilir ve kişisel inançlarını kullanır. Olayları sahte sebep-sonuç ilişkisi içerisinde görebilirler. Olayları, nitelikleri ve kategorileri olmadıklarında bile birlikte görmeye yanıltıcı kolerasyon fenomeni denir. Bazı durumlarda da insanlar yetersiz bilgiye sahip olsalar bile kendilerine aşırı güvenmenin etkisi ile hatalı kararlar verirler. Bireyin kendi bilgi, beceri ve yargılarına aşırı güvenme durumuna aşırı güven yanılgısı denir (Sternberg, Sternberg, & Mio, 2012). İnsanlar genelde kararlarının doğruluğunu abartma eğilimindedir (Kahneman & Frederick, 2005). Bu durumun bir nedeni insanların ne kadar az şey bildiklerini bilmemeleri ve bilgilerin güvenilmez kaynaklardan geldiğinin farkına varamamalarıdır (Carlson, 1995). Bireyin oluşturduğu bağılıkları şekillendiren duyguların bilişsel süreçleri ve buna bağlı olarak karar davranışını da etkilediği düşünülmektedir. Duyguların karar üzerindeki etkisi, karar anındaki duyguların olumlu ya da olumsuz olup olmadığı ve karar görevi ile ilişki olup olmadığına bağlıdır (Pham, 2007). Bir birinden farklı değerlere sahip iki olumsuz duygu durum olan üzgün ve endişeli bireyler üzerinden yapılan bir çalışmada üzgün katılımcıların daha yüksek riskli, yüksek ödül seçimleri yaptıkları, endişeli katılımcıların ise düşük riskli düşük ödül seçimleri yaptıkları gözlemlenmiştir (Raghunathan & Pham, 1999). Kendilerini sadece bir birey olmanın dışında bir klana, sosyal ya da dini bir topluluğa bağlanarak birincil bağlar kuran bireyler aklın ve kritik kapasitelerinin gelişimi önünde engel oluşturulmasına izin verirler. Bireyler birçok konuda kendi kararlarını verme özgürlükleri ve üretken bir birey olarak gelişimini engellerlerken bu grup kimliğine sahip olmak onlara bireysel güvenlik sağlar. Grup içerisinde açlık ya da açlık çekebilir fakat içinde bir sorgulanamayan bir yere sahip olduğu yapısal bir bütüne ait olduğu için bütün grup ile aynı acı ve açlığı paylaşabilir. Bireysel kararlar yerine grup kararlarını tercih edebilir (Fromm, 1969) Bu ve diğer benzer bulgular, insanların inançlarının, bağılıklarının ve bağılıklarını oluşturan duygusal durumlarının bir sonucu olarak yanlış kararlar verdiklerini ve yanlışlığın

türünün o inancın ve ya bağlılığın durumun ne olduğu ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

2.7 Karar Stratejileri

Karar alma sürecini bilgi arama perspektifinden anlamada önemli bir kavram, karar stratejisidir. Bir karar stratejisi, alternatifleri değerlendirmek ve seçmek için kullanılan bir dizi zihinsel işlemin türünü belirler. Karar alma aşamasında belli algoritmaların kullanıma kıyasla sezgisel tarama kullanımı hızlı ve etkili bir problem çözme veya sonuca gitmeyi destekler. Buna karşın bazı durumlarda uygun olmayan çözüm, sonuç ya da koşullu kararlar ortaya çıkabilir. Bireylerin karar vermesi için karar stratejileri çoğunlukla sezgiseldir, bu nedenle genellikle karar sezgiselliği olarak adlandırılır (Takemura, 2014). Bireyler karar anında kararın önemi, risk seviyesi, içinde bulundukları duygusal durum gibi özelliklerden bağımsız olarak bir karar verme stratejisine ve stiline sahiptir. Karar verme stili, bir karar durumu ile karşı karşıya kaldığında bireyin sergilediği alışılmış cevap verme şeklidir. Bu bir kişilik özelliği değil, belirli bir kararda belirli bir şekilde tepki verme alışkanlığına dayalı bir eğilim durumudur (Scott & Bruce, 1995). Bu tanım, istikrarlı bireysel farklılıkların, diğer koşullardan bağımsız olarak kararlara tutarlı bir yaklaşım getirdiğini ortaya koymaktadır. Scott ve Bruce (1995) yaptıkları çalışmalarda bilgiyi karar verme stilinin tanımını önermek için sentezlemiş, bu da karar verme stilini davranışsal terimlerle ölçmek için bir yöntemin geliştirilmesine yol açmıştır. Bu çalışma ile şekillenen beş farklı karar verme stratejisi oluşturulmuştur.

2.7.1 Rasyonel karar verme

Genel olarak rasyonellik, bireyin hedefe ulaşmada gösterdiği mantıklı davranışlar bütünüdür (Dean & Sharfman, 1993). Karar vericinin nihai hedefi doğrultusunda

bireyin beklenen faydayı maksimize edecek şekilde uygun bilgileri toplayıp, mantıksal bir şekilde alternatifler üretip sonunda en uygun seçimi yapmasıdır (Yaşar, 2016). Bireyin karar mekanizmasının karmaşıklığı, insan doğasının alışkanlık, duygu ve değerler gibi birçok farklı neden dolayı etkilenmesi, bireylerdeki rasyonel karar davranışının doğru çalışması için tehdit oluşturur. Bu nedenle bazı karar teorisyenleri rasyonel düşüncenin karar vermeye uygulanmasının bağlama bağımlı ve temelli olması gerektiğini öne sürmektedir (Allwood & Selart, 2001). Rasyonel karar verme süreci bireyin en kötüye gitmekten kaçınarak en uygun düzeyde fayda ve fayda ile sonuçlanacak seçimler yapması anlamına gelir. Rasyonel davranışla verilen kararlarda her zaman birey en fazla parasal ve ya maddi getiriyi sağlayan seçeneği tercih etmeyebilir, bireyin hedeflediği nihai sonuca bağlı olarak seçim duygusal veya maddi olmayan seçenekler arasında da yapılabilir.

2.7.2 Sezgisel karar verme

İyi öğrenilmiş davranış kalıplarımızla bir soruna müdahale etmek için rasyonel analizler henüz sorunun varlığını işaret etmeden önce, sezgilerimiz bir sorunun ne zaman var olduğunu hissetmemizde yardımcı olabilir (Isenberg, 1991). Yüksek düzeyde belirsizlik, risk ve bilgi eksikliği içeren ya da yoğun bilgi arasında doğru verileri bularak seçim yapmak durumunda kalınan bazı karar verme koşullarında sezgisel karar verme daha elverişlidir (Agor, 1991). Bazı araştırmacılar bireyin arzuladığı sonuçtan çok uzakta, hızlı kararlar almasına neden olan eksik ve önyargı kaynağı olarak sezgileri görürken diğer taraftan bazı araştırmacılar da hem sezginin hem de mantıksal düşüncenin karar verme sürecinin bir parçası olduğunu, mantıksal karar vermenin sezgiden daha az ama daha büyük hatalara neden olduğunu söylemektedirler. Sezgi, gerçekler sınırlı olduğunda, gidilecek yolun net olmadığı ve daha önce deneyimlenmemiş bir yol olması durumunda izole edilmiş veri parçalarını eski deneyimler ile birleştirerek bütünsel bir resme dönüştürür. Tüm iyi argümanlara

sahip birkaç olası alternatif arasında sezgisel seçim, sistematik değerlendirmeden daha etkili olabilir (Allwood & Selart, 2001).

2.7.3 Çekingen karar verme

İçedönük bir mizaca sahip bireyler, kendileri ile ilgili derin düşüncelere sahip ve kendi iç hesaplaşmaları ile fazlaca uğraşan bireylerdir. Bu bireyler nesnelere ve insanlara karşı güvensiz, sosyal olmayan ve çekingen kişilik yapısına sahiptir (Jung C. G., Psychological Types, 1976). Çocuğun merak ve öğrenme duygusu, ebeveynleri tarafından sert ve cezalandırıcı bir davranışla karşılaşırsa yoğun suçluluk duygusu doğuran bir süperego oluşturacaktır. Bu durumda girişim duygusu, ceza korkusu ve suçluluk duygusu kısıtlanarak bu dönemin genel patalojisi olan çekingenliğe yol açar (Feist & Feist, 2006). Çocukluk döneminde duygusal ihmal yaşamış bireyler ilerleyen yıllarda toplum içerisinde olumsuz değerlendirilmekten korkan, utangaç, çekingen, kendilerini fazla gözlemleyip sürekli olarak başkalarının kendisini nasıl gördüğü konusunda endişe yaşarlar. Yaşadıkları endişe kaynaklı ellerinin titremesi, kızarmak gibi biyolojik tepkiler verirler, toplum içerisinde anlamsız gözükmekten, yanlış bir şey yapacak kararlar almaktan korkarlar. Bundan dolayı toplum içerisinde olmaktan kaçınırlar, risk almak istemezler ve yalnız kalmayı tercih ederler. Çekingen kişilik tiplerinde yetersizlik duygusu, eleştiriye aşırı duyarlılık ve onaylanma ihtiyaçları belirgindir (Öztürk & Uluşahin, 2015).

2.7.4 Anlık - kendiliğinden karar verme

Bireylerin aldıkları kararlar, bir alternatifin diğer alternatiflerden ardışık olarak farklılaştırıldığı bir süreçten dolayı otomatik, hızlı veya daha yavaş gerçekleşebilir (Svenson, 1996). Bilgiyi dikkate almak ve işlemek için sınırlı bir zaman varken içinde bulunulan koşullar dikkat dağıtıcı, duygusal uyarılmaya maruz kalınan bir ortam olabilir bununla birlikte karar görevi çok karmaşık olabilir. Bu gibi durumlarda karar

vericilerin bireysel ayrıntıları ve karmaşık ilişkilerini göz önünde bulundurma olasılıkları daha düşüktür ve bunun yerine bilişsel görevi basitleştirmek için hızlı olan yargısal sezgisel taramaları kullanarak anlık karar verme yöntemini tercih edebilir. Bilgi işlemeyi kısıtlayan veya engelleyen koşullar, yargıların oluşturulmasında daha basit stratejilerin kullanılmasını teşvik eder (Svenson & Edland, 1987). Bireylerin problem ve sorun çözmek için karar alma çabaları, yeterli zaman eksikliği duygusunu hissettiklerinden etkilenir. Zaman kısıtlamaları, sorunların ve zorlukların dikkatlice değerlendirilmesine izin vermez anlık ve kendiliğinden karar verme davranışı teşvik eder. Genel olarak, zaman yetersizliği yaşayan bireyler daha önce başarı ile karşılaştıkları şekilde davranır, düşünürler ve karar alır. Bireyler için bilinen bir yaklaşım gerektiren durumlarda kendiliğinden basmakalıp düşünme biçimi iyi sonuç veriyor gibi gözükabilir (Price, 1982). Belirli bir durumda daha önce yaşanmış deneyim, yeni ancak tanıdık bir durum ile karşılaşıldığında uygulandığında etkinlik ve verimliliği artırır. Daha önce en iyi netin işe yaradığına her durumda güvenmek, yeni ve farklı bir durumda etkisiz veya felaket olabilir. Bu gibi durumlar zaman yetersizliği olan ve karar vermek durumunda kalan bireyler için zorlukları beraberinde getirmektedir, çünkü durumun önemli bir açıdan yeni olduğunu kabul etmeden, bir görevi yerine getirmekte, durumun nüanslarını kaçırmaktadırlar (Svenson & Maule, 1993) Bireyin karar verme sistemleri iki farklı yapıdan oluşur. Hızlı işleyen, çok az ve sıfır çaba gerektiren, hiçbir istemli denetim içermeyen yapıya Sistem-1, çaba gerektiren, karmaşık hesaplamalar gerektiren ve zihinsel çaba gerektiren yapıya Sistem-2 denir. Sistem-1'in yetersiz kaldığı karar verilmesi gereken durumlarda sistem-2 devreye girerek karar verilir (Kahneman, 2011).

2.7.5 Bağımlı karar verme

Bebekler oral dönemde yaşamı devam ettirebilmek için ağız yoluyla besinlerini alır ve emme eylemi ile haz alırlar. Bu evrede bebekler kendi bakımlarından sorumlu kişilere

bağımlı olmak içgüdüsel doyum sağlamanın tek yoludur. Bu evrede bakımdan ve açlığını gidermekten sorumlu olan kişi bebeğin ilk sevgi nesnesidir. Bebek bu dönemde bakımından sorumlu olan kişi ile kurduğu ilişki aracılığı ile dış dünyadaki bireylere karşı bağımlılık, bağımsızlık ve güven gibi genel tutumlarını şekillendirmeye başlar (Freud, 1963). Çocuğun dünyayı keşfetmeye çalıştığı ve çevresindeki alanı genişletmeye çalıştığı dönemde özellikle geleneksel ve yarı geleneksel bazı aile yapılarında çocuğun keşfetme çabaları ödüllendirilmemekte tersine sınırlamalar getirilebilmektedir. 3-4 yaşlarında hızla çoğalan soruları ile gelişen öğrenme tutusu da kısıtlanmakta ve çocuk çevresindeki büyüklerin birer uzantısı gibi yetiştirilebilmektedir. Çocukluk çağında özerk, bağımsız ve girişken olmayı ne aile içinde ne de okul hayatında desteklenmeyen, farklı yöntemlerle yasaklarla kısıtlanan bireylerde bağımlı kişilik tiplerinin oluşmasına neden olur. Yalnız başlarına karar veremeyen, sorumluluk alarak eylemeye geçemeyen, özerk girişimde bulunamayan bu bireyler yetişkin çağının doğal beklentileri karşısında birer çocuk gibi davranarak yakınlarından ve çevrelerinden destek beklerler (Öztürk & Uluşahin, 2015). Alıcı yönetime sahip bireyler arzu edilen her şeyin kaynağının dışarıda olduğuna inanır ve onu dışarıdan temin etmek ister. Başka bir birey tarafından seviliyor olmak bu kişiler için o kadar değerlidir ki o kişiye direkt bağlanırlar. Küçük bir çaba göstermek yerine ihtiyaçları olan bilgiyi temin edecek birini ararlar. Yardımsız bir şey yapamayacaklarını düşünürler. Bireysel ilişkilerinde kendileri ile ilgili bir karar vermek durumunda kaldıklarında, kendilerine en yakın kişiden destek alma ihtiyacı duyarlar (Fromm, 1947).

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplanma süreci ve veri analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Genç yetişkinlerin kişilik tipleri ile karar verme stratejileri arasındaki ilişki durumunu ve derecesini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha çok değişken arasında meydana gelen değişimi ve bu değişimin derecesini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarda kullanılan bir araştırma modelidir (Karasar, 2014). Araştırmanın ana amacının yanında alt amaçlardan olan kişilik tipleri ve karar verme stratejileri ile cinsiyet, yaş, medeni durum, yaşanılan çevre ve eğitim durumu arasında anlamlı fark arandığından nedensel karşılaştırma yapılacaktır.

3.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini bir telekomünikasyon şirketinde farklı iş kollarında en fazla 4 yıllık iş deneyimine sahip 20-29 yaş aralığında bulunan genç yetişkinler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise evrende yer alan 212 genç yetişkin oluşturmaktadır. Örneklem belirlenmesinde aynı şirkette çalışma durumu, en fazla 4 yıllık iş deneyimine sahip olma ve 20-29 yaş aralığında bulunma kriterleri dikkate alınmıştır.

Araştırmada örneklem modeli olarak “Amaçlı rastgele örneklem” modeli kullanılmıştır. Amaçlı rastgele örneklem, sistematik ve rastgele seçilen durum

örneklerinin araştırmanın amacı doğrultusunda amaçlı bir şekilde tasnif edilmesidir (Marshall & Rossman, 2014). Bu yeni örnekleme, rasgele örnekleme ile belirlenen durumlardan daha zengin verilere ulaşabilmek ve araştırmanın inanılrlılığını arttırabilmek için yapılmaktadır (Flick, 2014). Araştırmacı öncelikle rasgele yöntemleri kullanarak evrenden bir örneklem grubu belirlemekte ve daha sonra bu grup içinden araştırmaya en çok katkı yapacağını düşündüğü küçük bir alt grubu seçmektedir (Tashakkori & Teddlie, 2010). Bu küçük grup amaçlı rastgele örneklemdir. Amaçlı rastgele örneklemin amacı, neden belli durumların araştırma için seçildiğine dair şüpheleri azaltarak, inanılrlılığı sağlamaktır (Creswell, 2013).

Araştırmanın amacına uygun olarak veriler 2019 yılı Nisan ayı içerisinde toplanmıştır. Çalışma grubunda yer alan genç yetişkinlerin demografik özelliklerini (cinsiyet, yaş, medeni durum, çevre ve öğrenim durumu) betimlemek amacıyla elde edilen frekans ve yüzde dağılımları aşağıda yer alan tablolarda sunulmuştur.

Çizelge 1: Genç Yetişkinlerin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
Kadın	99	46.7	46.7	46.7
Erkek	113	53.3	53.3	100,0
Toplam	212	100,0	100,0	

Çizelge 1'e göre çalışma grubunda bulunan genç yetişkinlerin 99'unun (%46.7) "kadın", 113'inin (%53.3) "erkek" olduğu görülmektedir.

Çizelge 1: Genç Yetişkinlerin Yaş Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
24 yaş ve altı	60	28.3	28.3	28.3
25 yaş	42	19.8	19.8	48.1
26 yaş	46	21.7	21.7	69.8
27 yaş ve üzeri	64	30.2	30.2	100,0
Toplam	212	100,0	100,0	

Çizelge 2'ye göre çalışma grubunda yer alan genç yetişkinlerin 60'ının (%28.3) "24 yaş ve altı", 42'sinin (%19.8) "25 yaş", 46'sının (%21.7) "26 yaş" ve 64'ünün (%30.2) "27 yaş ve üzeri" grubunda yer aldığı görülmektedir.

Çizelge 2: Genç Yetişkinlerin Medeni Durum Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
Evli	72	34.0	34.0	34.0
Bekar	140	66.0	66.0	100,0
Toplam	212	100,0	100,0	

Çizelge 3’e göre çalışma grubunda bulunan genç yetişkinlerin 72’sinin (%34.0) “evli”, 140’ının (%66.0) “bekar” olduğu görülmektedir.

Çizelge 3: Genç Yetişkinlerin Yetiştği Çevre Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
İl merkezi	156	73.6	73.6	73.6
İlçe merkezi	51	24.1	24.1	97.6
Köy	5	2.4	2.4	100,0

Toplam	212	100,0	100,0
--------	-----	-------	-------

Çizelge 4’e göre çalışma grubunda yer alan genç yetişkinlerin 156’sının (%73.6) “il merkezi”, 51’inin (%24.1) “ilçe merkezi” ve 5’inin (%2.4) “köy” olan çevrelerde yetiştiği görülmektedir.

Çizelge 4: Genç Yetişkinlerin Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
Ortaöğretim	7	3.3	3.3	3.3
Lisans	157	74.1	74.1	77.4
Lisansüstü	48	22.6	22.6	100,0
Toplam	212	100,0	100,0	

Çizelge 5’e göre çalışma grubunda yer alan genç yetişkinlerin 7’sinin (%3.3) “ortaöğretim”, 157’sinin (%74.1) “lisans” ve 48’inin (%22.6) “lisansüstü” eğitim aldıkları görülmektedir.

3.3 Veri Toplama Aracı

Araştırmada “Kişisel Bilgi Formu”, “Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu (5FKE-KF)” ve “Karar Stratejileri Ölçeği” kullanılarak genç yetişkinlerden ver kullanılmıştır.

3.3.1 Kişisel bilgiler formu

Araştırmaya katılan genç yetişkinlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla katılımcılar tarafından doldurulan formdur. Araştırmacı tarafından hazırlanan form genç yetişkinlerin cinsiyet, yaş, medeni durum, yetiştiği çevre ve eğitim durumunu belirlemeye yönelik soruları içermektedir.

3.3.2 Beş faktörlü kişilik envanteri kısa formu (5FKE-KF)

Genç yetişkinlerin kişilik tiplerini belirlemek amacıyla Büyük Beş-50 Kişilik Testi’nin Türkçe literatürüne Tatar (2017) tarafından yapılmış Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formu (5FKE-KF) ölçme aracı kullanılmıştır. Ölçekte yer alan maddeler bireysel öz-değerlendirmeye dayalı olarak hazırlanmıştır. Ölçekte 50 madde bulunmakta olup 24 madde ters madde olarak yer almaktadır. Ölçekte bulunan her bir madde beşli likert olarak hazırlanmış olup, en düşük puan (1) “Hiç uygun değil”, en yüksek puan (5) “Çok uygun” olarak isimlendirilmiştir. Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formu, her boyutta 10 madde olmak üzere “dışa dönüklük”, “uyumluluk”, “sorumluluk”, “duygusal dengelilik” ve “zeka/hayal gücü” olmak üzere beş boyuttan meydana gelmektedir. Ölçekte yer alan maddelerin alt boyutlara göre dağılımları Tablo 6’da yer almaktadır.

Çizelge 5: Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formunun (5FKE-KF) Boyutlarında Yer Alan Maddelerin Dağılımı

Alt boyut	Alt boyutta yer alan maddeler
Dışa dönüklük	1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36, 41, 46
Uyumluluk	2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37, 42, 47
Sorumluluk	3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38, 43, 48
Duygusal dengelilik	4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39, 44, 49
Zeka/hayal gücü	5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50

5FKE-KF kişilik envanterinin Tatar (2017) tarafından Türkçe'ye yapılan uyarlama çalışmasında Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı, dışa dönüklük boyutunda .75, uyumluluk boyutunda .79, sorumluluk boyutunda .68, duygusal dengelilik boyutunda .85 ve zeka/hayal gücü boyutunda .76 bulunmuştur. Araştırmamızda ise “dışa dönüklük” boyutunda .86, “uyumluluk” boyutunda .78, “sorumluluk” boyutunda .87, “duygusal dengelilik” boyutunda .83 ve “zeka/hayal gücü” boyutunda .66 olarak bulunmuştur.

3.3.3 Karar stratejileri ölçeği

Karar Stratejileri Ölçeği, karar verme sürecinde bireylerin benimsedikleri davranışları belirlemek amacıyla Kuzgun (1992) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 40 madde ve 4 boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte yer alan boyutlar, “iç tepkisel karar verme”, “bağımlı

karar verme”, “mantıklı karar verme” ve “kararsız” olarak ifade edilmektedir. Her bir alt boyutta 10 madde yer almaktadır. Hazırlanan ölçek dördümlük likert (1-Hiçbir zaman, 2-Ara sıra, 3-Sıklıkla, 4-Her zaman) olarak hazırlanmış ve puanlaması da buna göre yapılmıştır. Her bir alt boyuttan en düşük 10, en yüksek 40 puan alınmaktadır. Her boyutta alınan puanın artması o boyuta ilişkin karar almanın arttığını ifade etmektedir. Ölçekte yer alan 40 maddenin 34’ü normal puanlanmış, 6 maddenin ters puanlanmıştır. Ters puanlama yapılan maddeler “bağımlı karar verme” alt boyutunda yer almaktadır. Karar stratejileri ölçeğinde bulunan maddelerin boyutlara göre dağılımı ve güvenirlik katsayılarına ilişkin bilgilere Tablo 7’de yer verilmiştir.

Çizelge 6: Karar Stratejileri Ölçeği Alt Boyutlarında Yer Alan Maddeler ve Güvenirlik Katsayısı Değerleri

Alt boyut	Alt boyuta ilişkin maddeler	Uyarlama çalışması güvenirlik katsayısı	Araştırmamızda güvenirlik katsayısı
İç tepkisel karar verme	1, 11, 15, 17, 18, 21, 26, 28, 32, 35	.74	.774
Bağımlı karar verme	4, 10, 12, 14, 19, 22, 25, 30, 31, 37	.55	.721
Mantıklı karar verme	2, 3, 6, 9, 27, 29, 33, 34, 38, 40	.72	.701
Kararsız	5, 7, 8, 13, 16, 20, 23, 24, 36, 39	.70	.801

Araştırmamızda Karar Stratejileri Ölçeği için yapılan Cronbach Alpha güvenilirlik analizleri sonuçları incelendiğinde güvenilirlik katsayısının bütün boyutlarda güvenilir olduğu ortaya çıkmış olup toplanmış olan veriler araştırmanın amacına uygun olarak analiz edilebilir.

3.4 Veri Toplama Süreci

Çalışma grubunda bulunan bir telekomünikasyon şirketinin farklı iş kollarında en fazla 4 yıllık iş deneyimine sahip 20-29 yaş grubundaki yetişkinlerden amaca uygun veri toplamak için araştırmacı ve danışman tarafından veri toplama araçları belirlenmiştir. Bu işlemten sonra araştırmacı kullanacağı ölçekler için gerekli olan izinleri almıştır. Ölçekler ve kişisel bilgiler formu oluşturulduktan sonra ölçme aracı Google Form üzerine aktarılarak elektronik bir hale dönüştürülmüştür. Uygulamanın yapılacağı telekomünikasyon şirketinden gerekli olan izinler alınmıştır. Daha sonra çalışma grubundaki kriterler dikkate alınarak uygulama yapılacak olan çalışanlar tespit edilmiştir. Tespit edilen çalışma grubuna 2019 yılı Mart-Mayıs ayları içerisinde veri toplama aracı ulaştırılmıştır. Ölçeğin nasıl doldurulacağı ve araştırmanın amacı hakkında bilgi elektronik ortama yansıtılmış, gönüllü ve istekli olan çalışanların doldurulmuştur. Ölçme aracının uygulama süresinin 15-20 dakika arasında sürdüğü görülmüştür.

3.5 Verilerin Analizi

Verilerin analiz sürecinden önce Google Form ile elde edilen verilerin istatistik programına aktarılması işlemi yapılmıştır. Araştırmanın amacı ve alt amaçlarına uygun olarak gerekli analizlere gerçekleştirilmeden veri grubu denetlenmiş ve

yapılacak olan istatistiki analizlere ilişkin varsayımlar test edilmiştir. Elde edilen veri grubunun yapısal özelliklerini belirlemek için betimsel analizler gerçekleştirilmiştir. Veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır.

Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formu (5FKE-KF) için elde edilen basıklık ve çarpıklık değerleri aşağıda Tablo 8’de yer almaktadır.

Çizelge 7: Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formuna (5FKE-KF) İlişkin Çarpıklık Ve Basıklık Değerleri

	Çarpıklık	Basıklık
Dışa dönüklük	-.661	1.001
Uyumluluk	-.497	-.374
Sorumluluk	-.674	-.325
Duygusal dengelilik	-.345	-.168
Zeka/hayal gücü	-.249	.004

Karar Stratejileri Ölçeği için elde edilen basıklık ve çarpıklık değerleri aşağıda Çizelge 9’da yer almaktadır.

Çizelge 8: Karar Stratejileri Ölçeğine İlişkin Çarpıklık Ve Basıklık Değerleri

	Çarpıklık	Basıklık
İç tepkisel karar verme	.593	1.247
Bağımlı karar verme	-.103	.037
Mantıklı karar verme	.440	-.078
Kararsız	.332	.845

Çizelge 8 ve 9 incelendiğinde Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formu (5FKE-KF) ve Karar Verme Stratejileri Ölçeği'nin alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.500 ile +1.500 arasında olduğu belirlenmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013), çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.500 ile +1.500 arasında yer alması durumunda verilerin normal dağılım gösterdiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle araştırmanın amacı ve alt amaçlarında yapılacak olan analizlerde parametrik istatistikî analizler kullanılacaktır.

Beş Faktörlü Kişilik Envanteri Kısa Formu (5FKE-KF) ve Karar Verme Stratejileri Ölçeği puanlarının cinsiyet, medeni durum, yetiştiği çevre ve eğitim durumuna göre anlamlı olarak farklılaşma durumunu belirlemek için bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Yaş değişkenine göre puanların aritmetik ortalamasında anlamlı

farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ortaya çıkan farklılaşmanın hangi gruplar arasında meydana geldiğini belirlemek için de yardımcı analizler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen t-testi ve One Way ANOVA analizlerinde anlamlılık değeri olarak .05 kabul edilmiştir. Genç yetişkinlerin kişilik tipleri ile karar stratejileri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Gerçekleştirilen korelasyon analizinde korelasyon katsayısı; 0.20 altında ise “düşük”, 0.20-0.39 “zayıf”, 0.40-0.59 “orta”, 0.60-0.79 “yüksek” ve 0.80-1.00 “çok yüksek” düzeyi belirtmektedir.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde çalışma grubunda bulunan genç yetişkinlerin kişilik tipleri ve karar stratejilerine ilişkin puanların dağılımına yer verilmiştir. Ayrıca genç yetişkinlerin kişilik tipleri ve karar stratejileri puanlarının bazı demografik değişkenlere göre farklılaşma durumlarına ilişkin bulgularda yer almaktadır. Bunların yanında genç yetişkinlerin kişilik tipleri ile karar stratejileri arasındaki ilişkinin ortaya konduğu bulgu da bu bölümde sunulmuştur.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerin kişilik tipleri nasıldır?” alt problemine ilişkin olarak yapılan betimsel analizler sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 10’da yer almaktadır.

Çizelge 9: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tiplerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Kişilik tipleri	N	$\bar{x}$	Ss
Dışa dönüklük	212	3.658	.671
Uyumluluk	212	4.245	.479
Sorumluluk	212	4.153	.629
Duygusal dengelik	212	3.654	.646

Zeka/hayal gücü	212	3.925	.434
-----------------	-----	-------	------

Çizelge 10’a göre çalışma grubunda yer alan genç yetişkinlerin kişilik tipleri ortalama puanları incelendiğinde “dışa dönüklük” boyutunun 3.658, “uyumluluk” boyutunun 4.245, “sorumluluk” boyutunun 4.153, “duygusal dengelilik” boyutunun 3.654 ve “zeka/hayal gücü” boyutunun 3.925 olduğu ortaya çıkmıştır. Genç yetişkinlerin uyumluluk boyutunun yüksek olduğu, dışa dönüklük ve duygusal dengelilik boyutlarının ise düşük olduğu görülmektedir. Bu bulgudan hareketle genç yetişkinlerin kişilik olarak uyumlu oldukları söylenebilir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde kişilik tipleri ortalama puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” alt problemine ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar t-testi analizine ilişkin bulgular Tablo 11’de yer almaktadır.

Çizelge 10: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Dışa dönüklük	Kadın	99	3.745	.625	.062	1.211	210	.227

	Erkek	113	3.633	.707	.066			
	Kadın	99	4.341	.452	.045			
Uyumluluk						2.763	210	.006
	Erkek	113	4.161	.488	.045			
	Kadın	99	4.211	.633	.063			
Sorumluluk						1.243	210	.215
	Erkek	113	4.103	.624	.058			
	Kadın	99	3.698	.694	.069			
Duygusal dengelilik						.912	210	.363
	Erkek	113	3.616	.601	.056			
	Kadın	99	3.886	.451	.045			
Zeka/hayal gücü						- 1.198	210	.232
	Erkek	113	3.958	.417	.039			

Çizelge 11'e göre, genç yetişkinlerin kişilik tipleri alt boyut puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için gerçekleştirilen t-testi sonucunda "uyumluluk" ($t= 2.763$; $p<.05$) boyutunda anlamlı bir farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Uyumluluk boyutunda ortaya çıkan anlamlı farklılaşmanın kadın genç yetişkinler lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu doğrultusunda kadın

genç yetişkinlerin erkek genç yetişkinlere göre kişilik tipleri boyutları arasında yer alan uyumluluğu daha fazla sergiledikleri söylenebilir. “Dışa dönüklük” ($t= 1.211$; $p>.05$), “sorumluluk” ($t= 1.243$; $p>.05$), “duygusal dengelilik” ($t= .912$; $p>.05$) ve “zeka/hayal gücü” ($t= -1.198$; $p>.05$) kişilik tipleri alt boyutları puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Ortaya bir farklılaşma çıkmamasına rağmen kişilik tipleri alt boyutlarından olan dışa dönüklük, sorumluluk ve duygusal dengelilik boyutlarında kadın genç yetişkinlerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu, zeka/hayal gücü boyutunda ise erkek genç yetişkinlerin puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde kişilik tipleri ortalama puanları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” alt problemine ilişkin olarak yapılan Tek Yönlü Varyans (One Way ANOVA) analizine ilişkin bulgular Tablo 12’de yer almaktadır.

Çizelge 11: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	$\bar{x}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Dışa dönüklük	24 yaş ve altı	60	3.625	.775	G.Arası	.386	3	.129	.283	.838

	25 yaş	42	3.735	.604	G.İçi	94.692	208	.455	
	26 yaş	46	3.678	.707	Toplam	95.078	211		
	27 yaş ve üzeri	64	3.715	.586					
	24 yaş ve altı	60	4.228	.474	G.Arası	.128	3	.043	
	25 yaş	42	4.281	.501	G.İçi	48.318	208	.232	
Uyumluluk	26 yaş	46	4.215	.451	Toplam	48.446	211		.184 .908
	27 yaş ve üzeri	64	4.260	.496					
	24 yaş ve altı	60	4.125	.599	G.Arası	1.606	3	.535	
	25 yaş	42	4.088	.665	G.İçi	82.061	208	.395	
Sorumluluk	26 yaş	46	4.071	.711	Toplam	83.667	211		1.357.257
	27 yaş ve üzeri	64	4.282	.563					

Duygusal dengellilik	24 yaş ve altı	60	3.643	.598	G.Arası	2.270	3	.757	
	25 yaş	42	3.540	.715	G.İçi	85.896	208	.413	
	26 yaş	46	3.569	.775	Toplam	88.165	211		1.832.142
	27 yaş ve üzeri	64	3.801	.515					
Zeka/hayal gücü	24 yaş ve altı	60	3.878	.441	G.Arası	.832	3	.277	
	25 yaş	42	3.914	.468	G.İçi	38.945	208	.187	
	26 yaş	46	3.867	.407	Toplam	39.778	211		1.481.221
	27 yaş ve üzeri	64	4.017	.417					

Çizelge 12’ye göre genç yetişkinlerin kişilik tipleri alt boyut puanlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda “dışa dönüklük” ($F = .283$; $p > .05$), “uyumluluk” ($F = .184$; $p > .05$), “sorumluluk” ($F = 1.357$; $p > .05$), “duygusal dengellilik” ($F = 1.832$; $p > .05$) ve “zeka/hayal gücü” ($F = 1.481$; $p > .05$) boyutlarında grupların aritmetik

ortalamları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı ortaya çıkmıştır. Yaş değişkeninin kişilik alt boyutlarında bir farklılaşma meydana getirmediği söylenebilir.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde kişilik tipleri ortalama puanları medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” alt problemine ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar t-testi analizine ilişkin bulgular Tablo 13’de yer almaktadır.

Çizelge 12: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Medeni Duruma Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	$Sh_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Dışa dönüklük	Evli	72	3.833	.643	.075	2.318	210	.021
	Bekar	140	3.610	.675	.057			
Uyumluluk	Evli	72	4.395	.413	.048	3.349	210	.001
	Bekar	140	4.168	.493	.041			

Sorumluluk	Evli	72	4.333	.590	.069	3.035	210	.003
	Bekar	140	4.061	.631	.053			
Duygusal dengelilik	Evli	72	3.869	.569	.067	3.563	210	.000
	Bekar	140	3.544	.657	.055			
Zeka/hayal gücü	Evli	72	3.905	.416	.049	-.467	210	.641
	Bekar	140	3.935	.444	.037			

Çizelge 13'e göre, genç yetişkinlerin kişilik tipleri alt boyut puanlarının medeni duruma göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için gerçekleştirilen t-testi sonucunda “dışa dönüklük” ($t= 2.318$; $p<.05$), “uyumluluk” ($t= 3.349$; $p<.05$), “sorumluluk” ($t= 3.035$; $p<.05$) ve “duygusal dengelilik” ($t= 3.563$; $p<.05$) boyutlarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk ve duygusal dengelilik boyutlarında anlamlı farklılaşmanın “evli” olan genç yetişkinler lehine olduğu görülmektedir. Evli olan genç yetişkinler kişilik tipleri olan dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk ve duygusal dengelilik de bekar olan genç yetişkinlere göre kişilik tipleri daha belirgindir. “Zeka/hayal gücü” boyutunda medeni duruma göre anlamlı bir

farklılaşmanın olmadığı ortaya çıkmıştır ($t=-.467; p>.05$). Zeka/hayal gücü boyutunda bir farklılaşma ortaya çıkmamasına rağmen “bekar” olan genç yetişkinlerin zeka/hayal gücü puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde kişilik tipleri ortalama puanları yetiştikleri çevreye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? alt problemine ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar t-testi analizine ilişkin bulgular Tablo 14’de yer almaktadır.

Çizelge 13: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Yetiştikleri Çevreye Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	$Sh_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Dışa dönüklük	İl merkezi	156	3.655	.686	.054	-1.149	205	.252
	İlçe	51	3.780	.643	.090			
Uyumluluk	İl merkezi	156	4.230	.488	.039	-1.192	205	.235
	İlçe	51	4.321	.431	.060			
Sorumluluk	İl merkezi	156	4.110	.645	.051		205	.114

	İlçe	51	4.272	.596	.083	-1.587		
	İl merkezi	156	3.612	.652	.052			
Duygusal dengelilik						-1.659	205	.099
	İlçe	51	3.786	.643	.090			
	İl merkezi	156	3.900	.439	.035			
Zeka/hayal gücü						-1.402	205	.162
	İlçe	51	3.998	.415	.058			

Çizelge 14'e göre, genç yetişkinlerin kişilik tipleri alt boyut puanlarının yetiştikleri çevreye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için gerçekleştirilen t-testi sonucunda “dışa dönüklük” ($t = -1.149$; $p < .05$), “uyumluluk” ($t = -1.192$; $p < .05$), “sorumluluk” ($t = -1.587$; $p < .05$), “duygusal dengelilik” ($t = -1.659$; $p < .05$) ve “zeka/hayal gücü” ($t = -1.402$; $p < .05$) boyutlarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir. Kişilik tipleri alt boyutları genç yetişkinlerin yetiştikleri çevreye bir farklılık göstermemesine rağmen bütün alt boyutlarda “ilçe” de yetişen genç yetişkinlerin puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde kişilik tipleri ortalama puanları eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” alt problemine ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar t-testi analizine ilişkin bulgular Tablo 15’de yer almaktadır.

Çizelge 14: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Dışa dönüklük	Lisans	157	3.686	.653	.052	.441	203	.660
	Lisansüstü	48	3.637	.743	.107			
Uyumluluk	Lisans	157	4.248	.482	.038	.348	203	.728
	Lisansüstü	48	4.220	.469	.067			
Sorumluluk	Lisans	157	4.129	.624	.049	-.551	203	.582
	Lisansüstü	48	4.187	.661	.095			

	Lisans	157	3.668	.635	.050			
Duygusal dengelilik						.602	203	.548
	Lisansüstü	48	3.604	.676	.097			
	Lisans	157	3.908	.419	.033			
Zeka/hayal gücü						-.992	203	.323
	Lisansüstü	48	3.979	.460	.066			

Çizelge 14'e göre, genç yetişkinlerin kişilik tipleri alt boyut puanlarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için gerçekleştirilen t-testi sonucunda “dışa dönüklük” ($t = .441$; $p < .05$), “uyumluluk” ($t = .348$; $p < .05$), “sorumluluk” ($t = -.551$; $p < .05$), “duygusal dengelilik” ($t = .602$; $p < .05$) ve “zeka/hayal gücü” ($t = -.992$; $p < .05$) boyutlarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir. Kişilik tipleri alt boyutları genç yetişkinlerin eğitim durumuna göre bir farklılık göstermemesine rağmen “dışa dönüklük”, “uyumluluk” ve “duygusal dengelilik” alt boyutlarında lisans mezunu genç yetişkinlerin puan ortalamaları lisansüstü mezunu olan genç yetişkinlere göre daha yüksektir. Bunun yanında “sorumluluk” ve “zeka/hayal gücü” boyutlarının eğitim durumuna göre puan ortalamaları incelendiğinde lisansüstü eğitim mezunu olanların puan ortalamaları lisans mezunu olanların puan ortalamalarından daha yüksektir.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri nasıldır?” alt problemine ilişkin olarak yapılan betimsel analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 16’da yer almaktadır.

Çizelge 15:Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejilerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Karar verme stratejileri	N	$\bar{x}$	Ss
İç tepkisel karar verme	212	2.428	.307
Bağımlı karar verme	212	2.648	.222
Mantıklı/sistematik karar verme	212	2.380	.314
Kararsız	212	2.489	.334
Karar verme stratejisi	212	2.486	.200

Çizelge 16’ya göre çalışma grubunda yer alan genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyutları ortalama puanları incelendiğinde “iç tepkisel karar verme” boyutunun 2.428, “bağımlı karar verme” boyutunun 2.648, “mantıklı/sistematik karar verme” boyutunun 2.380 ve “kararsızlık” boyutunun 2.489 olduğu belirlenmiştir. Genç yetişkinlerin karar verme stratejilerine ilişkin puan ortalamalarının 2.486 olduğu görülmektedir. Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyutlarından bağımlı

karar vermenin yüksek olduğu, mantıklı/sistematiik karar vermenin ise düşük olduğu gör÷lmektedir. Bu bulgu doğrultusunda genç yetişkinlerin karar verme stratejilerini kullanırken bağımlı bir karar verme davranışı gösterdikleri söylenebilir. Ayrıca genç yetişkinlerin karar verme stratejileri bakımından “orta” düzeyde oldukları gör÷lmekte olup bu durumun geliştirilmesi gerekmektedir.

Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde karar verme stratejileri ortalama puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? alt problemine ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar t-testi analizine ilişkin bulgular Tablo 17’de yer almaktadır.

Çizelge 16: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}$	ss	$Sh_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İç tepkisel karar verme	Kadın	99	2.415	.308	.031	-.582	210	.561
	Erkek	113	2.439	.307	.028			
Bağımlı karar verme	Kadın	99	2.629	.230	.023	-1.184	210	.238
	Erkek	113	2.665	.214	.020			

Mantıklı/sistematiik verme	Kadın	99	2.408	.334	.033	1.210	210	.227
	Erkek	113	2.355	.294	.027			
Kararsızlık	Kadın	99	2.509	.331	.033	.811	210	.418
	Erkek	113	2.471	.338	.031			
Karar verme stratejisi	Kadın	99	2.490	.202	.020	.261	210	.795
	Erkek	113	2.483	.199	.018			

Çizelge 17'ye göre, genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyut puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda, “iç tepkisel karar verme” ($t = -.582$; $p > .05$), “bağımlı karar verme” ($t = -1.184$; $p > .05$), “mantıksal/sistematiik karar verme” ($t = 1.210$; $p > .05$) ve “kararsızlık” ($t = .811$; $p > .05$) boyutlarının puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca karar verme stratejisi puan ortalaması ile cinsiyet arasında da anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı ($t = .261$; $p > .05$) elde edilen bir başka bulgu olup “kadın” genç yetişkinlerin “erkek” genç yetişkinlere göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Alt boyutların puan ortalamaları arasında farklılaşma ortaya çıkmamasına rağmen iç tepkisel karar verme ve bağımlı karar verme boyutlarında “erkek” genç yetişkinlerin puan ortalamalarının “kadın” genç yetişkinlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak mantıklı/sistematiik

karar verme ve kararsızlık boyutlarında ise “kadın” genç yetişkinlerin puan ortalaması “erkek” genç yetişkinlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde karar verme stratejileri puanları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” alt problemine ilişkin olarak yapılan Tek Yönlü Varyans (One Way ANOVA) analizine ilişkin bulgular Tablo 18’de yer almaktadır.

Çizelge 17: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve <i>ss</i> Değerleri				ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i> <i>p</i>
İç tepkisel karar verme	24 yaş ve altı	60	2.448.291	G.Arası.507	3	.169			
	25 yaş	42	2.331.244	G.İçi	19.463	208	.094		
	26 yaş	46	2.465.293	Toplam	19.970	211			1.806.147
	27 yaş ve üzeri	64	2.446.359						

Bağımlı verme	24 yaş ve altı	60	2.653.233	G.Arası.057	3	.019	
	25 yaş	42	2.626.209	G.İçi	10.372	208 .050	
	26 yaş	46	2.634.224	Toplam	10.430	211	.382 .766
	27 yaş ve üzeri	64	2.668.221				
Mantıklı/sistemik karar verme	24 yaş ve altı	60	2.363.285	G.Arası.573	3	.191	
	25 yaş	42	2.290.298	G.İçi	20.284	208 .098	
	26 yaş	46	2.434.315	Toplam	20.857	211	1.957.122
	27 yaş ve üzeri	64	2.415.340				
Kararsızlık	24 yaş ve altı	60	2.483.316	G.Arası.222	3	.074	
	25 yaş	42	2.431.294	G.İçi	23.443	208 .113	.657 .579
	26 yaş	46	2.523.330	Toplam	23.665	211	

		27 yaş ve üzeri	64	2.507.379				
		24 yaş ve altı	60	2.487.194	G.Arası.259	3	.086	
		25 yaş	42	2.419.150	G.İçi	8.238	208	.040
Karar stratejisi	verme							2.179.092
		26 yaş	46	2.514.198	Toplam	8.497	211	
		27 yaş ve üzeri	64	2.509.229				

Çizelge 18'e göre genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyut puanlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, “iç tepkisel karar verme” ($F= 1.806$; $p>.05$), “bağımlı karar verme” ($F= .382$; $p>.05$), “mantıklı/sistemik karar verme” ($F= 1.957$; $p>.05$) ve “kararsızlık” ($F= .657$; $p>.05$) boyutlarında grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. Karar verme stratejisi puan ortalaması ile yaş arasında da anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı ($F= 2.179$; $p>.05$) elde edilen bir başka bulgudur. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda genç yetişkinlerin yaş farklılıkları karar verme stratejilerini alt boyutlarında ve karar verme stratejisinde anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkarmadığı söylenebilir.

Onuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde karar verme stratejileri puanları medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? alt problemine ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar t-testi analizine ilişkin bulgular Tablo 19’da yer almaktadır.

Çizelge 18: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Medeni Duruma Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İç tepkisel karar verme	Evli	72	2.447	.365	.043	.641	210	.522
	Bekar	140	2.418	.274	.023			
Bağımlı karar verme	Evli	72	2.633	.235	.027	-.715	210	.475
	Bekar	140	2.656	.215	.018			
Mantıklı/sistemik karar verme	Evli	72	2.375	.351	.041	-.172	210	.864
	Bekar	140	2.382	.294	.024			

Kararsızlık	Evli	72	2.470	.375	.044	-.570	210	.569
	Bekar	140	2.498	.312	.026			
Karar verme stratejisi	Evli	72	2.481	.237	.027	-.257	210	.797
	Bekar	140	2.489	.179	.015			

Çizelge 19’a göre, genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyut puanlarının medeni duruma göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda, “iç tepkisel karar verme” ($t = .641$; $p > .05$), “bağımlı karar verme” ($t = -.715$; $p > .05$), “mantıksal/sistemik karar verme” ($t = -.172$; $p > .05$) ve “kararsızlık” ($t = -.570$; $p > .05$) boyutlarının puan ortalamalarının medeni durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca karar verme stratejisi puan ortalaması ile medeni durum arasında da anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı ($t = -.257$; $p > .05$) elde edilen bir başka bulgudur. Alt boyutların puan ortalamaları arasında farklılaşma ortaya çıkmamasına rağmen iç tepkisel karar verme boyutunda “evli” genç yetişkinlerin puan ortalamalarının “bekar” genç yetişkinlerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bağımlı karar verme, mantıklı/sistemik karar verme ve kararsızlık boyutlarında ise “bekar” genç yetişkinlerin puan ortalaması “evli” genç yetişkinlere göre daha yüksektir.

On Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde karar verme stratejileri puanları yetiştikleri çevreye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? alt problemine ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar t-testi analizine ilişkin bulgular Tablo 20’de yer almaktadır.

Çizelge 19: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Yetiştikleri Çevreye Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İç tepkisel karar verme	İl merkezi	156	2.431	.299	.023	.158	205	.874
	İlçe	51	2.423	.335	.047			
Bağımlı karar verme	İl merkezi	156	2.645	.220	.017	-.487	205	.627
	İlçe	51	2.662	.217	.030			
Mantıklı/sistematik karar verme	İl merkezi	156	2.415	.319	.025	2.407	205	.017
	İlçe	51	2.296	.264	.037			

Kararsızlık	İl merkezi	156	2.512	.334	.026	1.304	205	.194
	İlçe	51	2.443	.308	.043			
Karar stratejisi	İl merkezi	156	2.501	.197	.015	1.410	205	.160
	İlçe	51	2.456	.195	.027			

Çizelge 20'ye göre, genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyut puanlarının yetiştikleri çevreye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda, “iç tepkisel karar verme” ($t = .158$; $p > .05$), “bağımlı karar verme” ($t = -.487$; $p > .05$) ve “kararsızlık” ($t = 1.304$; $p > .05$) boyutlarının puan ortalamalarının yetiştikleri çevre değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. “Mantıklı/sistemik karar verme” boyutunun genç yetişkinlerin yetiştikleri çevreye göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ($t = 2.407$; $p < .05$) ve bu farklılaşmanın da il merkezinde yetişen genç yetişkinler lehine olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu doğrultusunda il merkezinde yetişen genç yetişkinlerin mantıklı/sistemik karar verme becerilerinin daha fazla geliştiği söylenebilir. Ayrıca karar verme stratejisi puan ortalaması ile yetiştikleri çevre arasında da anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı ($t = 1.410$; $p > .05$) elde edilen bir başka bulgu olup il merkezinde yetişen genç yetişkinlerin puan ortalamalarının ilçede yetişenlere göre daha yüksek olduğu söylenebilir. İç tepkisel karar verme, bağımlı karar verme ve kararsızlık boyutlarında yetişilen çevreye göre bir anlamlı farklılaşma ortaya çıkmamasına rağmen iç tepkisel karar verme ve kararsızlık boyutunda il merkezinde

yetişen, bağımlı karar vermede ise ilçede yetişen genç yetişkinlerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu doğrultusunda ilçede yetişen genç yetişkinlerin daha fazla bağımlı karar verdikleri söylenebilir.

On İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde karar verme stratejileri puanları eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? alt problemine ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar t-testi analizine ilişkin bulgular Tablo 21’de yer almaktadır.

Çizelge 20: Genç Yetişkinlerin Karar Verme Stratejileri Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	$Sh_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İç tepkisel karar verme	Lisans	157	2.421	.293	.023	.234	203	.815
	Lisansüstü	48	2.410	.283	.040			
Bağımlı karar verme	Lisans	157	2.658	.224	.017	.615	203	.539
	Lisansüstü	48	2.635	.214	.031			

Mantıklı/sistematik karar verme	Lisans	157	2.360	.302	.024	-1.271	203	.205
	Lisansüstü	48	2.425	.325	.047			
Kararsızlık	Lisans	157	2.461	.314	.025	-1.473	203	.142
	Lisansüstü	48	2.539	.338	.048			
Karar stratejisi verme	Lisans	157	2.475	.191	.015	-.853	203	.395
	Lisansüstü	48	2.502	.196	.028			

Çizelge 21'e göre, genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyut puanlarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda, "iç tepkisel karar verme" ($t = .234$; $p > .05$), "bağımlı karar verme" ($t = .615$; $p > .05$), "mantıksal/sistematik karar verme" ($t = -1.271$; $p > .05$) ve "kararsızlık" ($t = -1.473$; $p > .05$) boyutlarının puan ortalamalarının eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca karar verme stratejisi puan ortalaması ile eğitim durumu arasında da anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı ($t = -.853$; $p > .05$) elde edilen bir başka bulgu olup "lisansüstü" eğitim durumuna sahip olan genç yetişkinlerin "lisans" eğitim durumuna sahip genç yetişkinlere göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Alt boyutların puan ortalamaları arasında farklılaşma ortaya çıkmamasına rağmen iç tepkisel karar verme ve bağımlı karar verme boyutlarında "lisans" eğitim durumuna

sahip genç yetişkinlerin puan ortalamalarının “lisansüstü” eğitim durumuna sahip genç yetişkinlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak mantıklı/sistemik karar verme ve kararsızlık boyutlarında ise “lisansüstü” eğitim durumuna sahip genç yetişkinlerin puan ortalaması, “lisans” eğitim durumuna sahip genç yetişkinlerin puan ortalamasına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

On Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Genç yetişkinlerde kişilik tipleri ile karar verme stratejileri puanları arasındaki ilişki nasıldır?” alt problemindeki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla yapılan Pearson Korelasyon analizine ilişkin bulgular Tablo 22’de yer almaktadır.

Çizelge 21: Genç Yetişkinlerin Kişilik Tipleri Puanları İle Karar Verme Stratejileri Puanları Arasında Yapılan Pearson Korelasyon Sonuçları

	Uyumluluk	Sorumluluk	Duygusal	Zeka/hayal gücü	İç tepkisel karar	Bağımlı karar	Mantıklı karar	Kararsızlık	Karar verme
Dışa dönüklük	1.0	0							
Uyumluluk	.44**	1.00							
Sorumluluk	.27**	.35**	1.00						

Duygusal dengelilik	.30**	.30**	.46**	1.00						
Zeka/hayal gücü	.34**	.26**	.31**	.21**	1.00					
İç tepkisel karar verme	.05	-.10	-.04	.04	.04	1.00				
Bağımlı karar verme	.02	.00	.01	.07	.01	-.01	1.00			
Mantıklı karar verme	-.02	-.03	-.06	.03	.04	.41**	-.05	1.00		
Kararsızlık	-.00	-.13	-.04	.00	.08	.57**	-.13	.55**	1.00	
Karar verme stratejisi	.01	-.10	-.05	.05	.07	.78**	.19**	.76**	.82**	1.00

**<0,01; *<0,05

Çizelge 22'ye göre araştırmaya katılan genç yetişkinlerin kişilik tipleri puanları ile karar verme stratejileri arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda karar verme stratejisi ile “dışa dönüklük” ($r = .01$; $p > .01$), “uyumluluk” ($r = -.10$; $p > .01$), “sorumluluk” ($r = -.05$; $p > .01$), “duygusal dengelilik” ($r = .05$; $p > .01$) ve “zeka/hayal gücü” ($r = .07$; $p > .01$) arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Elde

edilen bu bulgular doğrultusunda araştırmaya katılan genç yetişkinlerin kişilik tiplerinin karar verme stratejileri ile ilişkisinin olmadığı söylenebilir.

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

TUİK 2017 yılı verilerine göre Türkiye’de 20-29 yaş aralığında 12.687.052 genç yetişkin bulunmakta ve toplam nüfusun %15.47’sini oluşturmaktadır (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2019). Birleşmiş Milletlerin nüfus verileri ile karşılaştırıldığında Türkiye’de yaşayan genç yetişkin sayısı Portekiz, İsviçre, Norveç, Finlandiya ve Yunanistan gibi Avrupa ülkelerinin nüfusundan daha fazladır (World Population Prospects, 2019). Enerji ve heyecanlarının en üst seviyede olduğu bu dönemde sosyal hayata giriş yapan genç yetişkinleri anlamak için yapılan çalışmalar önem taşımaktadır.

Bir kimlik duygusu geliştiren gençlerin bu dönemde karşılaşacakları psiko-sosyal kriz yakınlık kurmaya karşı soyutlanmadır. Samimiyet, yaklaşma sürecinde kendi kimliğini kaybetme korkusu olmadan başka biriyle açık, hassas, destekleyici bir ilişki yaşama kapasitesidir. Böyle bir ilişkide ortaklar bilişsel ve duygusal olarak birbirlerinin bakış açılarını anlayabilir. (Erikson, 1982). Karşı cins ile yaşanan yakınlışmanın dışında, yakınlığın geliştirilmesinin uygun olduğu iş ortamı, sosyal, dini ve kültürel organizasyonlar gibi başka bağlamlar da vardır. Çevresindeki bireyler ile yakınlışmalar kuramayan genç yetişkinler sürekli olarak kendileri ve diğerleri arasında engeller kurabilirler. Yakınlığı kendi kimlikleri sınırlarının bir bulanıklığı olarak görür ve bu nedenle samimi ilişkilerde yer almak konusunda isteksiz olabilirler (Zastrow & Kirst-Ashman, 2007). Ayrıca toplumumuzdaki geleneksel sosyalleşme kalıpları, yakınlık kurulmasında erkekler ve kadınlar için farklı problemler yaratmaktadır.

Bu araştırma, genç yetişkinlerde kişilik tipleri ile karar verme stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Birçok kurumun yetenekli gençleri çalışanları arasına dâhil etmek için düzenlediği genç yetenek programlarında adaylar birçok elemenden geçerek kendilerine çalışma hayatında yer bulmaktadırlar. Bu çalışmaya dâhil olan bireyler, bu programlarda birçok seçme kriterini başarı ile geçmiş bireylerdir. Üniversiteden yeni mezun olan gençlerin en çok çalışmayı tercih ettikleri sektörlerden birinin telekom sektörü olması nedeni ile bu çalışmada özellikle telekom sektöründe çalışan genç yetişkinler tercih edilmiştir. Bu amaçla öncelikle genç yetişkin bireylerin kişilik tipleri belirlenmiş ve daha sonra kullandıkları karar verme stratejileri belirlenerek bu ikisi arasındaki ilişkinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Yapılan araştırmada 20 – 29 yaş arasındaki genç yetişkinlerin kişilik tiplerine ait bulgular incelendiğinde “uyumluluk” kişilik tipi boyutunun (4.245) ve “sorumluluk” kişilik tipi boyutunun (4.153), diğerlerine göre daha yüksek çıktığı gözlemlenmiştir. Bu araştırma grubu içerisinde “duygusal dengelilik” boyutunun (3.654) en düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan farklı bir araştırmaya göre uyumluluk, dışadönüklük, iyimserlik, özgüven gibi kişilik özelliklerinin bireylerin yaşam doyumları üzerinde pozitif yönlü etkileri bulunmuştur (Erdemir, 2000). Doyum ve uyumluluk kavramlarının aynı olduğunu belirten araştırmacılar bu görüşlerini yaşamlarında doyum düzeyleri yüksek olan bireylerin aynı zamanda uyumlu kişilik tipini sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu iki kavramın birbirleri ile güçlü bir şekilde ilişki olmalarına karşın, iki kavramın farklı olduğunu belirtmişlerdir (Erberk, Beştepe, Akar, Eradamlar, & Alpkan, 2005).

99 kadın ve 113 erkek katılımcının değerlendirildiği genç yetişkinlerde kişilik tiplerinin alt boyutunun cinsiyete göre farklılığını belirlemek için gerçekleştirilen t-testi sonucunda “uyumluluk” ($t=2.763$; $p<.05$) boyutunda anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görüşmüştür. Kadın genç yetişkinlerin erkek genç yetişkinlere göre kişilik

tipleri boyutları arasında yer alan uyumluluğu daha fazla sergilediği görüşmüştür. Kişilik özellikleri ile girişimcilik eğitimleri arasındaki ilişkinin incelendiği başka bir araştırmada, “uyumluluk” alt boyutunda kadınlar lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgulara göre, kadınların erkeklere göre daha uyumlu ve gelişime açık oldukları görülmüştür (Boz, Buluk, Kaya, & Arslantaş, 2016). Tatlılıoğlu (2014) tarafından yapılan çalışmada ise kız öğrencilerin duygusal dengesizlik puan ortalamaları erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Çocuk ergenlerde depresyon epidemolojisi üzerine yapılan çalışmada kızların, erkek ergenlere göre, depresyona daha fazla girdiği” ortaya çıkmıştır (Öy, 1995). Evrimsel psikoloji bakış açısı ile değerlendirildiğinde, evrim boyunca, kadın ve erkekler, cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıkların doğal bir sonucu olarak sosyal hayatta farklı rolleri üstlenmişlerdir. Bu farklılıklar evrim boyunca tutarlı olduğu için, insan zihninin cinsiyete özel psikolojik eğilimler geliştiği düşünülmektedir. Başka bir deyişle, erkeklerin ve kadınların, evrim boyunca farklı problemlerle yüzleşmenin bir sonucu olarak, onları farklı düşünce, hissetme ve eylem biçimlerine yönelten farklı beyinleri olduğu tahmin edilmektedir (Cervone & Pervin, 2013).

Genç yetişkinlerde kişilik tiplerinin ortalama puanlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediği yapılan tek yönlü varyans analizi ile görülmüştür. Araştırmanın katılımcılarının yaş aralığının 20 ile 29 olarak dar bir alanda belirlenmesi ve yaş aralığının çok az olması, yaşa bağlı kişilik tiplerinin farklılaşmamasında etken olduğu düşünülmektedir. Buna karşın yaşa bağlı kişilik tiplerinde değişimin gözlemlenmesi için uzun süreli çalışmalarla farklı zaman diliminde aynı kişilik özelliklerini ölçülmesi gerekmektedir. Bu şekilde yapılan çalışmada uzun süre boyunca bile, bir zamandan diğerine yapılan değerlendirmeler arasındaki korelasyonlar önemsiz kaldığı gözlemlenmiştir (Fraley & Roberts, 2005). Bu gibi sonuçlar genel olarak bireyler için kişilikte yaşa bağlı olarak hiçbir önemli değişiklik olmadığı anlamına

gelmez. Bu durum kişilik özelliği değişkenlerinin, önemli sayıda insan için önemli bir süre boyunca oldukça kararlı olan kişisel nitelikleri yakaladığı anlamına gelebilir. Bu istikrara rağmen, değişimin olduğu da görülebilmektedir (McCrae & Costa, 1987).

Genç yetişkinlerin kişilik tipleri puanlarının medeni duruma göre incelendiğinde, “zeka/hayal gücü” boyutunun medeni duruma göre anlamlı bir farklılaşma olmamasına karşın, “dışa dönüklük”, “uyumluluk”, “sorumluluk” ve “duysal dengelilik” alt boyutlarında “evli” olan genç yetişkinler lehine anlamlı farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Elde edilen veriler evlilik kurumunu oluşturmak için gerekli olan temel niteliklere sahip yani sosyalleşme için dışa dönüklük, bir partner ile bir hayatı sürdürebilmek için uyumluluk, evliliğin getireceği ek görevleri üstelenebilmek için sorumluluk ve bu kurumu ayakta tutabilmek için gerekli olan duygusal dengelilik özelliklerini barındıran bireylerde medeni durumun anlamlı farklılık gösterecek şekilde evli çıktığı görülmüştür. Genç yetişkinlik döneminden başlayıp 30 yıl süren erişkin kadınların psikolojik gelişimine ilişkin uzun süreli bir çalışmada evli bireylerde olumlu ve destekleyici sosyal ilişkilerin psikolojik iyilik halini artırdığı gözlemlenmiştir. Evlilik gibi destekleyici ilişkiler, insanlara olumlu bir saygı duygusu sağladığı, psikolojik sıkıntıya ve daha düşük bir benlik duygusunu artıracak durumlara karşı savunma işlemlerini destekleyecek yönde katkı sağladığı görülmüştür (Roberts & Chapman, 2000)

Yapılan araştırmada genç yetişkinlerin kişilik tipleri ortalama puanlarının yetiştikleri çevreye göre bütün kişilik alt boyutlarında “ilçe” de yetişkinlerin puanlarının daha yüksek olduğu görülmesine karşın, t-testi sonuçlarında yaşadıkları yere göre anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. Üniversiteliler üzerinde yapılan farklı bir araştırmaya göre, kişilik tipi dışadönük alt boyutunda illerde ve büyükşehirlerde yaşayan bireylerin sonuçlarının anlamlı bir düzeyde çıktığı görülmüştür. Bu farklılığında büyükşehirlerde gelişen bireylerin sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere

daha çok katılmaları, eğitim imkânlarının daha fazla ve kolay ulaşılabilir olması ve burada edinilen yaşam deneyimlerinin çeşitliliği ile açıklanabilmektedir (Tatlıhoğlu, 2014). İnsanların hareketlerini, düşüncelerini ve duygularını onu şekillendiren çevresel güçler ile açıklayabiliriz. Çevresel faktörler davranışın nedeni olduğundan, insanların davranış tarzının bir ortamdan diğerine önemli ölçüde değişmesi beklenmektedir. Buna karşılık, davranışçılar, insanlar farklı davranış biçimleri için farklı ödüller ve cezalar veren durumlara adapte olurken eylemde büyük farklılıklar olacağını beklemektedir (Cervone & Pervin, 2013). Davranışlarda çevresel faktörler etkili olsa bile bu çalışmada araştırma grubundaki bireylerin yetiştikleri ortama göre kişilik tipleri arasında anlamlı bir farklılaşmaya ulaşılamamıştır.

Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri incelendiğinde bağımlı karar verme alt boyutunun yüksek olduğu, mantıklı/sistemik karar vermenin düşük olduğu görülmektedir. Yönetici hemşireler üzerinde yapılan çalışmada duygusal zekâ düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu, çoğunlukla bağımlı karar verme stratejisini kullandıkları görüşmüştür (Çolhan, 2016). Farklı alanlarda yarışan sporcular üzerinde yapılan sporcuların karar verme stillerine yönelik bir çalışmada en fazla mantıklı karar verme stiline kullanıldığı ve en az ise kararsızlık stiline kullanıldığı görülmüştür. Çalışmaya katılan sporcuların cinsiyetin karar verme stillerinde fark yaratmadığı, deneyimin karar verme stillerinde değişikliğe yol açmadığı çalışmada gösterilmiştir. (Kelecek, Altıntaş, & Aşçı, 2013). Psikobiyolojik kişilik kuramı ekseninde yöneticilerin kişilik özellikleri, karar verme stilleri ve örgütsel sonuçlara yansımalarını araştıran bir çalışmada örgütsel sonuçları pozitif yönde etkileyen yöneticilerin vermiş olduğu kararlarda mantıklı karar verme stilini kullandığı görülmüştür. Karar verme stillerinde iç tepkisel, bağımlı, verme stillerini tercih eden yöneticilerin örgütsel sonuçları olumsuz yönde etkilediği görüşmüştür. (Üngüren, 2011)

Genç yetişkinlerde karar verme stratejileri ortalama puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Buna karşın sağlık yönetimi öğrencilerinin karar verme stilleri üzerine yapılan başka bir çalışmada öğrencilerin bağımlı karar verme stili alt boyutunun cinsiyet ve iş deneyimlerine göre istatistiksel olarak anlamlı sonuç ürettiği görülmüştür. Buna göre iş deneyimi olmayan kızların bağımlı karar verme algıları istatistiksel olarak yüksek olduğu görülmüştür. Bu da iş deneyimi olmayan kızların karar verme aşamasında diğer bireylerin tavsiye ve yönlendirmelerini daha fazla dikkate aldığı görüntüsü oluşturmaktadır. (Özer, 2018)

Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyut puanlarının medeni duruma göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Farklılaşma ortaya çıkmamasına rağmen iç tepkisel karar verme boyutunda “evli” genç yetişkinlerin puan ortalamalarının “bekâr” genç yetişkinlerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bağımlı karar verme, mantıklı/sistemik karar verme ve kararsızlık boyutlarında ise “bekâr” genç yetişkinlerin puan ortalaması “evli” genç yetişkinlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Gemi operasyonları yönetiminde kaptanların bireysel karar verme süreçlerini araştıran bir çalışmada, bir kadınla ilişkisi olmayan gemi kaptanlarının, bir kadınla ilişki olanlara kıyasla gemi kaptanının ailesi ile yaşadığı problemlerin kararlarını daha fazla etkilediği gözlemlenmiştir. Aynı çalışmada çocuk sahibi olmayan gemi kaptanlarının, çocuk sahibi olan kaptanlara kıyasla aileleri ile yaşadıkları problemlerin kararlarını daha fazla etkilediği gözlemlenmiştir. (Nas, 2006)

Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyut puanlarının yetiştikleri çevreye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda “Mantıklı/sistemik karar verme” boyutunun genç yetişkinlerin yetiştikleri çevreye göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ve bu farklılaşmanın da il merkezinde yetişen genç yetişkinler lehine olduğu belirlenmiştir. İl ve büyükşehirlerde yetişen

bireyler dışadönük, daha sosyal, hareketli, iyimser ve konuşkan bir yaşama sahip olmalarından dolayı güçlü bir kişilik örüntüsüne sahiptir. Olumsuz durumlar karşısında mantıklı kararlar alırlar ve karşılaşılan sorunlara farklı çözümler üretmeye çalışırlar. Dolayısı ile bireylerin buralarda karşılaştığı sorunlarla başa çıkma becerilerinde daha bağımsız ve özerk hareket ettikleri bilinen bir gerçektir (Tatlılıoğlu, 2014).

Genç yetişkinlerin karar verme stratejileri alt boyut puanlarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda, “lisansüstü” eğitim durumuna sahip olan genç yetişkinlerin “lisans” eğitim durumuna sahip genç yetişkinlere göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Karşılık, tüm karar verme stratejileri alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür.

Araştırmaya katılan genç yetişkinlerin kişilik tipleri puanları ile karar verme stratejileri arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda karar verme stratejisi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda araştırmaya katılan genç yetişkinlerin kişilik tiplerinin karar verme stratejileri ile ilişkisinin olmadığı söylenebilir.

5.2 Öneriler

Bireyde kişiliğin yıllar içerisinde gelişmesindeki en büyük etkenlerden birinin de yaşadığı olaylar karşısında verdiği kararların olduğu düşünülmektedir. Kişilik ve karar ilişkisi bir döngü halinde bireyin gelişimi boyunca bir birini etkilediği ifade edilebilir. Kişiliğin şekillenmesinden sonra durumlar karşısında karar verme tiplerimizde daha

seçici olduğumuz ve belli bir tipte karar verme mekanizmasını tercih ettiğimiz ilk etapta düşünülebilir. Fakat 212 katılımcı ile yapılan bu araştırmada genç yetişkinlerin kişilik tipleri ile karar verme stratejileri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Karar verme becerisi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında çeşitli değişkenlere göre incelendiği görülmüştür. Bu araştırmalarda yaş, çalışma yılı, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, benlik saygısı, algılanan anne-baba tutumu, anne-baba eğitim düzeyi, akademik başarı, öğrenme stilleri, okul türü, öğrenci sayısı, problem çözme beceri eğitimi gibi değişkenler ele alındığı görülmüştür. Genç yetişkinler ile ilgili yapılan bu araştırmada yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, yetiştikleri şehir gibi değişkenler alınmıştır. Bu değişkenler dikkate alınarak yapılan araştırma bulguları çerçevesinde aşağıdaki öneriler getirilmiştir.

5.2.1 Kamu kurumlarına

- Genç yetişkinlerde kişilik profillerinin uyumluluk ve sorumlu kişilik tiplerinde anlamlı sonuçlar ürettiği gözlemlenmiştir. Cinsiyet değişkini değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet rollerini destekleyici şekilde kadın genç yetişkinlerin uyumluluk kişilik tipinin daha belirgin olduğu ortaya çıkmaktadır. Kişilik tiplerinin gelişiminde başlangıç noktası olan ailelerin gelişimi için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve okul öncesi eğitimde özellikle kız çocuklarının kişiliğin gelişimi desteklenmesi için Milli Eğitim Bakanlığının öğretmen eğitiminde cinsiyet rolleri üzerinde toplum bilincini artırmak üzere çalışmalar yapması önerilmektedir.
- İl merkezleri dışında yetişen genç yetişkinler ile il merkezlerinde yetişen genç yetişkinlerin karar verme stratejileri değerlendirildiğinde il merkezinde yetişen

bireylerin mantıklı ve sistematik karar verme stratejisi anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılığın il merkezinde yetişen genç yetişkinlerin sosyo-kültürel açıdan daha çok imkâna sahip olması, gelişimleri sırasında hem aileleri tarafından hem de okullar aracılığı ile daha fazla desteklenmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. İl merkezinde büyüyen gençlerin şehir hayatının getirdiği çok değişkenli dış etkenler ve zorluklara daha fazla maruz kalmaları karar stratejilerinde mantıklı ve sistematik karar verme stratejilerini daha fazla kullanmalarına neden olabilir. İlçe belediyelerinin değişik organizasyon ve faaliyetler ile bu bölgelerde yetişen gençlerin özellikle sosyo-kültürel alanda imkânlarının artırılması gençlerin gelişimini pozitif yönde desteklemek açısından önerilebilir.

5.2.2 İşletmelere

- Aynı sonuca işletmeler açısından değerlendirdiğimizde, işletmelere çalışan alımı yapan İnsan Kaynakları bölümlerinde çalışan kişilerin ve bu karar da etkisi olan bölüm yöneticilerinin özellikle sorumlu ve uyumlu kişilik tiplerindeki adayları tercih ettiklerini düşünebiliriz. Yapılan işin cinsine bağlı olarak belirli kişilik tiplerinden çalışanların tercih edilmesinin anlamlı olmasına karşın birçok iş yerinde farklı kişilik tiplerinde çalışanların bulunması işletmelerin çıktılarını pozitif yönde etkileyeceği düşünülebilir. Buradan yola çıkarak üniversitelerde üretilen bu bilgilerin sanayide kullanılabilmesi ve sanayinin ihtiyaç duyduğu araştırmaların yapılabilmesi için sanayi ve üniversite iş birliklerinin sosyal bilimler alanında artırılması önerilebilir.
- İşletmeleri başarıya ya da başarısızlığa götüren şeylerden biri de her kademedeki alınan kararların kalitesi ve sonuca olan etkileridir. Her kademedeki olmasa bile, kritik kararlara imza atan yönetim kademesindeki yöneticilerin karar verme

stilllerinin yönetici olmadan önce yapılan değerlendirme merkezlerindeki (assessment center) uygulama ve testler ile belirlenerek, farklı karar verme stillerini kullanan yöneticilerin seçilmesi önerilebilir.

5.2.3. Okullara

- %96.7 sinin lisans ve yüksek lisans mezunu olan genç yetişkinlerden oluşan araştırma grubunun bağımlı karar verme davranışı tercih ettiği gözlemlenmiştir. Kişilik tiplerinin ve karar verme stratejilerinin şekillendiği okul döneminde, öğrencilerin ilerleyen yıllarda yaşamlarında işlerine çok yarayacak olan karar verme stratejilerinin öğretilmesi, gerçek senaryolar ile değişik tarzlarda seçim yaptırılarak sonuçlarının gösterildiği, gruplar halinde yarışabilecekleri oyunlaştırılmış öğrenim kurgularının ders programlarına eklenmesi önerilebilir.
- Anne-babalar, çocuklarına aşırı koruyucu bir yaklaşım sergilemeden, kendi ayakları üzerinde durabilen bağımsız kişiliklere sahip bireyler yetiştirmek için gerekli ortamı sağlamalıdır. Okulların rehberlik programları, okul aile birliklerindeki çalışmalar ve veli toplantıları gibi anne ve babalara direkt ulaşabildikleri durumlarda, kişiliğin sağlıklı gelişimi ve öğrencilerin günlük yaşamlarında tek başlarına karar alabilmelerini sağlayacak aile gelişim programları uygulayabilirler.

5.2.4 Araştırmacılara

- Araştırmada genç yetişkinlerin bağımlı karar verme stratejisini daha fazla tercih etmesi, kişiliğin oluştuğu erken yaşlarda aileleri tarafından yetiştirilme şekilleri ve okul hayatlarındaki eğitim sistemi ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu değerlendirmenin geçerliliğini bu alanda yapılacak kapsamlı ve kontrollü farklı çalışmalar ile sınanabilir.

- 212 genç yetişkin üzerinde yapılan bu çalışmada genç yetişkinlerin sorumlu ve uyumlu kişilik tiplerinde olduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak işe alımdan sorumlu kişilerin ve ekiplerine yeni çalışan tercih eden yöneticilerin kişilik tipleri ile işe yeni başlayan genç yetişkinlerin kişilik tipleri arasında örüntünün belirlenmesi için yeni araştırmalar yapılması önerilebilir.
- Araştırma Telekom şirketindeki işe yeni başlamış genç yetişkinler grubunda yapılmıştır. Kişilik tipleri ve karar verme stratejileri arasındaki bu araştırmadan çıkan sonuçların karşılaştırılması amacı ile farklı sektörlerde yürütülen genç yetenek programlarında işe alınan genç yetişkinler üzerinde tekrarlanması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. (2019, July).** Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları: <http://www.tuik.gov.tr/> adresinden alınmıştır
- Agor, W. H. (1991).** The Logic of Intuition: How Top Executives Make Important Decisions. . London: Sage Publications.
- Akalın, H. Ş., Toparlı, R., & Aksu, B. T. (2011).** Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Allwood , C. M., & Selart, M. (2001).** Decision Making: Social And Creative Dimensions. Sweden: Springer Science+Business Media Dordrecht .
- Atran, S., Medin, D. L., & Ross, N. O. (2005).** The Cultural Mind: Environmental Decision Making and Cultural Modeling Within and Across Populations. Psychological Review, s. 744–776.
- Bandura, A. (1999).** Social Learning Theory. Newyork City: General Learning Press.
- Battistich, V. (2008).** Character Education, Prevention and Youth Development. Information Age Publishing.
- Bennett, E. A. (1983).** What Jung Really Said. New York: Schocken Books.
- Beresford , B., & Sloper , T. (2008).** Understanding the Dynamics of Decision-Making and Choice. York: Social Policy Research Unit, University of York.
- Boz, M., Buluk, B., Kaya, G. A., & Arslantaş, Y. A. (2016).** Kişilik Özellikleri İle Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişki: Çanakkale Örneği. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi , s. 1-10.
- Burger, J. (2006).** Kişilik. (E. Sarıoğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Carlson, E. R. (1995).** Evaluating the Credibility of Sources: A Missing Link in the Teaching of Critical Thinking. Teaching of Psychology, 39-41.
- Cebeci, O. (2009).** Psikanalitik Edebiyat Kuramı. İstanbul: İthaki.
- Cervone, D., & Pervin, L. A. (2013).** Personalalt. Denver: John Wiley & Sons, Inc.
- Cloninger, R. C. (2004).** Feeling Good The Science fo Well-Being. New York: Oxford University Press.
- Çolhan, M. K. (2016).** Yönetici Hemşirelerin Duygusal Zeka Düzeyi ve Karar Stratejileri. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Dean, J. W., & Sharfman, M. P. (1993, July).** Procedural Rationality in the Strategic Decision-Making Process. Journal of Management Studies, s. 587 - 610.
- DePaulo, B. M. (2006).** Singled out: How singles are stereotyped, stigmatized and ignored, and still live happily. Newe York: St. Martin's Press.
- Eçtan, E. (1990).** Varoluş ve Psikiyatri. İstanbul: Metis.
- Edwards, W., & Fasolo, B. (2001, February).** Decision Technology. Annual Review of Psychology, s. 581-606.
- Erber, J. T. (2013).** Aging and Older Adulthood. New York: Wiley-Blackwell.

- Erberk, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N., & Alpkan, L. (2005, January).** Evlilik Uyumu. *Düşünen Adam*, s. 39-47.
- Erdemir, F. (2000, June).** Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık Düzeyi ve Sosyo-Demokratik Etmenlerin Yaşam Doyumuyla İlişkisi. VI. Ulusal Psikoloji Kongresi, s. 19-22.
- Erikson, E. H. (1982).** *The life cycle completed*: A. New York: Norton.
- Erikson, E. H. (1987).** *Childhood and Society*. London: Paladin Grafton Books .
- Evans, J. S., Over, D. E., & Handley, S. J. (2003).** A Theory of Hypothetical Thinking. D. Hardman, & L. Macchi içinde, *Thinking: Psychological Perspectives on Reasoning, Judgment and Decision Making* (s. 3-22). West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- Feist, J., & Feist, G. J. (2006).** *Theories of Personality*. New York: McGraw-Hill.
- Festinger, L. (1957).** *A Theory of Cognitive Dissonance*. California: Stanford University Press.
- Finucane, M. L., Mertz , C. K., Slovic , P., & Schmidt, E. S. (2005).** Task complexity and older adults decision-making. *Journal of Psychology and Aging*, s. 71-84.
- Fraley, C. R., & Roberts, B. W. (2005).** Patterns of Continuity: A Dynamic Model for Conceptualizing the Stability of Individual Differences in Psychological Constructs Across the Life Course . *Psychological Review*, s. 60-74.
- Freud, S. (1923).** The Ego and the Id. *The Standard Edition of the Complete Psychological*.
- Freud, S. (1960).** *The Ego and The ID*. New York: W.W.Norton & Company.
- Freud, S. (1962).** *The ego and the id*. New York: W. W. Norton & Company.
- Freud, S. (1963).** *Introductory lectures on psychoanalysis*. Standard Edition.
- Freud, S. (1964).** *New Introductory lectures on psychoanalysis*. New York: Standart Edition.
- Fromm, E. (1947).** *Man for Himself: An Inquiry into the Psychology of Ethics*. New York: Rinehart and Winston.
- Fromm, E. (1969).** *Escape From Freedom*. New York: Avon Books.
- Fromm, E. (1973).** *The anatomy of human destructiveness*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Fromm, E. (1981).** *On Disobedience and Other Essays*. New York: Seabury Press.
- Fromm, E. (1992).** *The revision of psychoanalysis*. Boulder: Westview Press.
- Gallagher, M., & Waite, L. J. (2001).** The case for marriage: Why married people are happier, healthier, and better off financially. New York: Random House.
- Geçtan, E. (2002).** *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hambrick, D., & Mason, P. (1984, April).** Upper Echelons: The Organization as a Reflection of Its Top Managers. *The Academy of Management Review*, s. 193-206.

- Hastei, R. (2001, February).** Problems for Judgment and Decision Making. *Annual Review of Psychology*, s. 653-683.
- Hedesström, T. M. (2006).** The psychology of diversification: Novice investors' ability to spread risks. Göteborg: Göteborg University .
- Hernandez, I., & Preston, J. L. (2013, January).** Disfluency Disrupts The Confirmation Bias. *Journal of Experimental Social Psychology*, s. 178-182.
- İnanç, B. Y., & Yerlikaya, E. E. (2012).** Kişilik Kuramları. Ankara: Pegem Akademi.
- Isenberg, D. J. (1991).** How Senior Managers Think. London: Sage Publications.
- Jacoby, L. L., Lindsay, D. S., & Toth, J. P. (1992).** Unconscious Influences Revealed: Attention, Awareness, and Control. . *American Psychologist*, s. 802-809.
- Janis, I. L., & Mann, L. (1977).** Decision making: A psychological analysis of conflict, choice, and commitment. New York: Free Press.
- Jung, C. G. (1959).** Aion: Researches into the phenomenology of the self. In *Collected works*. New York: Princeton University.
- Jung, C. G. (1976).** Psychological Types. Princeton: Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1998).** Psikoloji ve Din. İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Jung, C. G. (1999).** Keşfedilmemiş Benlik. İstanbul: İlhan Yayınevi & Danışmanlık.
- Jung, C. G. (2006).** Analitik Psikoloji. İstanbul: Payel Yayınları.
- Jung, C. G. (2009).** İnsan ve Sembolleri. İstanbul: Okuyan Us Yayın.
- Jung, C. G. (2012).** Dört Arketip. İstanbul: Metis.
- Jung, C. G. (2019).** Dört Arketip. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Kahneman, D. (2011).** Hızlı ve Yavaş Düşünme. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kahneman, D., & Frederick, S. (2005). A model of heuristic judgment. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karasar, N. (2014).** Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Keleş, S., Altıntaş, A., & Aşçı, F. (2013).** Sporcuların Karar Verme Stillerinin Belirlenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8.
- Keren, G., & Bruin, W. B. (2003).** On the Assessment of Decision Quality: Considerations Regarding Utility, Conflict and Accountability. D. Hardman, & L. Macchi içinde, *Thinking: Psychological Perspectives on Reasoning Judgment and Decision Making* (s. 347-364). West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- King, L. A. (2011).** The Science of Psychology. New York: McGraw-Hill.
- Kuzgun, Y. (1993).** Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi ve Standardizasyonu VII. Ulusal Psikoloji Bilimsel Çalışmaları. Türk Psikologlar Derneği.
- Lerner, J. S., Li, Y., Valdesolo, P., & Kassam, K. S. (2015).** Emotion and decision making. *Annual Review of Psychology*, s. 66:33.1-33.25.
- Lewin, K. (1997).** Resolving Social Conflicts. New York: Harper & Brothers.

- Maltby, J., Day, L., & Macaskill, A. (2010).** Personality, Individual Differences and Intelligence. London: Pearson Education Limited.
- Maslow, A. H. (1970).** Motivation and Personality. New York: Harper & Row.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1987).** Validation of the Five-Factor Model of Personality Across Instruments and Observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, s. 81-90.
- Nas, S. (2006).** Gemi Operasyonlarının Yönetiminde Kaptanın Bireysel Karar Verme Süreci Analizi ve Bütünleşik Bir Model Uygulaması Yayınlanmış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Neisser, U., Boodoo, G., Bouchard, J. T., Boykin, A. W., Brody, N., Ceci, S. J., . . . Urbina, S. (1996, February).** Intelligence: Knowns and unknowns. *American Psychologist*, s. 77-101.
- Nevid, J. S. (2018).** Essentials of Psychology Concepts and Applications. Boston: Cengage Learning.
- Nezu, A. M., & Ronan, G. F. (1987).** Social Problem Solving and Depression: Deficits in Generating Alternatives and Decision Making. *Southern Psychologist*, s. 29-34.
- Öy, B. (1995).** Çocuk ve Ergenlerde Depresyon Epidemiyolojisi ve Risk Etkenleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, s. 40-42.
- Özer, Ö. (2018).** Sağlık Yönetimi Öğrencilerinin Karar Verme Stillerinin. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 421-432.
- Öztürk, M., & Uluşahin, N. (2015).** Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Ankara: Bayt Ltd.Şti.
- Parmigiani, G., & Inoue, L. Y. (2009).** Decision Theory Principles and Approaches. West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd.
- Pham, M. T. (2007).** Emotion and rationality: A critical review and interpretation of empirical evidence. *Review of General Psychology*, s. 155-178.
- Price, V. A. (1982).** Type a Behavior Pattern: A Model for Research and Practice. New York: Academic Press.
- Raghunathan, R., & Pham, M. T. (1999).** All negative moods are not equal: Motivational influences of anxiety and sadness on decision making. *Organizational Behavior*, s. 56-77.
- Roberts, B. W., & Chapman, C. N. (2000).** Change in Dispositional Well-Being and Its Relation to Role Quality: A 30-Year Longitudinal Study. *Journal of Research in Personality*, s. 26-41.
- Rosenzweig, S. (1944).** An Outline of Frustration Theory in Personality and Behavior Disorders. New York: The Ronald Press.
- Rotter, J. B. (1982).** The development and applications of social learning theory: Selected papers. New York: Praeger.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Laursen, B. (2008).** Peer interactions, relationships, and groups. Eisenberg: The Guilford Press.

- Sagi, A., & Friedland, N. (2007, November).** The Cost of Richness: The Effect of the Size and Diversity of Decision Sets on Post-Decision Regret. *Journal of Personality and Social Psychology* , s. 515-524.
- Santrock, J. W. (2016).** Yaşam Boyu Gelişim. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2011).** A History of Modern Psychology. Wadsworth: Cengage Learning.
- Scott, S. G., & Bruce, R. A. (1995, October).** Decision-Making Style: The Development and Assessment of a New Measure. *Educational and Psychological Measures*, s. 818-831.
- Shah, A. K., & Oppenheimer, D. M. (2008).** Heuristics Made Easy: An Effort-Reduction Framework. *American Psychological Association*, s. 207-222.
- Sharf, R. S. (2017).** Kariyer Gelişimi Kuramlarının Kariyer Danışmasına Uygulanması. Ankara: Pegem Akademi.
- Sigmund, F. (1962).** The ego and the id. New York: W. W. Norton & Company.
- Sigmund, F. (1964).** New Introductory Lectures on Psycho-analysis. New York: Standart Edition.
- Somer, O., Korkmaz, M., & Tatar, A. (2002).** Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin Geliştirilmesi, Ölçek ve Alt Ölçeklerinin Oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21-33.
- Stanovich, K. E., & West, R. F. (2000).** Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate? *Behavioral and Brain Sciences*, s. 645–726.
- Sternberg, R. J., Sternberg, K., & Mio, J. (2012).** Cognitive Psychology. Belmont: Wadsworth.
- Stevens, A. (1999).** Jung. İstanbul: Kaknüs.
- Svenson, O. (1996, March).** Decision Making and the Search for Fundamental Psychological Regularities: What Can Be Learned from a Process Perspective? *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, s. 252-267.
- Svenson, O., & Edland, A. (1987, December).** Change of Preferences Under Time Pressure: Choices and Judgements. *Scandinavian Journal of Psychology*, s. 322-330.
- Svenson, O., & Maule, J. A. (1993).** Time Pressure and Stress in Human Judgment and Decision Making . New York: Springer Science.
- Tabachnick , B. G., & Fidell, L. S. (2013).** Using Multivariate Statistics (6th Edition) . Boston: Pearson.
- Takemura, K. (2014).** Behavioral Decision Theory. Tokyo: Springer Japan.
- Tatar, A. (2017).** Büyük Beş-50 Kişilik Testinin Türkçeye Çevrilmesi ve Baş Faktör Kişilik Envanteri kısa Formu ile Karşılaştırması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 51-61.

- Tatlıhoğlu, K. (2014, March).** Üniversite Öğrencilerinin Beş Faktör Kişilik Kuramı'na Göre Kişilik Özellikleri Alt Boyutlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Tarih Okulu Dergisi, s. 939-971.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1981, January 30).** The framing of decisions and the psychology of choice. Science, s. 453-458.
- Üngüren, E. (2011).** Psikobiyolojik Kişilik Kuramı Ekseninde Yöneticilerin Kişilik Özellikleri, Karar Verme Stilleri ve Örgütsel Sonuçlara Yansımaları Yayınlanmış Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Wester, S. R., Christianson, H. F., Fouad, N. A., & Santiago-Rivera, A. L. (2008, November).** Information Processing as Problem Solving: A Collaborative Approach to Dealing With Students Exhibiting Insufficient Competence. Training and Education in Professional Psychology, s. 193-201.
- World Population Prospects. (2019, July).** World Population Prospects: <https://population.un.org/wpp/> adresinden alınmıştır
- Yaşar, O. (2016).** Davranışsal Karar Verme, Düşünme, Problem Çözme. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zastrow, C., & Kirst-Ashman, K. K. (2007).** Understanding Human Behavior and the Social Environment. Belmont, CA: Thomson Brooks/Cole.

EKLER LİSTESİ

Ek 1 : Büyük Beş Kişilik Testi-50.....	122
Ek 2 : Karar Stratejileri Ölçeği.....	128
Ek 3 : Karar Stratejileri Ölçek Kullanım İzni.....	136
Ek 4 : Büyük Beş Kişilik Testi-50 Kullanım İzni	137
Ek 5 : Katılımcılara Anket Düzenlenmesi İçin İzin Yazısı	138

Ek 1 : Büyük Beş Kişilik Testi-50

Büyük Beş Kişilik Testi-50		1- Hiç uygun Değil	2- Uygun Değil	3- Orta / Kararsız	4- Biraz Uygun	5- Çok Uygun
1	Toplantıların gözdesiyimdir.	1	2	3	4	5
2	Başkalarına pek ilgi duymam.	1	2	3	4	5
3	Her zaman hazırlıklıyım.	1	2	3	4	5
4	Kolayca kendimi baskı altında hissederim.	1	2	3	4	5
5	Kelime hazinem zengindir.	1	2	3	4	5
6	Çok konuşmam	1	2	3	4	5

7	İnsanlarla ilgilenirim.	1	2	3	4	5
8	Kişisel eşyalarımı etrafta bırakırım.	1	2	3	4	5
9	Genelde rahatımdır.	1	2	3	4	5
10	Soyut fikirleri kavramakta zorlanırım.	1	2	3	4	5
11	İnsanların arasında kendimi rahat hissedirim.	1	2	3	4	5
12	İnsanlara hakaret ederim.	1	2	3	4	5
13	Detaylara dikkat ederim.	1	2	3	4	5
14	Her endişelenirim şeye	1	2	3	4	5
15	Olayları zihnimde canlandırırım.	1	2	3	4	5

16	Arka planda kalmayı tercih ederim.	1	2	3	4	5
17	Başkalarının duygularını anlayıp paylaşırım	1	2	3	4	5
18	İşleri karmakarışık yaparım.	1	2	3	4	5
19	Nadiren kendimi keyifsiz hissederim.	1	2	3	4	5
20	Soyut fikirlerle ilgilenmem.	1	2	3	4	5

21	Konuşmayı genelde ben başlatırım.	1	2	3	4	5
22	Başka insanların problemleriyle ilgilenmem.	1	2	3	4	5
23	İşleri hemen hallederim.	1	2	3	4	5
24	Kolayca huzursuz olurum.	1	2	3	4	5

25	Mükemmel fikirlerim vardır.	1	2	3	4	5
26	Söyleyecek çok şeyim yoktur.	1	2	3	4	5
27	Yumuşak kalpliyim.	1	2	3	4	5
28	Genellikle eşyaları yerlerine koymayı unuturum.	1	2	3	4	5
29	Moralim çabuk bozulur.	1	2	3	4	5
30	Hayal gücüm kuvvetli değildir.	1	2	3	4	5
31	Toplantılarda değişik insanlarla konuşabilirim.	1	2	3	4	5
32	Aslında başkalarıyla pek ilgilenmem.	1	2	3	4	5
33	Düzeni severim.	1	2	3	4	5
34	Ruh halim çok sık değişir.	1	2	3	4	5
35	Olayları anlamada hızlıyım.	1	2	3	4	5
36	Dikkat kendi üzerime çekmekten hoşlanmam.	1	2	3	4	5

37	Başkalarına zaman ayırırım.	1	2	3	4	5
38	Görevlerimden kaçırım.	1	2	3	4	5
39	Ruhsal dengem sık değişir.	1	2	3	4	5
40	Zor kelimeler kullanırım.	1	2	3	4	5
41	İlgi odağı olmaktan rahatsızlık duymam.	1	2	3	4	5
42	Başkalarının duygularını hissedirim.	1	2	3	4	5
43	Bir plan takip ederim.	1	2	3	4	5
44	Çabuk rahatsız olurum.	1	2	3	4	5
45	Olaylar üzerinde düşünerek vakit geçiririm.	1	2	3	4	5
46	Yabancıların arasında genelde sessizimdir.	1	2	3	4	5
47	İnsanları rahatlatırım.	1	2	3	4	5
48	İşimde titizimdir.	1	2	3	4	5

49	Çoğu zaman kendimi keyifsiz hissederim.	1	2	3	4	5
50	Fikirlerle doluyumdur.	1	2	3	4	5

Ek 2: Karar Stratejileri Ölçeği

KARAR STRATEJİLERİ ÖLÇEĞİ		1- Hiçbir Zaman	2- Arasında	3- Sıklıkla	4- Her Zaman
1	Bir karar verirken başkalarının yol göstermesini isterim.	1	2	3	4
2	Bir elbise almak için pek çok mağazayı gezer kalite ve fiyatları karşılaştırırım.	1	2	3	4
3	Bir şey satın aldıktan sonra vitrinde daha güzelini, daha ucuzunu görünce aldığımdan soğurum.	1	2	3	4
4	Bir konuda karar vermeden önce durumu iyice inceler seçenekleri etraflıca araştırırım.	1	2	3	4

5	Bir konuda karar vermem gerektiğinde, her seçeneğin olumlu ve olumsuz yanlarını uzun uzun araştırırım.	1	2	3	4
6	Her konuda güç karar veren bir kişi olarak tanınırım.	1	2	3	4
7	Bir şey satın alırken yanımda bana fikir verecek birinin bulunmasını gerekli görürüm.	1	2	3	4
8	İnsan kendisine ilişkin kararları kendisi vermeli ve bunun sorumluluğunu da taşımalıdır diye düşünür ve öyle davranırım.	1	2	3	4
9	Seçenekler hakkında etraflıca bilgi toplamadan karar verdiğim görülmemiştir.	1	2	3	4
10	Verdiğim kararları çok kere hemen değiştiririm.	1	2	3	4

11	Uzun kararsızlık dönemi beni sıkıyor ve hemen o an için uygun bulduğum seçeneği kabul eder ve onunla mutlu olurum.	1	2	3	4
12	Hayatım boyunca verdiğim kararlardan genellikle pişman olmadım.	1	2	3	4
13	Mektuplarımı postaya vermeden önce birçok defa okuyup, yazdıklarımı değiştiririm.	1	2	3	4
14	Her konuda kendi basıma karar veririm.	1	2	3	4
15	Bir karar verirken çok araştırma yapmam, çünkü her kafadan bir ses çıkar ve beni şaşkına çevirir.	1	2	3	4
16	Bir konuda karar vermeden önce seçenekleri çok iyi incelemenin, her birinin avantajlı ve dezavantajlı yönlerinin tartmanın çok sıkıcı bir iş olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4

17	Sınavlarda cevaplarımı sık sık değiştirdiğimden, kâğıdını en son veren kişi genellikle ben olurum.	1	2	3	4
18	Sınavlardan çıktıktan sonra cevaplarımın doğru olup olmadığını araştırmam, çünkü hatalarımı öğrendikçe canım sıkılır.	1	2	3	4
19	Kendi basıma doğru kararlar vereceğime inanırım.	1	2	3	4
20	İnsanın içinden gelen sesin onu doğruya götüreceğine inanırım.	1	2	3	4
21	Kararlarımı başkalarına danışmadan veririm.	1	2	3	4
22	Başkalarına danışmadan verdiğim kararlardan biraz sonra pişman oluyorum.	1	2	3	4

23	Seçenekleri inceden inceye araştırmanın vakit kaybı olduğunu, çok inceledikçe karar vermenin gleēeēini düşünür, ilk anda bana çekici gelen seeneēe yönelmeyi rahatlatıcı bulurum.	1	2	3	4
24	Karar vermeden önce bilgi toplamaya kalktığımda, birbirleriyle eliēen bilgilerle karşılaşıyorum ve ne yapacağımı şaşırıyorum.	1	2	3	4
25	Karar verirken acele eder, sonrada verdiğim kararı beēenmez ve deēiřtirmeye kalkarım.	1	2	3	4
26	Karar verirken aynı konuda arkadaşlarımın nasıl davrandığına bakarım.	1	2	3	4
27	Karar vermek zorunda bırakıldığımda hangi yolu setiğime aldırım.	1	2	3	4

28	İnsanın maymun iştahlı olmaması için ne istediğini çok iyi araştırması gerekir”di ye düşünür ve öyle davranırım.	1	2	3	4
29	Hakkında etraflıca araştırma yapmadan hiç kimse ile yakın ilişkiye girmem.	1	2	3	4
30	Herkesi hoşnut edecek karar almak mümkün değildir. Onun için kararlarımın önce beni memnun etmesini gerekli görürüm.	1	2	3	4
31	İnsan hiçbir kararı aceleyle getirmemeli diye düşünür ve öyle davranırım.	1	2	3	4
32	Bir karar verirken gerçekleşme olasılığı diğer seçeneğe göre daha zayıf olsa da, bana çekici gelen seçeneğe yönelirim çünkü bir şeyi çok istersem güzel tesadüfler sayesinde ona ulaşabilirim diye düşünürüm.	1	2	3	4

33	Etraflıca danışacağım kimse olmadığında da kendi basıma karar verebilirim.	1	2	3	4
34	Çevremde “kendi bildiğine giden kişi” olarak tanınırım.	1	2	3	4
35	Hoşuma giden bir seçeneğe yöneldiğimde neler kazanıp neler kaybedeceğimi etraflıca değerlendiririm.	1	2	3	4
36	Karar verirken seçeneklerin gerçekleşme olasılıklarını hiç dikkate almam, sadece ne ölçüde hoşuma gittiklerine bakarım.	1	2	3	4
37	Bir karar verdikten sonra, seçtiğim yolun yararlarından çok sakıncalarını görmeye baslar ve değiştirme isteği duyarım.	1	2	3	4
38	Karar verirken başkalarının önerilerine kulak asmam.	1	2	3	4

39	Bir karar verme durumunda, bir seçeneğe yönelirken, bana sağlayacağı yararları etraflıca değerlendiririm.	1	2	3	4
40	Verdiğim bir kararı biraz sonra beğenmez, "Acaba diğer yolu mu deneseydim" diye düşünürüm.	1	2	3	4

Ek 3: Karar Stratejileri Ölçek Kullanım İzni

----- Forwarded message -----

From: arzu tasdelen <tasdelenarzu@yahoo.com>
Date: Mon, Feb 4, 2019 at 1:05 PM
Subject: Re: Karar Verme Stilleri Ölçeği Kullanım İzni
To: Murat Cambaz <mcambaz@gmail.com>

Merhaba,
Çalışmanızda başarılar dilerim. Ölçekle ilgili işinize yarayacağını düşündüğüm makaleleri ekte gönderiyorum.
İyi çalışmalar.

Doç. Dr. Arzu TASDELEN KARÇKAY Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD
Arzu TASDELEN KARÇKAY, Ph.D Assoc. Prof. Akdeniz University, Faculty of Education Department of Educational Sciences Guidance and Psychological Counseling Program

On Saturday, 2 February 2019, 10:45:33 pm GMT+3, Murat Cambaz <mcambaz@gmail.com> wrote:

Arzu Hocam Selamlar,

İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisiyim. Yüksek Lisans tez çalışmamda sizin hazırladığınız "Karar Verme Stilleri Ölçeği" ni kullanmak istiyorum.

Hazırladığınız ölçeği herhangi bir ticari çalışma amacı ile değil sadece tez çalışmamda kullanmak için izninizi rica ediyorum.

İyi Çalışmalar.

Ek 4 :Büyük Beş Kişilik Testi-50 Kullanım İzni

----- Forwarded message -----

From: **Arkun Tatar** <arkuntatar@yahoo.com>
Date: Wed, Oct 31, 2018 at 8:00 PM
Subject: Büyük Beş Kişilik Envanteri Kullanım İzni
To: mcambaz@gmail.com <mcambaz@gmail.com>

Murat Bey,

Bu envanter sadece bana ait değil ve açık kullanımlı da değil. Envanteri deşifre etmemek için boyut bilgisini vermiyorum. Yani hangi alt boyutta/faktörde kaç tane ve hangi maddeler olduğunu bildirmiyorum. Verileri ben değerlendiriyorum ve envanterin puanlama aralığına uygun olarak her bir boyut/faktör için boyuttaki veya faktördeki madde sayısına bölünerek elde edilen 1-5 arasında toplam puan veriyorum. Ayrıca hesaplanması maddelere bağlı olduğu içinde faktör ve boyut iç tutarlılık katsayılarını da gönderiyorum. Envanteri ticari olarak değil de bilimsel araştırma için kullanma durumunda, sembolik olarak ve gereksiz istekleri sınırlamak amacıyla, kaç kişilik veri olursa olsun bir veri dosyasının uzun form değerlendirmesi için 200 TL, kısa form değerlendirmesi için de 150 TL de ücret talep ediyorum.

Bu şekilde kullanmak isterseniz envanterle ilgili bilgileri gönderirim.

Veya <http://www.ejmanager.com/fulltextpdf.php?mno=220580> adresinden alacağınız açık kullanımlı envanteri kullanın.

İyi çalışmalar dilerim,

Ek 5 :Katılımcılara Anket Düzenlenmesi İçin İzin Yazısı

Çar 17.10.2018 12:30

HASAN KAYA

Re: Psikoloji Yüksek Lisansı Araştırma İçin Kullanılacak Ölçekler

To ☐ MURAT CAMBAZ

Cc ☐ EMRE OZER

 You forwarded this message on 17.10.2018 13:16.

Ok

MURAT CAMBAZ <murat.cambaz@turkcell.com.tr> şunları yazdı (17 Eki 2018 11:50):

Hasan Bey Merhaba,

Psikoloji yüksek lisans tezim için genç yeteneklerle araştırma yapmak istiyorum. Tez konum "Genç Yetişkinlerde Kişilik Tiplerinin Karar Verme Stratejileri Üzerine Etkisi". Bu çalışma için ekteki kişilik envanteri ve karar verme stratejileri envanterini kullanmak istiyorum. Araştırma sırasında arkadaşlarımızın isimleri ve şirket ismi hiç bir şekilde kullanmayacak. Bu konuda izin verirseniz çalışmalara başlayacağım.

İyi Çalışmalar.

<image001.png> **Murat Cambaz**
Turkcell Sales & Dealers Learning & Development Expert | Turkcell Academy
Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. | Turkcell Tepebasi Plaza Mesrutiyet Cad.
No:71 Tepebasi 34430 İstanbul
M: (+90) 532 210 53 27 E: murat.cambaz@turkcell.com.tr
turkcell.com.tr

<Büyük Beş Kişilik Testi.docx>
<Karar Stratejileri Ölçeği.docx>

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyadı : Murat CAMBAZ

Doğum Tarihi ve Yeri : 05.03.1975 / Kırşehir

E-posta : m.cambaz@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

- **Ön Lisans** : 1994, Uludağ Üniversitesi
Elektrik Mühendisliği Teknolojisi
- **Lisans** : 2005, Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme
- **Yüksek Lisans** : 2018, İstanbul Aydın Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji Bilim Dalı